

Çevre Mücadelesinde Kadınlar

Kirazlı ve Gökçealan Köyleri

İncelemesi

Özlem Altıparmak

Çevre Mücadelesinde Kadınlar Kirazlı ve Gökçealan Köyleri İncelemesi

Özlem Altıparmak

Hukuk, Doğa ve Toplum Vakfı
2025

Yayın adı

Çevre Mücadelesinde Kadınlar:
Kırazlı ve Gökçealan Köyleri İncelemesi

Yazar

Özlem Altıparmak

Editör

Eylem Can Tümer

Tasarım

Efrîn Özyetiş

Yayımlayan

Hukuk, Doğa ve Toplum Vakfı – HUDOTO

Yayımlanma tarihi

01.07.2025

ISBN

978-605-72366-7-8

Adres

Hukuk, Doğa ve Toplum Vakfı
Mucibur Rahman Sok. No:17
Anadolu İş Hanı K:3 D:11 Konak / İzmir

E-posta

info@hudoto.com

HUDOTO

Hukuk, Doğa ve Toplum Vakfı

ÖZLEM ALTIPARMAK

1999 yılından beri İzmir Barosu'na kayıtlı avukattır. Lisans eğitimini Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde, yüksek lisans eğitimini ise Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı'nda tamamlamıştır. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Programı'nda doktora öğrencisidir. 2006-2010 yılları arasında Uluslararası Ceza Mahkemesi Koalisyonu Koordinatörlüğü ve Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi Başkanlığı görevlerini yürütmüştür. 2010-2017 yılları arasında İsveç merkezli Raoul Wallenberg İnsan Hakları ve İnsancıl Hukuk Enstitüsü'nde Kıdemli Program Sorumlusu olarak çalışmıştır. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde İklim Hukuku Kliniği derslerini yürütmektedir ve İzmir Ekonomi Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde öğretim görevlisi olarak Çevre Hukuku İklim Hukuk Kliniği dersini vermektedir. UN Women Türkiye'nin yürüttüğü "Toplumsal Cinsiyete Duyarlı İklim Değişikliği Eylemi ve Afet Riskinin Azaltılması için Sivil Toplum Kapasite Geliştirme Programı"nda ulusal uzman olarak görev yapmıştır. AB Etkiniz ve Sivil Düşün Programlarında kıdemli uzmandır. Hukuk, Doğa ve Toplum Vakfı'nın kurucu direktörüdür.

İçindekiler

ÖNSÖZ	7
ÖZET	9
ABSTRACT	11
KISALTMALAR	13
GİRİŞ	15
BİRİNCİ BÖLÜM	19
Çevresel Sorunlar ve İklim Değişikliği	
1 Tarihsel ve Bilimsel Çerçeve	20
2 Dünyada ve Türkiye'de Çevre Mücadelesi	23
İKİNCİ BÖLÜM	29
Çevresel Adalet	
1 Adalet ve Çevresel Adalet İlişkisi	29
2 Tarihsel Gelişim	31
3 İklim Adaleti	35
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	39
Çevre Mücadelesi ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	
1 Çevre, Doğa ve Kadın İlişkisi	42
2 İklim Değişikliği ve Çevre Tahribatlarının Kadınlar Üzerindeki Etkisi	47
3 Çevre Mücadelesi Süreçlerinde Kadınlar	54
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	59
Yöntem ve Araştırma Süreci	
1 Yöntem	60
1.1 Örneklem ve araştırma alanı	63
1.2 Veri toplama araçları	71
2 Araştırma Süreci	73
2.1 Araştırmada etik	75
2.2 Araştırma güvenilirliği ve araştırmacı rolü	77
2.3 Araştırma soruları	78
3 Bulgular ve Değerlendirme	79
3.1 Görüşmelerin analizi	80
3.1.1 Kırsalda Kadınlık Hâlleri	81
3.1.2 Doğada Kadınlık Hâlleri	88
3.1.3 Güçlenirken Kadınlık Hâlleri	90
3.1.4 Çevre Mücadelesinde Kadınlık Hâlleri	92
3.1.5 Kararlar Alınırken Kadınlık Hâlleri	98
3.2 Dava dosyalarının analizi	104
SONUÇ VE ÖNERİLER	111
KAYNAKÇA	119

Çevre Mücadelesinde Kadınlar: Kirazlı ve Gökçealan Köyleri İncelemesi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı'nda 2024'te sunarak savunduğum tez çalışmasının kitaplaştırılmış hâlidir. Tezime konu araştırma, İzmir'in Selçuk ilçesine bağlı Gökçealan Köyü ve Aydın'ın Kuşadası ilçesine bağlı Kirazlı Köyü'nde yaptığım alan çalışmasına dayanıyor. Bu görüşmeleri yaparken araştırma alanına benimle gelen, görüşmelere eşlik eden ve uzmanlığını sunarak bana güç veren tez danışmanım Doç. Dr. Gülgün Meşe'ye teşekkürü borç bilirim. Onun destekleyici ve cesaretlendirici tavrı olmasaydı, araştırmamı ve tezi bu kadar büyük bir motivasyonla bitiremezdim. Bir teşekkür borcum daha var. Tezin kitaplaştırılması süresince yazdıklarımı gözden geçirerek editörlük yapan Eylem Can Tümer'e çok teşekkür ediyorum. Tezi yazarken kullandığım ifadelerin sadeleşmesine ve daha okunur hâle gelmesine büyük katkıda bulundu, yaptığı tiziz çalışma sayesinde kelimelerimi ve o kelimelerin altında yatan düşüncelerimi ve duygularımı başka birine emanet etmenin rahatlığını yaşadım.

Çevre mücadelesinde kadınlar üzerine bir tez yazma kararını verdiğimde akademik bir çalışma yapacağımı biliyordum, ancak araştırma sürecinin kendisinin benim için bu kadar dönüştürücü ve geliştirici olacağını tahmin etmiyordum. Uzun bir süredir insan hakları ve çevre hukuku alanında çalışıyordum, bir avukat olarak özellikle çevre davalarındaki hukuki süreçlerde yer alıyordum. Bir hukuk bürosunun avukatları olarak tanındığımız bir yörede, kadınları odağına alan bir araştırma yürütmek, yöreye,

toplumsal yapılara, ilişkilere ve kendime bambaşka bir pencereden bakmamı sağladı.

2010 yılından beri davalarını takip ettiğimiz Kirazlı ve Gökçealan köylerinde kadınların çevre mücadelesinde yer aldıklarını gözlemliyordum. Avukatlık haricinde çeşitli proje ve eğitimlerde görev aldığımda, kadınların çevresel zararlardan ve iklim değişikliğinden erkeklere kıyasla daha çok etkilendiklerini de anlatıyordum. Ancak bu konuları bizzat araştırmak için köylere gitmek, kadınların hikâyelerini yine kadınların ağızlarından dinlemek, mücadele içindeki kadınların ne hissettiklerini anlamaya çalışmak, bambaşka kadınlık hâllerinin farkına varmama sebep oldu. Köye gidiş gelişlerde kadınları bu mücadelenin özneleri olarak kabul etmek, bir kadın olarak kadınlarla konuşmak, kadınların deneyimini dinlemek hem benim hem de konuştuğum kadınlar için çok güçlendirici bir deneyimdi.

Uzun yıllardır yöredeki köylüler, davalarını takip eden avukat olarak büroda iş ortağım ve eşim Cem Altıparmak'ı biliyorlar, onu avukat olarak kabul ediyorlardı. Araştırma alanındaki köylerde eşim “köylülerin avukatı”, ben ise onun eşiydim. Bu kabullenışı de toplumsal cinsiyet rollerinin ördüğünü fark etmek, kadınlara araştırma için sorduğum “Karar alma süreçlerinin neresindeyiz?” sorusunu daha da anlamlı kıldı. Dava ve mücadele sürecinde yapılan bütün görüşmeler erkekler arasında geçerken, bu çalışma kadınları odağına aldı. Araştırmaya katılan bütün kadınlar, deneyimlerini ve kırsalda kadın olmanın ne anlama geldiğini içtenlikle anlattılar. Bizi evlerine kabul ettiler, biz görüşmeye geliyoruz diye saçlarını boyadılar, sohbetle eşlik etsin diye kekler, börekler ve çaylar yaptılar. Hem araştırmaya hem de araştırmayı yapan bizlere güvendiler. Bunun için hepsine minnettarım.

Çevre mücadelesine ve çevresel adalet arayışına katılan katılmayan bütün kadınların deneyimlerini anlamak, akademik bir araştırmaya konu etmek çok kıymetli. Bu tez çalışmasının ve araştırma sonuçlarının, kadınların çevre mücadelesindeki karar alma süreçlerine katılımlarını sağlamaya ve artırmaya hizmet etmesini diliyorum.

Tez çalışmasının konusu çevre mücadelesinde kadınlardır. Tez kapsamında çevre mücadelesi, toplumsal cinsiyet perspektifinden ve çevresel adalet bağlamında incelenmiştir. Konuya dair Ege Bölgesi'nde bulunan Aydın ili Kuşadası ilçesine bağlı Kirazlı ve İzmir ili Selçuk ilçesine bağlı Gökçealan köyleri özelinde alan araştırması yapılmıştır.

Araştırma konusu, *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*'nin 24. sayısında yayımlanan, Rakibe Külcür'ün yazdığı "Toplumsal Cinsiyetin Çevresel Adalet ve İklim Değişikliği Bağlamında Türkçe Literatürdeki Görünürlüğü" başlıklı makalenin bulgularına dayanmaktadır. Külcür çalışmasında, 1975-2021 yılları arasında hakemli dergilerde yayımlanan Türkçe ve İngilizce makaleleri taramış, araştırmasının sonucunda çevresel adalet hareketinde çoğunlukla kadınların öncü olmalarına rağmen, Türkiye'de çevresel adalet literatüründe toplumsal cinsiyet bağlamında çok az çalışma olduğunu tespit etmiştir. Türkiye literatüründe çevresel tahribatlar ve iklim değişikliği bir çevresel adalet konusu olarak toplumsal cinsiyet bakışıyla çalışılmamaktadır.

Bu tez çalışmasıyla çevresel mücadele ve hak savunuculuğu süreçlerinde yer alan kadınların doğayla nasıl ilişki kurdukları, çevresel tahribat ve iklim değişikliğinden nasıl etkilendikleri, çevresel mücadele süreçlerine nasıl ve ne şekilde dahil oldukları, çevresel adalet ve kararlara katılım açısından durumları, çevre mücadelesinden etkileniş biçimleri ve çevre mücadelesinin kadınlarda yarattığı değişim incelenmektedir. Çevre mücadelesi ve çevresel adalet arayışında

kadınların durumuna dair kavramsal çerçeve ortaya koyulduktan sonra, alan araştırması sonuçları analiz edilmektedir. Alan araştırmasında veri toplama araçları olarak Kirazlı ve Gökçealan köylerinde çevre mücadelesinde yer alan kadınlarla derinlemesine görüşmeler yapılmış, doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sonuçları ve çevre mücadelesinde kadınların karar alma süreçlerine katılımlarına dair öneriler tezin sonunda sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Çevre Mücadelesi, Çevresel Adalet, İklim Değişikliği, Çevre Savunuculuğu, Toplumsal Cinsiyet, Ekofeminizm

Abstract

The subject of this thesis is women in environmental struggle. Within the scope of the thesis, environmental struggle is analyzed from a gender perspective and in the context of environmental justice, and field research on the subject was conducted in the villages of Kirazlı in Kuşadası district of Aydın province and Gökçealan in Selçuk district of İzmir province in the Aegean Region.

The research topic of the thesis is based on the findings of the article “Making Gender Visible in Turkish Academic Literature on Climate Change and Environmental Justice” written by Rakibe Külcür in the 24th issue of *Istanbul University Journal of Women’s Studies*. In her study, Külcür reviewed Turkish and English articles published in peer-reviewed journals between 1975 and 2021 and found that although it is mostly women who play a leading role in the environmental justice movement, there are very few gender studies in the environmental justice literature in Turkey. In the literature in Turkey, environmental degradation and climate change are not studied from a gender perspective as an environmental justice issue.

This thesis examines how women involved in environmental struggle and advocacy processes relate to nature, how they are affected by environmental degradation and climate change, how and in what ways they are involved in environmental struggle processes, their situation in terms of environmental justice and participation in decisions, the ways they are affected by environmental struggle, and the

change created by environmental struggle in women. After presenting the conceptual framework on the situation of women in environmental struggle and the pursuit of environmental justice, the results of the field research are analyzed. In the field research, in-depth interviews were conducted with people who took part in the women's struggle in Kirazlı and Gökçealan villages and document analysis method was used as data collection tools. The results of the research and recommendations on women's participation in decision-making processes in environmental struggle are presented at the end of the thesis.

Keywords

Environmental Struggle, Environmental Justice, Climate Change, Environmental Advocacy, Gender, Ecofeminism

Kısaltmalar

- ABD** Amerika Birleşik Devletleri
- AİHM** Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
- AYÇEP** Aydın Çevre ve Kültür Platformu
- BM** Birleşmiş Milletler
- CEDAW** Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi / The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women
- CSW** Kadının Statüsü Komisyonu / Commission on the Status of Women
- ÇED** Çevresel Etki Değerlendirmesi
- DKY** Dünya Kadın Yürüyüşü / World March of Women (WMW)
- ECOSOC** Ekonomik ve Sosyal Konseyi / The Economic and Social Council
- EKODOSD** Ekosistemi Koruma ve Doğa Sevenler Derneği
- EPA** Çevre Koruma Ajansı / Environmental Protection Agency
- FAO** Gıda ve Tarım Örgütü / Food and Agriculture Organization
- HES** Hidroelektrik Santral
- IPCC** Uluslararası İklim Değişikliği Paneli / The Intergovernmental Panel on Climate Change
- İZBAN** İzmir Banliyö Sistemi
- NATO** Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü / North Atlantic Treaty Organization
- ODTÜ** Orta Doğu Teknik Üniversitesi
- SGP** Küçük Destek Programı / Small Grants Programme
- SKA** Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları
- STK** Sivil Toplum Kuruluşu
- TBMM** Türkiye Büyük Millet Meclisi
- TEMA** Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı
- TÜİK** Türkiye İstatistik Kurumu
- UNDP** Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı / United Nations Development Programme
- UNEP** Birleşmiş Milletler Çevre Programı / The United Nations Environment Programme
- WMO** Dünya Meteoroloji Örgütü / World Meteorological Organization

Tezin konusu çevre mücadelesinde kadınlardır. *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*'nin 24. sayısında yayımlanan, Rakibe Külcür'ün yazdığı “Toplumsal Cinsiyetin Çevresel Adalet ve İklim Değişikliği Bağlamında Türkçe Literatürdeki Görünürlüğü” başlıklı makalenin bulgularına dayanır. Külcür çalışmasında, 1975-2021 yılları arasında hakemli dergilerde yayımlanan Türkçe ve İngilizce makaleleri tarayarak analiz eder, araştırmasının sonucunda çevresel adalet hareketinde çoğunlukla kadınların öncü olmalarına rağmen, Türkiye’de çevresel adalet literatüründe toplumsal cinsiyet bağlamında çok az çalışma olduğunu tespit eder. Külcür’e göre, iklim değişikliği bir çevresel adalet konusu olarak toplumsal cinsiyet açısından yeterince sorgulanmamaktadır. Bunun bir sonucu olarak çevre politikalarında ve ulusal iklim değişikliğiyle mücadele ve uyum stratejilerinde çevresel tahribatın ve iklim değişikliğinin toplumsal cinsiyet etkileri yer almamaktadır (Külcür 2022).

Literatürde işaret edilen bir diğer önemli nokta, Türkiye’de çevre hareketlerine katılan kadınların durumunun, kırsal ve kentsel alanlarda toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine ek olarak, farklı kategoriler dikkate alınarak incelenmesi gerektiğidir. Dalya Hazar Kalonya, “Müştereklerin Çitlenmesi Ekseninde Kadınlar: Ekofeminist Perspektiften Türkiye’de Çevre Hareketleri” başlıklı çalışmasında, kadınların çevre mücadelesindeki durumlarının coğrafi, ekonomik, kültürel ve sınıfsal eşitsizlikler gibi farklı kesişimsellikler bağlamında

incelenmesinin gerektiğini tespit eder; bu kesişimselliklerin farklı coğrafi bölgelerde, kırsal ve kentsel alanlarda çevre hareketlerine katılan kadınların motivasyonları arasındaki benzerlik ve farklılıkların ortaya konulması açısından önemli olduğunu vurgular (Kalonya 2021).

Çevre mücadelesi ve çevresel hareketler, ortaya çıktığı ilk dönemlerde, öncelikle doğal kaynakların, çevrenin ve yaban hayatın korunması, pestisitler, hava kirliliği ve atıkların neden olduğu tehlikeler olarak anlaşılacak çalışılır. Bilimsel gelişmelerle birlikte, iklim değişikliğinin etkileri ve iklim değişikliğine uyum konusundaki çalışmalar, günümüzde çevre mücadelesinin en önemli parçası hâline gelir. Uluslararası alanda Birleşmiş Milletler (BM) çatısı altında, çevresel haklara ilişkin çok geniş bir yelpazede düzenlemeler yapılır. İklim değişikliği, sürdürülebilir kalkınma, su hakkı, gıda hakkı, zehirli atıklar, biyoçeşitlilik, çölleşme ve kuraklık gibi farklı alanlarda çevresel haklara ilişkin düzenlemeler yapılır, politika belgeleri kabul edilir. 2021-2023 yılları arasında BM Genel Kurulu sağlıklı, temiz ve sürdürülebilir bir çevre hakkını bir insan hakkı olarak kabul eder, BM'nin bütün özel raportörleri ve uzman çalışma grupları iklim değişikliğini ve buna bağlı çevresel sorunları tematik çalışma alanlarının bir parçası hâline getirerek raporlar ve katkı çağrılarını yayımlar.

Çevresel hakların iklim değişikliğinin etkileriyle yakından ilişkili olması, iklim değişikliğinin insan hakları ve adalet meselesi olarak kabul edilmesi, çevre mücadelesinin iklim değişikliğine ve iklim adaletine dair yapılan çalışmaları içermesi ve "çevre" konusunun farklı hak kategorilerini içeren bir üst başlık olması nedeniyle, tez kapsamında iklim değişikliği ve iklim adaleti de incelenmiştir. Yapılan literatür taramasına, iklim değişikliği ekseninde toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifi ve kesişimsel feminist çalışmalar dahil edilerek tezin kavramsal çerçevesi oluşturulmuştur.

Tez kapsamında çevre mücadelesi, toplumsal cinsiyet perspektifiyle ve çevresel adalet bağlamında incelenmektedir. Çevresel mücadelenin literatür incelemesine ek olarak, Ege Bölgesi'nde bulunan Kuşadası'na bağlı Kirazlı Köyü ve Selçuk'a bağlı Gökçealan Köyü özelinde alan araştırması yapılmıştır. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı

araştırmada, yörede yaşayan ve çevre mücadelesine farklı açılardan dahil olan kadınlarla görüşülmüştür. Görüşmeler, doküman analiziyle desteklenmiş, araştırma alanıyla ilgili olan çevre davalarının dosyaları incelenmiştir. Veri çeşitlemesine önem verilen araştırmada, dava dosyalarını takip eden avukatla da görüşme yapılmıştır.

Tezin birinci bölümünde çevresel sorunlar ve iklim değişikliği ele alınmış, dünyada ve Türkiye’de çevre mücadelesi tarihsel arka planıyla birlikte incelenmiştir. İkinci bölümde çevresel adalete dair kavramsal çerçeve sunulmuş, iklim adaleti tartışmalarına yer verilmiştir. Üçüncü bölümde çevre mücadelesi toplumsal cinsiyet ekseninde incelenmiş, doğa ve kadın ilişkisi ekofeminizm tartışmaları ışığında değerlendirilmiştir. Kadınların çevre mücadelesindeki konumlanışlarına dair literatür ve araştırmalar, dünyadan ve Türkiye’den örnekler bağlamında ele alınmıştır. Araştırma yöntemi, araştırma süreci ve araştırma bulgularının analiz edilerek aktarıldığı son bölümde ise araştırmanın sonuçları, tartışma ve önerilerle birlikte sunulmuştur.

Tez çalışmasında çevresel mücadele ve hak savunuculuğu süreçlerinde yer alan kadınların çevresel tahribat ve iklim değişikliğinden nasıl etkilendikleri, çevresel mücadele süreçlerine nasıl ve ne şekilde dahil oldukları, çevresel adalet ve kararlara katılım açısından durumları, çevre mücadelesinden etkileniş biçimleri ve çevre mücadelesinin kadınlarda nasıl bir değişime neden olduğu ayrıntılı incelenerek değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçlarına dayanarak kadınların çevre mücadelesinde nesne değil, özne olarak konumlanmaları, çevresel adalet ekseninde seslerinin duyulması ve çevresel kararlara katılımının sağlanması için öneriler geliştirilmiştir. Araştırma bulguları ve sonuçları, Türkiye’de çevresel tahribatın ve iklim değişikliğinin toplumsal cinsiyet etkilerinin tartışılmasına, farklı bölgelerde yürütülen çevre mücadelelerinin toplumsal cinsiyet ekseninde incelenmesine, çevre hareketlerine katılan kadınların motivasyonları arasındaki benzerlik ve farklılıkların ortaya konulmasına katkı sunmaktadır.

Çevresel Sorunlar ve İklim Değişikliği

1

Çevresel sorun kavramını açabilmek için, öncelikle çevrenin ne olduğu üzerine düşünmek gereklidir. Literatürde çevrenin farklı tanımları mevcuttur, ancak en genel tanımıyla çevre, bir canlının içinde yaşadığı, varolduğu ve faaliyet gösterdiği ortam veya koşulları ifade eder. Çevre, canlı organizmaları etkileyen, onlarla etkileşime giren fiziksel ve biyolojik faktörlerin birleşimidir. Çevre kavramına doğal varlıklar olan hava, su, toprak, iklim ve bitki örtüsü girdiği gibi binalar, altyapı, kirlilik ve kentleşme gibi antropojenik, yani insan edimleriyle oluşan unsurlar da dahildir. Çevrenin İngilizcesi olan *environment* kavramının izlerine eski Fransızcada rastlanır; “çevrelemek, kuşatmak, sarmak” anlamına gelen *environment* kelimesi ilk kez 17. yüzyılda, “bir insanın veya bir şeyin yaşadığı koşulların toplamı” anlamına gelecek şekilde kullanılır (Barnhart ve Steinmetz 1988: 134-135).

Çevresel adaleti odağına alan bu tez kapsamında çevre, 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 2. maddesi uyarınca, canlı varlıkların hayatları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri, etkileşim hâlinde oldukları biyolojik, sosyal, fiziksel, kültürel ve ekonomik ortam olarak ele alınmıştır; kanundaki tanım esas alınarak kullanılmaktadır (Çevre Kanunu 1983).

Çevresel sorunlar ve iklim değişikliği arasında herhangi bir bağlantı yokmuş gibi düşünülse de, aslında çevresel tahribat ve iklim değişikliği, birbirinin hem sonucu hem de sebebidir. İklim değişikliği hakkında yapılan bilimsel çalışmaların sayısı arttıkça, iklim değişikliğinin çevresel sorunlarla olan bağı

anlaşılır; iklim değişikliği çevre mücadelesinin en önemli çalışma alanı ve ayrılmaz bir parçası hâline gelir. 2015 yılında BM Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi'nin kabulüyle birlikte iklim eylemi, karasal ve sudaki yaşam, dirençli kentler gibi çevresel sorunlar, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) olarak belirlenerek sürdürülebilir kalkınma çatısı altında toplanır. Sürdürülebilirliği sağlamak için çevresel sorunların toplumsal cinsiyet eşitliği, yoksulluk, eğitim gibi kesişimsel alanlar dikkate alınarak çalışılmasına dair gereklilik kabul edilir, sürdürülebilir kalkınma uluslararası alanda bir üst çerçeve olarak belirlenir (UNDP Küresel Amaçlar t.y.).

Doğanın kendi döngüsünde gerçekleşen olaylar, onarılamayacak nitelikte bir çevresel bozulmaya yol açmaz. Çevresel tahribatlar, insanın yerküredeki olumsuz etkilerinin sonucunda gerçekleşir. Bu etkiler, ekosistemlerin bozulmasından biyoçeşitliliğin kaybına, doğal kaynakların aşırı tüketilmesine, doğanın döngüsünün bozulmasına, hatta türlerin ve yeryüzündeki yaşamın yokoluşuna kadar uzanır. Çevresel tahribatın ve iklim değişikliğinin tarihsel ve bilimsel çerçevesi, insan faaliyetlerinin gezegene etkisini, bu etkileşimlerin zaman içinde nasıl değiştiğini anlamamıza yardımcı olur, çünkü insanların çevreye dair bilgi ve algısı, çevreyle kurduğu ilişki zaman ve mekâna göre değişir; bu ilişkilene biçimi toplumsal cinsiyet açısından farklılıklar gösterir.

1 Tarihsel ve Bilimsel Çerçeve

İnsanın doğayla kurduğu ilişki diğer türlerden daha farklıdır. İnsan, çevresindeki olaylardan etkilendiği kadar, çevresini de bizzat etkiler, doğada izler bırakarak onu şekillendirir. İnsan diğer türlerden farklı olarak, yaşadığı çevreye hızlı bir şekilde geriye döndürülmesi mümkün olmayan etkilerde bulunur. Karıncanın yaptığı yuva yağın yağmurla veya selle bozulup doğaya karışırken, insanın ürettiği ve attığı plastiklerin doğada çözünüp yok olması için binlerce yılın geçmesi gerekir. İnsan bulunduğu çevreyi, doğanın döngü ve düzeninden daha farklı biçimde işler ve bozar. Doğa insan için bir kaynaktır; insan hem doğa hem de diğer türler üzerinde bir tahakküm ilişkisi geliştirmeye çalışır.

İnsanların tarım yapmaları ve yerleşik hayata geçmeleriyle

birlikte, insan kaynaklı çevresel tahribatın başladığı kabul edilir. Doğada buldukları besinleri toplayarak, hayvan avlayarak beslenen avcı toplayıcı toplulukların herhangi bir üretim faaliyeti yoktur. Beslenmeleri, geçim kaynakları ve inançları büyük ölçüde doğaya ve doğal kaynaklara dayalıdır. Doğayla bilinçsiz bir uyum içerisinde yaşarlar; doğadaki kaynakları yenilenme hızlarının ötesinde tüketemezler (Yazgan 2010: 230-231). Avcı toplayıcı yaşam biçimini bırakıp yerleşik düzene geçiş, insanın doğayla kurduğu ilişki biçimini değiştirir; kurulan ilişki zaman içinde doğa, doğal kaynaklar ve diğer canlılar üstünde tahakküm kurmaya dayalı bir ilişkiye dönüşür. Makineleşmeyle birlikte bu tahakkümün hem boyutu hem de biçimi farklılaşır; bunun sonucunda çevresel tahribatlar şiddetlenir.

Çevresel tahribatların artışı iklim değişikliğini hızlandırır; iklim değişikliği şiddetlendikçe çevresel bozulmalar da artar. Bir örnekle açıklamak gerekirse, iklim değişikliğine bağlı küresel ısınma neticesinde orman yangınları çıkar; ormanların yok olması, en önemli karbon yutak alanlarının kaybı demek olduğu için, bu yangınların sonucunda iklim de değişir. Bu tahribat ve değişiklik bir döngü ve etkileşim şeklinde devam eder. İnsanların bu bağlantıyı fark etmesi, iklim değişikliği ile çevresel tahribat arasındaki ilişkinin anlaşılması bilimsel gelişmeye koşut bir seyir izler.

İklim değişikliğinin tartışılması, 19. yüzyıla girerken sera gazlarının atmosferdeki ısının tutulmasında oynadığı rolün bilimsel olarak ortaya konulmasıyla başlar. Dünya atmosferinin bir tür “sera” gibi davranarak gezegeni ısıttığının anlaşılması, farklı gazların atmosferdeki ısıyı tuttuklarının fark edilmesi, iklimin insan eliyle değiştiğini kavramak açısından önemli bir dönüm noktası olur. Özellikle karbondioksit ve su buharının, atmosferde ısıyı tutmada etkili olduğunun anlaşılmasının ardından, insan faaliyetlerinin küresel ısınmaya yol açtığı bilimsel olarak tespit edilir.

1970’lerden itibaren, iklim değişikliği ve çevresel tahribatlar birlikte çalışılır, çevre mücadelesi iklim değişikliğini de kapsayacak şekilde yürütülür. Bilimsel çalışmaların artmasıyla birlikte iklim değişikliği, biyoçeşitlilik kaybı ve atık sorununun gezegenin şu anda

karşı karşıya kaldığı en büyük krizler olduğu kabul ediliyor. Stockholm Üniversitesi çatısı altında bulunan Stockholm Direnç Merkezi'ne (*Stockholm Resilience Center*) bağlı olan Johan Rockström ve ekibinin gerçekleştirdiği “Gezegensel Sınırlar” (“Planetary Boundaries”) çalışması, gezegenimizdeki yaşamın sürdürülebilirliğine dair dokuz kritik eşikten bahseder. Bu eşikler iklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik kaybı, azot ve fosfor döngüsündeki bozulmalar, tatlı su kullanımı, okyanus asitlenmesi, ozon tabakasının incilmesi, hava kirliliği, toprak bozulması ve kimyasal kirliliktir. Eylül 2023'te yayımlanan son bilimsel araştırma sonuçlarına göre, çevresel sorunlara işaret eden dokuz kritik eşikten altısı aşılmıştır; gezegen üzerindeki yaşam tehlikededir (Rockström ve diğ. 2023).

İklim değişikliği bu çevresel sorunların başında gelir. Gezegenimizin ve üzerinde yaşam bulan bütün varlıkların yaşamlarını devam ettirebilmelerine yönelik kurulan denge, insan eliyle gerçekleştirilen faaliyetler neticesinde bozulmakta, iklim değişikliğinin etkileri giderek şiddetlenmektedir. 1988 yılında BM'ye bağlı olarak faaliyet gösteren BM Çevre Programı (UNEP) ve Dünya Meteoroloji Örgütü'nün (WMO) iklim değişikliği konusunda bilimsel, teknik, sosyal ve ekonomik bilgi ve çalışmaları değerlendirmesi, iklim değişikliğiyle mücadele ve iklim değişikliğine uyum konularında karar vericilere bilimsel bulgulara dayalı olarak kılavuzluk etmesi amacıyla kurduğu Uluslararası İklim Değişikliği Paneli (IPCC), 13-19 Mart 2023'te İsviçre'de gerçekleştirilen 58. Oturumu'nda “Altıncı Değerlendirme Raporu” için Sentez Raporu'nu tamamlar. Rapora göre, en başta sera gazı emisyonları olmak üzere insan faaliyetleri, tartışmasız olarak küresel ısınmaya neden olmuş, küresel yüzey sıcaklığı 2011-2020 döneminde 1850-1900 döneminin 1,1°C üzerine çıkmıştır. Küresel sera gazı salımları, sürdürülebilir nitelikte olmayan enerji üretimi ve arazilerin kullanımlarında değişiklik gibi nedenlerle artmaya devam etmiş ve etmektedir (IPCC 2023).

Gezegen üzerinde iklim değişikliğiyle elbette ilk kez karşılaşılmıyor, ancak günümüzde, özellikle Sanayi Devrimi sonrasında, karşı karşıya kalınan bu iklim krizinin en önemli belirleyicisi, bu değişikliğin insan eliyle ve insan faaliyetleri sonucunda gerçekleşmesidir. Yaşadığımız yüzyılın en büyük tehdidi olan küresel iklim değişikliği, fosil yakıtların kullanımı,

sanayileşme, nüfus artışı, kentleşme, arazilerin amaç dışı kullanımı, tarım ve hayvancılık faaliyetleri, ormansızlaşma gibi faktörler sebebiyle hem şiddetini hem de etki alanını artırıyor (Demirbaş ve Aydın 2020: 174).

Çevrenin kavramlaştırılması, çevreyle ilgili çalışmaların tarihi yeni değildir, yüzyıllar öncesine dayanır. Özellikle 20. yüzyılda çevre hareketlerinin ve çevresel bilincin yükselişiyle birlikte, çevre konusu çok önemli bir akademik çalışma alanı olur. Yeni bir uzmanlık alanı olarak “Çevre Tarihi” gündeme gelir, akademisyenler bu yeni bakış açısıyla ilk anda görünmeyen, ancak toplumların oluşmasında, gelişmesinde ve yok olmasında etkili olan sebepleri, çevresel faktörler ışığında aydınlatmaya odaklanırlar. Çok sayıda farklı bilim dalıyla birlikte hareket eden “Çevre Tarihi”, sürdürülebilir çevre bilinci hakkında umut vadeden bir uzmanlık alanı hâline gelir (Yenigün ve Tuğalan 2021: 31).

İklim değişikliği gibi küresel çevre sorunlarının farkına varılması, uluslararası işbirliği ve kolektif eylem ihtiyacını gündeme getirir. 18. ve 19. yüzyıllarda jeoloji, biyoloji ve ekoloji gibi disiplinlerin gelişmesiyle birlikte, bilimsel anlayış egemen olur, farklı ekoloji teorileri ve kavramları ortaya çıkmaya başlar. Sanayi Devrimi, her açıdan önemli bir dönüm noktası olarak, teknolojik ilerlemelerin yanı sıra yaygın çevresel bozulmayı da beraberinde getirir. Teknolojik ilerlemeyle birlikte gelişen çevresel tahribatlar, küresel ölçekte kirliliğe, ormansızlaşmaya, ekosistemlerin ve habitatların kaybına ve doğal kaynakların büyük bir hızla tükenmesine yol açar. Doğa koruma hareketleri, sanayileşmenin neden olduğu çevresel bozulmaya tepki olarak 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarında ortaya çıkmaya başlar.

2 Dünyada ve Türkiye’de Çevre Mücadelesi

Akademik literatürde çevre hareketinin gelişimi genel olarak dört evrede çalışılır. İlk evre, 19. yüzyılın sonunda, Sanayi Devrimi’nin sonucunda ortaya çıkan hava ve su kirliliği gibi sorunlar hakkında farkındalık yaratmayı amaçlayan bir dönemi kapsar. Bu dönemde çevre koruma fikri, ulusal parklar gibi, daha ziyade doğal güzelliklerin ve yaban hayatın korunması çabası olarak kendini gösterir. George Perkins Marsh’ın 1864’te yayımladığı kitabı *İnsan ve Doğa (Man and Nature)*,

endüstrileşmenin getireceği sorunlara karşı bir uyarı niteliğindedir; insan faaliyetlerinin çevre üzerindeki olumsuz etkilerini detaylı bir şekilde ele alarak tartışma açan ilk eserlerden biri olarak kabul edilir (Marsh 2021).

1960'larda başlayan ikinci evre, Rachel Carson'ın 1962 yılında pestisitlerin insan sağlığı ve çevre üzerindeki etkilerini anlattığı *Sessiz Bahar* kitabıyla anılır. Carson'ın çalışması çevre sorunlarının sadece meydana geldiği bölgeyle sınırlı kalmadığını, sınırları aşarak küresel boyutlara vardığını gösteren ilk kitap olarak bütün dünyada büyük yankı uyandırır (Carson 2004). Carson, modern çevre hareketinin doğmasına önemli katkıda bulunur. 1972 yılında Stockholm'de çevre hareketi için bir dönüm noktası sayılan BM Çevre Konferansı düzenlenir. Bu gelişmeyle birlikte çevre hareketi uluslararası müzakere ve politika belirleme süreçlerine yön verir hâle gelir; bu durum günümüzde de devam etmektedir.

1980'ler ve 1990'lar boyunca süren üçüncü evre, 1987 tarihli *Brundtland Raporu* olarak bilinen *Ortak Geleceğimiz Raporu* ile gündeme gelen sürdürülebilir kalkınma kavramının öne çıktığı dönemi ifade eder. Bu dönemde kalkınma ile gelecek nesillerin yaşam hakkını dikkate alacak şekilde çevrenin korunması arasında denge sağlanması ihtiyacına odaklanılır. Sürdürülebilirlik kavramı, ekonomik ve sosyal gelişmelerin çevre üzerinde oluşturduğu büyük ölçekli tahribat neticesinde geliştirilir. Küresel toplumun varlığının tehlikeye girmesi ve yokoluşa doğru gidişatı, 1970'lerden itibaren güçlü bir çevreci hareketin doğmasına sebep olur. Sürdürülebilir kalkınma, çevreci hareket ve anlayışın, kalkınmacı görüşle uzlaşması ve ortak yol alma çabası olarak görülmelidir (Bozlağan 2005: 1025-1026). 1960'lı yıllarda Batı'da yaşanan toplumsal hareket ve protestoların 1970'lerde yeni bir çevreciliğe öncülük ettiği görülür. Barışçıl eylemler, kadın ve öğrenci hareketlerinin yarattığı etkiyle birlikte çevreci hareket ve bakış değişir. Bu değişiklik sivil toplum kuruluşlarının (STK) doğuşuna sebep olur, günümüzde hâlâ uluslararası alanda çalışmalarına devam eden Friends of the Earth ve Greenpeace gibi uluslararası çevreci örgütler bu deneyimin sonucunda ortaya çıkar (Staggenborg 2012: 139).

Dördüncü ve son evre günümüzü de kapsayan dönemdir. 21. yüzyılın başından itibaren iklim değişikliği ve küresel ısınma konuları,

tartışmaların eksenine oturur, çevre sorunları ile iklim değişikliği birlikte anlaşılmaya ve çalışılmaya başlar. Bunun neticesinde küresel ölçekte karbon emisyonlarının azaltılmasını, iklim değişikliğinin olumsuz etkileriyle mücadeleyi ana eksenine oturtan bir çevre mücadelesi ortaya çıkar.

Türkiye’de çevre sorunlarına karşı yürütülen mücadeleler yerelde gerçekleşir; küresel iklim krizine yönelik güçlü bir eylemlilik ve mücadele yoktur. Mücadelelere katılım ve protestolar, yurttaşların yaşam alanlarına yönelik çevresel tahribat doğuracak bir proje ve girişim ortaya çıktığında gerçekleşir. Türkiye’de genel anlamda çevresel aktivizm olarak nitelenen, bir örgüt çatısı altında yürütülen çevresel savunuculuk ve mücadeleye katılım oranı diğer ülkelere kıyasla düşüktür. 2004 tarihli verilere göre, Türkiye’de yurttaşların %1,9’u çevresel aktivizm örgütlerine katılırken, bu oran Hollanda’da %23,8, Nijerya’da %8, Letonya’da %4,3’tür (Harris 2011).

Türkiye’de yürütülen çevre mücadelesi, Cumhuriyet’in ilk yıllarında devlet desteğiyle kurulan dernekler ve vakıflar eliyle çevrenin korunması ve güzelleştirilmesi etkinlikleri olarak gerçekleşir. 1924’te kurulan, ODTÜ (Orta Doğu Teknik Üniversitesi) Ormanı’nın yapılmasını sağlayan Türkiye Ormancılar Derneği, bahsi geçen örgütlenmelerden birisidir. Yine aynı şekilde Türkiye Tabiatını Koruma Derneği, 1955’te özellikle milli parklar, erozyonla mücadele ve doğal hayatın korunması amacıyla bürokratların kurduğu bir dernektir (Can ve Gönenç 2022: 334).

“Çevreci” olarak da nitelenen STK’lar, 1970’lerden itibaren çevre hareketi içinde öne çıkmaya başlar. Dünya genelinde Greenpeace, Türkiye’de TEMA (Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı) gibi örgütler, çevre mücadelesinde sivil toplumun önde gelen aktörleri olarak bilinir. Çevre alanında çalışan STK’lar, çevresel etkinliklere yurttaşları dahil etme amacı taşırlar; buna ek olarak idarenin ve iş dünyasının çevresel risk oluşturan faaliyetleri üzerinde kamuoyu baskısı oluşturma amacı güderler.

Çevre alanında bir diğer mücadele alanı hukuktur; çevre koruma alanında açılan davalar kamuoyunun gündemine gelmeye başlar. 1970’li yıllarda Samsun Çarşamba’da tarım yapan köylülerin fabrikalar sebebiyle uğradığı zararların tazmini konusunda açtıkları dava, Artvin Eti Bakır

Murgul İşletmeleri'nin bitki örtüsüne verdiği zarar sebebiyle açılan davalar gibi hukuk mücadeleleri ve tekil dava örneklerine rastlanmakla birlikte, modern anlamda Türkiye'de çevre hareketlerinin ortaya çıkışı için 1980'lerin ortalarını esas almak gerekir (Duru 2002: 180). Bunun sebebi o dönemdeki ulusal ve uluslararası gelişmelerdir.

1980 sonrası, Türkiye'de insan hakları, demokrasi ve özgürlükler sürecinin askıya alındığı bir dönemdir. Aynı tarihlerde Avrupa'da, NATO'nun (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü) nükleer başlıklı füzelerinin Batı Almanya topraklarına yerleştirilmek istenmesi, Almanya toplumunda kitlesel protesto eylemlerine yol açar, nükleer karşıtı bir çevre hareketi ivme kazanır. Bu politik ivmelenmenin etkisiyle 1983 seçimlerinde ilk defa Alman Yeşilleri (*Die Grünen*) Almanya parlamentosuna girebilir. Bunun hemen akabinde, 1986'da meydana gelen Çernobil Nükleer Santrali Faciası, dünyanın nükleer bir felaket karşısında ne kadar hazırlıksız ve çaresiz olduğunu gözler önüne serer. Bu gelişmeler dünyada olduğu gibi Türkiye'de de sonuçlarını gösterir.

Çevre hareketlerinin politikleşmesi süreci, 1982 Anayasası'nın kabulü ve akabinde 1984 yılında yapılan seçimlerin getirdiği görece daha yumuşak bir ortamın etkisiyle, 1988'de Türkiye'nin ilk Yeşiller Partisi'nin kurulmasına imkân sağlar. Yeşiller Partisi'nin programı incelendiğinde, partinin dünya görüşünün, dönemin klasik siyasal partileriyle ciddi farklılıklar içerdiği görülür. Partinin program ve tüzüğünde, ekolojiye zarar vermeyen ekonomi önermesinin yanı sıra, insan haklarına, toplumsal cinsiyete, sivil topluma, yurttaş girişimlerine ve savaş karşıtlığına yapılan göndermeler de hayli dikkat çekicidir (Duru 2002: 186).

Çevre mücadelesindeki bu politikleşmenin ilk sonuçları, özellikle 1980'lerin ikinci yarısında başlayıp 1990'lar boyunca süren kent ve çevre hakları kapsamındaki eylemler ve dava süreçlerinde görülür. 1984-1993 yılları arasında Muğla'nın Yatağan, Milas'ın Gökova (Kemerköy) ve Yeniköy termik santrallerine karşı bölge halkının yürüttüğü protestolar ve dava süreçleri; 1986-1987 yıllarında Ankara'da Zafer Parkı ve Güvenpark'ın otoparka çevrilmek istenmesine karşı sürdürülen kampanyalar; 1987'de Muğla'nın Dalyan beldesindeki İztuzu Plajı'na otel yapılmasına engel olmak için yürütülen protesto ve kampanyalar; 1989'da

İstanbul Teknik Üniversitesi'ne ait Taşkılla'nın otele ve Maçka Kışlası'nın borsa binasına dönüştürülmesi girişimlerine karşı kampanyalar; 1989-1990 arasında Aliağa'da kurulmak istenen Gencelli termik santrale karşı açılan davalar, yapılan eylemler ve oluşturulan insan zincirleri; 1990'larda başlayıp 2000'li yılların ortalarına kadar Bergama'da siyanürlü altın madenine karşı sürdürülen direniş ve açılan davalar; Akkuyu'da kurulmak istenen nükleer santrale karşı 1993'te oluşturulan Nükleer Karşıtı Platform ve yapılan Nükleer Karşıtı Kongreler, nükleer karşıtı mücadeleye katkı sunmak amacıyla Greenpeace'in geliştirdiği şiddetsiz protesto yöntemleri (Enerji Bakanlığı binasına, Boğaziçi Köprüsü'ne nükleer karşıtı pankartlar asmak, bakanlık binası kapısına eylemcilerin kendilerini zincirlemesi vb.), bu dönemden başlayarak çevreci, ekolojist hareketlere politika, strateji ve eylemlerde ilham kaynağı olur (Duru 2002: 183).

Bu dönemde, özellikle Bergama altın madenine karşı köylülerin yer aldığı eylemler çok ses getirir. Bergama'da 17 köyün ortaklığında "Yetti gari, siyanürlü altına hayır" mitingi, çıplak eylemler, Bergama'da sekiz köyde "Siyanürlü maden istiyor musunuz" referandumu, 1997 nüfus sayımında 11.700 kişinin, "hükümet bizi saymıyorsa biz de sayılmayız" diyerek kendini saydırmama protestosu, Boğaz Köprüsü işgali, TBMM önünde eylem, *tenekeli eylem*, Gelibolu yürüyüşü, "Bütün canlıların yaşama hakkı var" diyerek, tavuk, horoz ve koyunlarla ilçe merkezine yürüyüşlerle zenginleşen Bergama eylemleri, hem çevre hareketlerini etkiler hem de bu protestolarda yer alan köylü kadınların yaşamlarına olan etkisi birçok araştırmaya konu olur (İnce 2014).

O yıllarda maruz kalınan çevre ihlallerinin, insanların sağlıklı bir çevrede yaşama hakkını koruyan uluslararası insan hakları sözleşmelerini de ihlal etmesi, bu davaların uluslararası mahkemelere ve komisyonlara taşınma sürecini de başlatır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) gibi uluslararası mahkemelerin bu gibi davalarda verdiği Türkiye aleyhindeki hak ihlali kararları basın ve kamuoyunda yankı uyandırır, çevre hareketlerinin gelişimine hukuki alandan bir katkı sağlayarak, hukuki savunuculuğu çevre mücadelesinin elverişli bir aracı hâline getirir (Okyay ve Diğerleri / Türkiye Davası 2006; Taşkın ve Diğerleri / Türkiye Davası 2004).

1990'lar Türkiye'sinde çevre hareketi, yerel direnişlerin katılımıyla siyasi iktidarların kalkınma projelerinin sorgulandığı bir mücadeleye dönüşür, orta sınıflara ait şehirli bir hareket olmaktan çıkarak farklı toplumsal ve sınıfsal grupların katıldığı bir alana evrilir (Aslan 2022: 149). Çevre mücadelesinin temelini kişilerin, yurttaş gruplarının ve STK'ların yaşadıkları alanları savunma istekleri ve ihtiyaçlarına ek olarak, çevresel demokrasi ve çevresel adalet arayışı içinde olma hâli de şekillendirir. Çevre mücadelesi ve çevreci sosyal hareketler, yeterince temsil edilemeyen veya seslerini duyuramayan yurttaşların yönetime katılmak için kullandığı bir yöntem olarak karşımıza çıkar (Kılıç 2002). Bu nedenle gerek dünyada gerekse Türkiye'de yürütölen çevre mücadelesi, dava süreçlerinden, çevresel bilgiye erişim, kararlara katılım olarak özetlenebilecek çevresel demokrasi isteminden ve çevresel adalet tartışmalarından ayrı düşünölüp analiz edilemez.

Çevresel adaletin temelini oluşturan “adalet” kavramı, insanlık tarihi boyunca üzerinde en çok düşünülüp tartışılan konulardan birisi olmuştur. Çevresel adalet, sosyal adaletin bir parçası olarak hem insanların hem de çevrenin korunmasına odaklanır, eşitliğin gerçekleştirilmesi için sağlam bir zemin oluşturur. Çevresel adaleti sosyal adalet çatısı altında ele almak, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması açısından önemli bir dayanak noktasıdır. Kalkınma kavramına sadece ekonomik bir gelişme olarak bakılmaması, kalkınmanın BM'nin tanıdığı bir insan hakkı olduğunun bilinmesi gerekir. Kalkınma hakkı, bütün dünyada refah içinde yaşam hakkını da içerecek şekilde çalışılır, çünkü sürdürülebilirlik yaklaşımı sadece ekonominin değil, toplumun bütün kesimlerinin refah ve haklarını gözetken bir yaklaşımı zorunlu kılar. Çevresel adalet ve sosyal adaletin beraber yorumlanması, çevresel strateji ve politikaların katılımcı ve eşitlikçi şekilde geliştirilmesi için sağlam bir çerçeve sunar.

1 Adalet ve Çevresel Adalet İlişkisi

Adalet kavramı hakkaniyet, eşitlik ve doğruluk üzerine akıl yürütür; tarih boyunca yeni bakış açıları ve tartışmalar üzerinden şekillenir. Platon ve Aristoteles'in klasik adalet düşüncelerinden günümüz çağdaş düşüncelerine kadar bütün filozof ve düşünürler, adaletin çokyönlü doğasını açıklama ve aydınlatma çabası içine girmişlerdir, çünkü adalet, toplumsal yapıları incelemek ve yönlendirmek için bize önemli bir çerçeve sunar.

Yirminci yüzyılın en önemli adalet kuramcılarında olan John Rawls, 1971 yılında yazdığı *Bir Adalet Teorisi* adlı kitabında, toplumsal düzende adaletin yerini sorgular; adaletin, toplumsal durum ve ekonomik olanaklarla temel hak ve görevlerin nasıl belirlendiğiyle ilgili olduğunu söyler. Bu tartışmaların odağında dağıtıcı adalet kavramı bulunur. Dağıtıcı adalet kaynakların, fırsatların ve yüklerin birey ve gruplar arasında adil bir şekilde dağıtılmasını merkezine alır. Çünkü adaletsizliğe yol açan sebepler zenginlik, güç ve erişimdeki eşitsizliklerdir; adalet sadece sonuçlarda değil, aynı zamanda bu sonuçları belirleyen süreçlerde de adil olmayı gerektirir (Rawls 2017).

Günümüz adalet tartışmalarına sosyal adalet penceresinden bir bakış geliştirenlerden Amartya Sen'in adalet düşüncesi Rawls'tan daha farklı bir çerçevededir. Sen, yürüttüğü tartışmanın eksenine adaleti değil, adaletsizliği alır; gündelik hayata dair adaletsiz davranışlara ve sorunlara yoğunlaşır. Sen, bir adalet sistemi kurma peşinde değildir; adaletsizliklerin nasıl ortadan kaldırılabilceğinin, adaletsizlik yerine adalet fikrinin nasıl egemen olabileceğinin izini sürer (Sen 2009).

Sen'in adaletsizlikten yola çıkarak adaleti ele almasından esinlenerek, sosyal adalet kavramından hareketle ortaya çıkan çevresel adaleti tanımlamak için çevresel adaletsizliğin ne olduğunun anlaşılması önemlidir. Çevresel adalet, çevresel kaynaklara erişimde eşitlik, katılım ve yararlanma hakkıyla ilgili olduğu kadar, katlanılacak yük ve alınacak riskler açısından da çevresel tahribatlara eşit biçimde maruz kalmayla ilişkilidir. Çevresel tehlike ve riskler açısından maruziyeti, tehlike ve risklerden etkilenebilir olma ve zarar görme hâlini, toplumsal ve yapısal eşitsizlikleri ele almayı gerektirir. Sosyal adalet çatısı altında gelişen çevresel adalet, eşitlik, kırılğanlık, direnç, gelir dağılımı, güç ilişkileri ve insan hakları gibi konuları dikkate almayı ve tartışmayı gerektiren geniş bir kavramdır. Direnci az ve daha kırılğan kişi ve gruplar, su ve hava kirliliği veya toksik atıklar gibi çevresel risklere daha fazla maruz kalırlar, çünkü yaşadıkları yerleşim ve bölgeler bu risklere karşı daha açık yerlerde konumlanır. Bu durum, sosyal adalet açısından bir haksızlık teşkil eder, çünkü belirli gruplar, sağlıklı bir çevreye erişim konusunda diğerlerine kıyasla dezavantajlı konumdadır.

Çevresel adaletsizlik, Garrett Hardin'in 1968 yılında yayımladığı "The Tragedy of Commons" ("Müştereklerin Trajedisi") başlıklı makalesindeki kullanımıyla literatüre kazandırdığı "müşterekler"den, yani ortak mallardan eşit şekilde faydalanmama ve müştereklerle ilgili karar alma süreç ve mekanizmalarında yer alamama sebepleriyle ortaya çıkar (Hardin 1968). Türkçe literatürde "müşterekler" kullanımı benimsenmiştir, ancak bu kullanımı eleştiren Aykut Çoban, *commons* sözcüğünün Türkçede *ortaklaşım* olarak kullanılması gerektiğini belirtir (Çoban 2018). Çevre mücadelesi ve çevre hareketleri, müşterekleştirme uygulamaları olarak kabul edilebilir, çünkü çevre ve doğa müşterek konulardır; çevre hareketleri müştereklerin savunusu amacını taşır (Kalonya 2021). Kadınların müşterekler olarak tanımlanan doğal kaynaklara bağımlı hayatlar sürmeleri, geçimlerini doğal kaynaklardan sağlamaları, müştereklere yönelik saldırı ve tahribat durumlarında kadınların daha önde olmalarına sebep olur.

Çevresel adalet sadece çevrenin korunmasına odaklanmaz. Toplumsal, kültürel, ekonomik ve siyasal alanda köklü değişimleri gerektirir; bu değişimlerin mümkün olması için çevresel ve ekolojik önemi olan kaynakların, hakların, hizmetlerin, özgürlüklerin ve görevlerin toplumlar arasında adil bir şekilde paylaşılması gereklidir (Kılıç ve Tok 2014). Çevresel adalet, çevre koruma ve refah içinde yaşama dair adalet taleplerini bünyesinde barındırır; çevresel tahribatlara eşitlik, şeffaflık, kapsayıcılık, katılımcılık ve demokrasi temelinde çözüm bulmayı gerektirir.

2 Tarihsel Gelişim

Çevresel adalet kavramının gelişimini tarihsel bir perspektifle takip etmek, çıkış noktasını belirlemek, çevresel adaleti çevre mücadelesi ve adalet çerçevesinde konumlandırmak açısından önemlidir. Çevresel adaletin tarihi, tabandan gelen aktivizm, yasal mücadeleler ve akademik araştırmaların bir toplamı olarak açıklanır. Bu tarihsel iz sürüş, çevresel adaletin iklim adaletiyle olan bağlantısını incelemek açısından da elzemdir.

Çevresel adalet savunusunun temelleri, 1960 ve 1970'lerdeki sivil haklar hareketlerinin¹ devam ettiği bir ortamda, beyaz olmayan toplulukların ve düşük gelirli grupların yaşadıkları yerleşim alanlarında karşılaştıkları çevresel adaletsizliklere karşı örgütlenmeye başlamasıyla atılır. Bu hareketin en önemli öncülerinden biri “çevresel adaletin babası” olarak adlandırılan Dr. Robert Doyle Bullard'dır. Bir sosyolog olan Bullard, eşinin Houston'da siyahların yaşadığı orta sınıf bir mahalleye çöp depolama alanı kurmak isteyen bir şirkete açtığı dava için bilgi toplar ve araştırma yürütür.² Bu dava, çevresel ayrımcılıkla ilgili sivil haklar yasasını kullanan ilk dava olması nedeniyle çok önemlidir. 1985'te karara bağlanan davada ayrımcılık iddiası ispatlanamasa da, tamamı beyaz olan Belediye Meclis üyelerinin aldıkları kararların tesadüf olmadığı ve toplanan verilerin siyahların yaşadıkları yerler açısından farklılık gösterdiği ortaya çıkar. Bullard, bu konudaki çalışmalarını ve araştırmalarını ülke çapında genişletir ve sağlık için tehlike oluşturan atık ve arıtma tesislerinin çok büyük oranda siyahların yaşadığı mahallelerde bulunması nedeniyle çevresel ayrımcılık ve ırkçılığın Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) yaygın olduğunu ispatlar. Bu çalışmalar tehlikeli atık tesislerinin Afro-Amerikan toplulukların yaşadıkları bölgelerde orantısız konumlandırılışına, bu tesislerin yapıldığı yerlere ışık tutar.

¹ Siyahi Amerikalıların özgürlük ve eşitlik mücadelesi. Modern sivil haklar hareketinin annesi olarak bilinen Rosa Parks, 1955'te Montgomery Alabama otobüsünde koltuğunu beyaz bir erkek yolcuya vermeyi reddeder. Martin Luther King, Parks'ın tutuklanmasının ardından, Montgomery'deki Holt Street Baptist Kilisesi'nde, 5 Aralık 1955'te, yaklaşık 5.000 kişiye hitap eder. Bölgedeki siyahi vatandaşları, aşağılanmalarına son verilinceye kadar “şehir içi otobüslerde adaleti kazanmak için” kampanya sürdürmeye çağırır. 28 Ağustos 1963'te sivil haklar hareketinin en önemli eylemi ve insan hakları mitingi olan Washington Yürüyüşü yapılır. Martin Luther King'in “Bir hayalim var” çağrısına, “ırkçılıktan özgürlüğe barış içinde” mottosuna, ülkenin çeşitli bölgelerinden gelen, aralarında beyazların da olduğu, 250.000'den fazla gösterici destek verir. 1964'te Sivil Haklar Yasası kabul edilir (Yıldızeli 2023).

² Robert Doyle Bullard, on öğrencisiyle birlikte, Houston'daki beş çöplüğün tamamının, sekiz yakma fırınının altısının siyahilerin oturdukları mahallelerde olduğunu tespit eder. 1930-1978 yılları arasında Houston'a dökülen katı atıkların %82'sinin siyah toplulukların yaşadıkları yerlere döküldüğünü hesaplar. Siyahiler o dönemde şehrin nüfusunun yalnızca %25'ini oluşturuyordu (Milman 2018).

Görsel 1: Sivil Haklar Yürüyüşü. Fotoğraf: Warren K. Leffler, 28 Ağustos 1963, Washington DC, ABD. Kaynak: Unsplash.

Bullard'ın yaptığı araştırma ve yayınlar ırk, sınıf ve çevresel tahribatın kesişimselliğini anlamının temelini atar, çevresel adaletin 21. yüzyılın sivil haklar meselesi olarak nitelendirilmesini sağlar (Bullard 1996).

Çevresel tahribatlara karşı verilen çevre mücadelesinin tarihi, çevresel adalet hareketine kıyasla çok daha eskidir. Çevre hareketleri, 17. ve 19. yüzyıllar arasında doğal kaynakların el değiştirmesiyle bağlantılı olarak, özellikle Kızılderililer ve Aborjinler gibi yerel toplulukların direnişleriyle başlar. Çevresel adalet hareketi ise çevresel sorunların başta siyahi nüfus olmak üzere, belli grupların hayatlarını etkilemesine ve çevresel risklerin eşitsiz dağılımına tepki olarak ABD'de ortaya çıkar. Çevresel sorunlar en derin etkisini siyahi yoksul kesim üzerinde gösterdiği için, çevresel adalet hareketi, önce siyahi yoksul kesimler arasında, sonra kadınlar, engelli bireyler, sığınmacılar, çocuklar gibi kırılgan grupları

içercek şekilde yayılır, çünkü çevresel riskler toplumların içinde ve toplumlar arasında eşit olmayan biçimde dağıtılır, bu riskleri her grup farklı şekillerde deneyimler. Etnik veya ırksal ayırım gözetmez, hatta bunların da ötesine geçerek kadınlar, çocuklar ve yoksullar gibi çevresel haklardan yoksun bırakılan grupları daha çok etkiler (Cutter 1995).

Çevresel adalet, ABD’de 1980’lerin başında siyahilerin yaşadıkları bölgelere zehirli atık ve kimyasalların dökülmesine karşı yükselttikleri protestolara, bu duruma karşı sürdürdükleri mücadele dönemine dayandırılrsa da, çevresel adaletin kökeni 1960’lardaki sivil haklar hareketine kadar uzanır. O dönemde çevre kuruluşlarının ağırlıklı olarak beyazlardan oluşması nedeniyle, çevresel adalet talebi çevre kuruluşlarınca değil, bizzat sorundan etkilenen siyahi nüfusça dile getirilir. Çevresel adaletle dair mücadeleyi de ağırlıklı olarak siyahi kişi ve gruplar yürütür. Bu nedenle çevresel adalet kavramı çevresel ırkçılık kavramıyla birlikte değerlendirilebilir. “Çevresel ırkçılık, belirli etnik, kabile, ırk veya kültüre ait grupların tehlikeli atık, çevre ve sağlık yönünden yaşamı tehdit eden ürün veya diğer tür kirlilik ile karşı karşıya olduklarını vurgular” (Adeola 2000).

Çevresel adalet hareketinin ortaya çıktığı ülke olan ABD’de, Çevresel Koruma Ajansı (EPA), çevresel eşitlik ve hakkaniyet arayışını çevresel adaletle ilişkilendirir. Çevresel eşitlik, çevreye ilişkin yasalar, yönetmelikler ve politikaların geliştirilmesi, uygulanması ve yürütülmesiyle ilgili olarak ulusal köken, ırk, renk veya gelirden bağımsız şekilde, bütün insanlara yönelik adil muamele ve anlamlı katılım olarak tanımlanan çevresel adaleti içermek zorundadır. Bunun uygulamadaki hâli, herkesin çevre ve sağlık tehlikelerine karşı aynı derecede korunması, çevresel kaynaklardan faydalanma ve karar alma süreçlerine eşit erişimlerinin olması anlamına gelir (Equity Action Plan Summary 2021).

Karar alma süreçlerine katılımıla bağlantılı olarak, çevresel adaletin ilerletilmesinde hukukun rolü önemlidir. Halkın kararlara katılımına ve çevresel demokrasinin güçlendirilmesine öncelik veren yasal çerçeveler geliştirilerek güçlendirilmelidir. Çevresel adalet, akademik bir kavram olmaktan ziyade, sosyal bir harekettir; toplulukların çevresel adaletsizliklere karşı çıkmak ve sağlıklı bir çevrede yaşam hakları için

harekete geçtiği, dönüştürücü bir taban aktivizmini ve eylemliliği dikkate almayı gerektirir (Cole ve Foster 2000). Bu noktada dünyada çevresel adalet konusundaki mücadelelerin ve aktivizmin hukuki savunuculuk ve dava girişimleriyle birlikte yürütüldüğüne dikkat çekmek gerekir.

Eşitlik, mülkiyet hakkı, kuşaklararası adalet ve tazminat kavramları açısından çevresel sorunlara baktığımızda, çevresel zararlara en az dahil olanların, bu zararlardan en çok etkilenenler olduğunu görürüz. Shrader-Frechette, çevresel adaleti tartıştığı *Çevresel Adalet (Environmental Justice)* isimli eserinde, kirlilik ve kaynakların tükenmesi gibi, yüklerin daha eşit bir şekilde paylaşılması ve çevre sorunlarımızın giderilmesi için zorlayıcı etik gerekçeler olması gerektiğini savunur. Çevre tahribatlarından etkilenenlerin bu sorunları çözme sürecine dahil edilmesi gerektiğini, çevresel adalet için mücadele etmenin yurttaşların görevi olduğunu, çevrenin adil kullanımından nihai olarak sorumlu olması gerekenin hükümet değil, halk olduğunu söyler (Shrader-Frechette 2005).

Çevresel adaletin tarihi, çevresel eşitsizliklere ve adil olmayan uygulamalara meydan okumanın, sosyal adalet talepleriyle zenginleşen yerel aktivizmin, yasal savunuculuğun ve akademik çalışmaların ortak gelişimine işaret eder. Ancak küresel iklim krizi arttıkça, iklim değişikliğinin etkileri şiddetlendikçe çevresel odaklı söylemin yerini iklim odaklı bir söylem almaya başlar. Bu durum çevresel adaletin, iklim adaletiyle birlikte ele alınmasına yol açar.

3 İklim Adaleti

Çevresel tahribatlar ve iklim değişikliği bağlantısının bilimsel olarak kanıtlanmasıyla birlikte, iklim meselesi çevre hareketinin ve bu alanda çalışan akademisyenlerin ilgi alanına girer. Literatürde iklim değişikliğiyle bağlantılı olarak yapılan çalışmaların tamamında “çevre” kelimesi geçmese de, bu çalışmalar özünde çevresel bir meseleye değinir. Benzer bir durum çevresel adalet açısından da söz konusudur. Çevresel Adalet Hareketi'nin adeta bir devamı olarak gelişen İklim Adaleti Hareketi, iklim değişikliğinin insan hakları ve etik boyutuna odaklanır; iklim değişikliğine haklar penceresinden bakar. İklim değişikliğini

aynı zamanda etik bir sorun olarak gören, etik ilkeler çerçevesinde sorumluluklar da öngörerek tartışan iklim adaleti çerçevesi, iklim değişikliği ve haklar açısından önemli bir açılım sağlar (Kaya 2017).

İklim adaleti, iklim değişikliğine yalnızca ekonomik, teknik veya bilimsel bir sorun olarak bakmanın ötesine geçer. İklim değişikliğinin etkilerine ve iklim değişikliğindeki sorumluluklara toplumsal, sınıfsal, bölgesel ve toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri penceresinden bakar. İklim adaleti disiplinlerarası bir çalışma imkânı sunar, akademik alanda farklı adalet teorilerinden beslenerek açılım sağlar. Tıpkı çevresel adalette olduğu gibi, iklim adaleti kavramını da sadece akademisyenler çerçevelemez, kavram toplumsal hareketlerce de şekillenir. İklim adaleti tartışmaları sivil toplumdan ve çevre mücadelesinden beslenir. Bu nedenle yerel toplulukların, sivil toplumun ve yurttaş gruplarının mücadelelerinden, taleplerinden ve gelişim seyirlerinden ayrı düşünülemez (Altıparmak 2023).

İklim adaleti, iklim değişirken adalet ve eşitliği iklimden değil, toplumları yönetenlerden beklemektir. İklim adaletinin temelini iki soru oluşturur. İlki, iklim değişikliğinden her ülkenin, her grubun ve her insanın aynı şekilde ve ölçüde sorumlu olup olmadığıdır, çünkü tarih boyunca her ülke iklim değişikliğine aynı ölçüde sebep olmamıştır. Gelişmiş ülkelerin kullandıkları fosil yakıtlar, atmosfere saldıkları sera gazı, az gelişmiş ülkelerinkiyle aynı değildir. Kuzey yarımkürede yaşayan, haftada bir uçakla seyahat eden, üst gelir grubuna mensup, kırk yaşında beyaz bir erkek ile güney yarımkürede yaşayan, alt gelir grubundan, engelli, genç bir siyahi kadının karbon ayak izinin, çıkardığı atıkların, biyoçeşitlilik kaybındaki ve çevresel bozulmadaki paylarının aynı olmadığı açıktır. İklim adaleti, bu soruya verilecek yanıtlara göre, bu yanıtlar oranında tarihsel sorumlulukların, yükümlülüklerin ve iklim değişikliği kaynaklı zararların giderimine dair ilkelerin belirlenmesi gerektiğinin altını çizer.

İkinci soru, iklim değişikliğinden her ülkenin, her grubun ve her insanın aynı şekilde etkilenip etkilenmediğidir. Yine benzer şekilde kuzeyde, gelişmiş bir ülkede yaşayan, maruz kalınan çevresel kayıplara dair mali sigortası olan, orman yangını veya sel olduğunda yerini değiştirme ve varlıklarını koruma gücü bulunan bir aile ile güney

yarımkürede geleneksel tarımla geçinen, sel veya kuraklık olduğunda bütün geçim kaynağını ve varlığını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya olan bir ailenin bu etkilerle baş etme gücü ve bu tehlikelerden zarar görme riski aynı değildir. Bu soruya verilen yanıtlar, iklim değişikliğiyle mücadele edilirken ve iklim değişikliğine uyum politikaları geliştirilirken bu etkilenebilirlik ve zarar görebilirlik seviyelerinin dikkate alınmasını ve direncin, dayanıklılığın ve kapasitenin geliştirilmesine odaklanır. İklim adaleti, iklim değişikliğine karşı mücadele ederken kaynakların, finansmanın adil biçimde dağıtılmasını, kadınlar, gençler gibi kırılgan grupların karar alma süreçlerine aktif ve etkili katılmasını teşvik eder (Tatgın 2019: 107).

İklim adaleti çevresel sürdürülebilirlik, eşitlik ve insan haklarının kesiştiği önemli bir söylem ve eylem olarak ortaya çıkar. İklim değişikliği etkilerinin afetlere dönüştüğü bir dönemde, iklim değişikliğinin kırılgan kişi ve topluluklar üzerindeki orantısız etkilerini ele alma zorunluluğu büyük bir aciliyet kazanır. İklim değişikliği mevcut sosyal eşitsizlikleri daha fazla derinleştirdiği gibi, yeni eşitsizliklere de yol açar. Küresel sera gazı emisyonlarına, iklim değişikliğine en düşük seviyede dahli olan yoksullar, yerli halklar ve diğer dezavantajlı gruplar, iklimsel afetlerin ve tehlikelerin en ağır yüklerini taşırlar. İklim adaletine duyulan ihtiyaç, iklim değişikliğinin yol açtığı bu adaletsizlikleri düzeltmek, sürdürülebilir bir geleceğe adil ve eşitlikçi bir geçiş sağlamak konusunda etik ve hukuki temellere dayanır. Bu etik çerçeve, sadece iklim değişikliğinin acil ve yakıcı etkilerine değil, kırılganlığa ve eşitsizliğe neden olan yapısal adaletsizliklere de çözüm bulmak üzere kapı aralar. İklim değişikliğini, etik boyutuyla, pek çok biliminsanı dünyanın karşı karşıya olduğu en büyük dağıtıcı adalet sorunu olarak tanımlar; çünkü adaletin farklı boyutlarına dair yapılan her tanımlama, fayda, maliyet, hak ve yükümlülüklerin kişiler arasında, nesiller arasında, devletler arasında ve devletlerin içinde dağıtılmasında farklı sonuçlara yol açar (Demirci 2013).

İklim adaleti hareketi toplumsal cinsiyet eşitliğini, gelecek nesillerin haklarını, kuşaklar arası adaleti, az gelişmiş ülkelerin kayıp ve zararlarının telafi edilmesine dair taleplerini, enerjide ve istihdamda adil bir geçiş ve dönüşümü, kuzey ve güney ülkeleri arasındaki eşitsiz ilişkileri tartışır. Kapsadığı konuların geniş bir yelpazede olması sebebiyle, iklim

adaleti hareketinde mücadele sürdüren çevre aktivisti Greta Thunberg gibi gençler, yerel ve taban örgütlenmeleri, sömürgecilik karşıtı gruplar ve antikapitalist oluşumlar gibi farklı öncelik alanları bulunan grup ve kesimler, iklim adaletini ortak bir talep olarak dillendirir. Bu talepler iklim değişikliği etkilerini azaltmak ve uyum sağlamak için yeşil işlere ve yenilenebilir enerji kaynaklarına geçişi, iklim değişikliğine uyum ve direnç geliştirmek için yatırım yapmayı, iklimle ilgili göç ve yerinden edilme süreçlerinde kayıplardan etkilenen kişi ve toplulukları desteklemeyi içerir. Bu yönüyle çağın en yaratıcı, gelişime açık ve devinen kavramının iklim adaleti olduğu söylenebilir, çünkü pek çok farklı hareket için ortak bir savunuculuk alanı, kesişimsel çalışma imkânı sunar; talepleri ortaklaştırabilme özelliği mevcuttur. İklim adaleti, sadece etik nedenlerle önemli değildir, aynı zamanda iklim değişikliğini ele alma politikasının da anahtarıdır (Perkins 2019).

İklim adaletine yönelik kesişimsel bir yaklaşım, sosyal kimliklerin ve toplumdaki tahakküm yapılarının birbirine bağlı olduğunu kabul eder. Toplumsal cinsiyet, ırk, etnik köken, gelir durumu, sınıf ve diğer kimlik eksenleri kesişerek bireylerin iklim değişikliği deneyimlerini, iklim değişikliğine uyum sağlama ve yanıt verme kapasitelerini şekillendirir. Bu kesişen eşitsizliklerin anlaşılabilir tanınması, her birey ve topluluğun farklı ihtiyaçlarına ve kırılganlıklarına hitap eden kapsayıcı ve etkili iklim strateji ve politikalarının geliştirilmesi için elzemdir. İklim adaletinin sağlanması, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ele alınmasını, başta kadınlar olmak üzere bütün kırılgan grupların iklim değişikliğinin etkilerini azaltma ve uyum çabalarına anlamlı bir şekilde katılımının sağlanmasını gerektirir. Bu açıdan çevresel adalet ve iklim adaleti talepleri, kararlara katılım boyutu açısından benzer nitelikler taşır. İklim adaleti ve çevresel adalet açısından yapılan güncel çalışma ve tespitlerin birlikte değerlendirilerek yorumlanması durumunda çevre mücadelesinin doğru analizi mümkün olabilir.

Çevre Mücadelesi ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

3

Çevre mücadelesinin veya bir diğer deyişle çevresel aktivizmin toplumsal cinsiyet eşitliğiyle olan kesişimsel noktalarına değinmek, kadınların çevre mücadelesindeki yerinin ve konumlanışlarının anlaşılmasını mümkün kılar. Kesişimsellik, matematikte öğrenilen, iç içe geçmiş kümelerin durağan bir kesişim bölgesinden oluşan bir alan gibi düşünülse de, feminist literatürde durağanlıktan ziyade, süreklilik ve devamlılık arz eden bir sorgulamaya dayalı en önemli tartışma alanlarından biridir. Kesişimsellik, tıpkı çevresel adalet kavramının gelişiminde olduğu gibi, siyahi kadınların mücadelesini temel alan bir şekilde gelişmiştir. Kimberlé Crenshaw'ın geliştirip kavramsallaştırdığı “kesişimsellik” kavramı³ çoklu ayrımcılıkları dikkate alarak farklı sosyal kimliklerin imkân ve haklara erişimi etkilemiş biçimlerini anlamaya yarayan bir analiz, savunuculuk ve sosyal politika geliştirme yöntemidir (Crenshaw 1991). Kesişimselliği odağına alan, ABD’de ortaya çıkan, kadınların ırkçılık, cinsiyetçilik ve sınıf ayrımcılığına karşı mücadelesini öne çıkaran sosyal ve

³ 1970’te General Motors, küçülmeye gideceğini, kıdemi görece daha düşük olan işçileri işten çıkarma kararı aldığını açıklar. 1964’e kadar şirket çalışanları arasında siyahi kadınlar bulunmadığı için, işten çıkarılacakların tamamını siyahi kadınlar oluşturur. Cinsiyet ve ırk ayrımcılığına dayanan DeGraffenreid / General Motors Davası’nda, mahkeme, “siyah kadın” diye tanımlı bir grup olmadığına, dava için ya ırk ayrımcılığı ya da cinsiyet ayrımcılığı şeklinde başvurulması gerektiğine hükmeder. Avukat Kimberlé Crenshaw bu davayı incelerken, bu kadınların hem cinsiyet hem de ırk temelinde çifte ayrımcılığa maruz kaldıklarını fark eder. Bu deneyim, kesişimsellik kavramını geliştirmesinde önemli rol oynar (Batu ve Görmez 2024).

politik bir hareket olarak tanımlanan Beyaz Olmayan Kadınlar (*Women of Color*) Hareketi, 1960'ların sonları ve 1970'lerin başlarında, siyahi feministlerin öncülüğünde gelişir (Özsoy 2022: 3).

“Kadınların Siyahlaşması” olarak adlandırılan bu akımın teorisyenlerine göre, feminist bir mücadele yürütebilmek için, aynı anda hem ırksal adalet için mücadele etmek hem de cinsiyetçiliğe karşı harekete geçmek gereklidir, çünkü Beyaz Olmayan Kadınlar’ın argümanları, ırkçılığın temelde feminist bir mesele ve cinsiyetçi baskıyla bağlantılı olduğuna dayanır. Her varlığın toplumda farklı deneyimleri olduğu için, feminizmde ortak bir sınıflandırma yapılamaz (hooks 2014). bell hooks’un siyahi kadınların durumuna dair çalışması yayımlanana kadar,⁴ siyahi kadınların özne ve odak olarak çalışılmasının teşvik edilmediği, başka bir deyişle bu alanın teorisyenleri, akademisyenleri ve biliminsanlarının siyahi kadınların deneyimlerini ihmal ettiği açıktır (Taş 2021: 208). Çevresel mücadele açısından kadınların konum ve durumları incelenirken bir tek söylem ve analizin bütün kadınları kapsayamayacağı, kesişimsellikler üzerinden bakılarak her kadının deneyiminin kendine özgü olduğu, kendi içinde farklı ayrımcılıklar ve eşitsizlikler barındırdığı dikkate alınmalıdır.

Toplumsal yapıda güç, iktidar, imtiyaz ve direnişin bağlantılı olması nedeniyle, dünya çapındaki çevresel hareketlerin incelenmesi, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ve sosyal adalet ekseninde yapılır. Bu analizlerde toplumsal cinsiyet dinamikleri çevresel sorunlarla, aktivizmle ve savunuculuk yöntemleriyle birlikte ele alınır. Ataerkil norm ve yapılar, kadınların doğayı koruma, çevresel yönetim ve kaynakların dağıtımını konusunda karar alma süreçlerine katılımlarını kısıtlar, çevresel adaletsizlikleri artırır. Bu nedenle kadınların çevre mücadelesine ve

⁴ bell hooks, 1981 tarihli *Ain't I a Woman: Black Women and Feminism* (Ben Kadın Değil miyim: Siyah Kadınlar ve Feminizm) adlı eserinde, feminist hareketin sınıf ve ırkçılıkla ilgili yönüne dikkat çeker, sadece belli bir grup ya da sınıftaki kadınlar için değil, bütün kadınlar ve farklılıkları olan bireyler için mücadele etmesi gerektiğini savunur. Kitabın başlığındaki “Ben Kadın Değil miyim” ifadesi, Sojourner Truth’un 1851’de gerçekleşen Ohio Kadın Hakları Kongresi’nde yaptığı konuşmasında sorduğu sorudur, siyah feminizmin başlangıcı olarak kabul edilir (Taş 2021; Batu ve Görmez 2023).

savunuculuğuna katılımları, mevcut ataerkil güç yapılarına bir meydan okuma içerir. Kadınlar, ataerkil normlar nedeniyle duyulmaz hâle gelen seslerini yükselterek, kısıtlayıcı toplumsal yapıları dönüştürücü bir işlev görürler.

Hindistan'daki Chipko Hareketi ve Kenya'daki Yeşil Kuşak Hareketi gibi kadınların ön saflarda olduğu hareketler, çevre mücadelesi, doğanın korunması, arazi hakları ve sürdürülebilir kalkınmanın savunulmasında toplumsal ve kolektif eylemin gücünü gösterir. 1973 yılında, Hindistan'daki ormansızlaşma ve çevre tahribatına dikkat çeken Chipko Hareketi, kesilmek için işaretlenen ağaçlara sarılarak hareket etmeyi reddeden, ağaçlara siper olan kadınların başlattığı bir harekettir. Bu hareket enerji güvenliğini uluslararası gündeme taşır.⁵ 1977'de Kenya'da yükselen Yeşil Kuşak Hareketi,⁶ çölleşmeye karşı ağaçlandırma girişimine öncülük eder, bu girişim sayesinde BM Çölleşme Konferansı gerçekleştirilir (Duygu, 2005).

Çevre mücadelesi ve çevresel hareketler, kadınların deneyimlerini ve bakış açılarını çalışmalarının odağına aldıkları takdirde başarıya ulaşip gerçek bir dönüşüm yaratabilirler. Bütün dünyada yerli kadınlar ve siyahi kadınlar çevresel ırkçılık, toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık

⁵ Hindu dilinde *chipko* sarılmak, kucaklamak anlamına gelir. Bir Hindistan efsanesine göre, köyündeki ağaçları kurtarmak için, Amrita Devi isimli bir kız çocuğu ağaçlara sarılarak kendisini siper eder. Kimi versiyonlarda bu çaba ağaçları kurtarır, kimilerinde Amrita cesur girişimi sonucunda hayatını kaybeder. Bu efsaneden ilham alan, çoğunluğunu kırsal kesimden gelen, orman katliamlarını engellemek için mücadele eden kadınların isyanından, Hindistan'ın Uttarakhand ve Uttar Pradesh eyaletlerinde Chipko Hareketi doğar. Kadınların ağaçlara sarılarak belkemiğini oluşturduğu hareket, çeşme başlarında, köy yollarında ve pazarlarda yürütülen tartışmalarla can bulur. Ekolojik farkındalığı yükselterek sivil toplumu harekete geçirir, dünyadaki çeşitli hareketlere esin verir (Dinçer 2025).

⁶ Yeşil Kuşak Hareketi Nairobi'de ağaç dikimini teşvik etmek, çevreyi korumak ve yaşam alanlarını iyileştirmek, yerel toplulukları ve özellikle kadınları güçlendirmek için Wangari Maathai'nin Kenya Ulusal Kadın Konseyi himayesinde kurduğu, toplumsal cinsiyet vurgulu ekofeminist bir harekettir. Ülke çapında yoksul köylerde ve kentsel alanlarda, çevreyi korumak, refahı iyileştirmek, yeşil kuşaklar oluşturmak için 6.000 grup örgütleyen hareket, 50.000 Kenyalı haneyi harekete geçirir, yaklaşık 51 milyondan fazla ağaç dikimini gerçekleştirir (Özberk 2024).

ve ekonomik dışlanmanın kesişen biçimleriyle karşı karşıya kalıyor, bu durum onların çevresel tehlikelere ve adaletsizliklere karşı kırılğanlıklarını artırıyor. Sorunlara kesişimsel yaklaşım, eşitsizliğin temel nedenlerini ele almayı, farklı toplumsal hareketler arasında dayanışmayı teşvik etmeyi gerektirir. Toplumsal cinsiyet ile çevresel ve sosyal adalete erişim arasında köprü işlevi gören işbirlikleri geliştirilmelidir, çünkü bu birliktelik hâli birbiriyle bağlantılı krizlere daha bütüncül çözümler üretmeye imkân verir. Buna ek olarak toplumun farklı kesimlerinin bakış açıları ve deneyimlerinin çevre politikası oluşturma süreçlerine dahil edilmesi, toplumun bütün üyelerine faydası olan daha eşitlikçi ve kapsayıcı sonuçlar sağlar. Çevresel adalet açısından toplumsal cinsiyet eşitliğinin teşvik edilmesi, kadınları değişimin özneleri olarak güçlendirecek, mücadele süreçlerinde kapsayıcı yaklaşımları teşvik ederek çevresel sürdürülebilirliği, dayanıklılığı ve sosyal adaleti artıracaktır. Adil bir dönüşümden bahsetmek için, toplumsal ve ekolojik sistemlerin birbirine bağlı olduğunu kabul eden kesişimsel bakış açısının benimsenmesi zorunludur.

1 Çevre, Doğa ve Kadın İlişkisi

Antik Çağ'da Platon ve Aristoteles'ten günümüzde Freud ve Lacan'a kadar, doğa ve kadın arasında kurulan özdeşlik, "kadın doğası"na ilişkin eril önyargıların, kalıplaşan varsayımların "doğal", hatta doğa yasası olarak kabul edilmesine yol açar. Bu sayede kadın ve doğanın "dizginlenip ehlileştirilmesi", bu ehlileştirmenin de günümüzde adeta bir "tecavüze" dönüşmesi meşrulaştırılır (Berktay 2020: 18).

Doğa ve kadın arasındaki ilişki, feminist söylemde uzun yıllardır hem akademinin hem de mücadelenin ortak konusudur. Doğaya ve kadınlara yönelik davranış ve anlayış biçimindeki benzerlik ve farklılıkların izini sürmek, sosyal ve çevresel adaletle ilgili tartışmaların merkezinde yer alır. Kadınları doğaya yakın görüp, bereketleriyle kutsayan, buradan güç alan ekofeminist teoriler olduğu gibi, bu yaklaşımlara özcülük eleştirisi getiren, kadın ve doğanın tahakküm altına alınışındaki benzerliğe dikkat çekerken ikisini birbirinden ayırarak güçlendirmek gerektiğinin altını çizen ekofeminist akımlar da mevcuttur.

Kadın ve doğaya dair kapsamlı bir analiz yapabilmek için, ekofeminizmi bir çerçeve olarak ele almak, ekofeminizmin tarihsel gelişimini anlamak önemlidir. Ekofeminist düşünce, ikinci dalga feminizm ve 1970'lerin çevre hareketi çatısı altında gelişir. Rachel Carson'ın modern çevre hareketini başlatan eseri *Sessiz Bahar*'dan ve ataerkilliğe yönelik feminist eleştirilerden etkilenen ekofeministler, ekolojik yıkım ile kadınların esareti arasındaki bağlantıyı dillendirmeye başlarlar.

Ekofeminizm kavramını ilk kez Françoise d'Eaubonne, 1974 yılında yazdığı *Feminizm ya da Ölüm (Le Féminisme ou la Mort)* adlı kitabında kullanır. d'Eaubonne kitabında, ekoloji ve feminizm kesişiminde "ekofeminizm" olarak anılarak benimsenecek bu teorinin temellerini atar. Ataerki ve kapitalizmin hem doğa hem de kadın üzerinde tahakküm kurduğunu, onları benzer şekilde sömürdüğünü anlatır; toplumsal cinsiyet baskısı ve çevresel bozulmanın bağlantısını ortaya çıkaran teorik bir çerçeveye öncülük eder. İnsanın doğa üzerindeki tahakkümüne öncelik veren antroposentrik, yani insan merkezli dünya görüşünü eleştirerek, her canlı varlığın içkin değerini tanıyan Françoise d'Eaubonne, kadın ve doğa tahakkümüne yol açan baskıcı yapılara karşı çıkmak için gereken çözümün feminist bir ekolojik devrim olduğunu söyler (d'Eaubonne 2022). Ekofeminizm sadece bir teori olarak kalmaz, bir değer sistemi, eylemlilik ve toplumsal hareket olarak gelişir.

Ekofeminizm, ataerki toplumlarda doğaya ve kadınlara yönelik muamelelerde benzerlikler olduğunu öne sürer. Her ikisi de nesneleştirilmiş ve metalaştırılmış, sömürü ve tüketim için birer kaynağa indirgenmiştir. Ekofeminizm, kadınların geçim kaynaklarını korumak, yaşadıkları toplulukları güvenli kılmak için gösterdikleri çabalarına, bu çabalarının ardındaki motivasyonlarına vurgu yapar (Shiva ve Mies 2019: 9).

Bir tek ekofeminizm anlayışı yoktur. Feminizmde olduğu gibi, ekofeminizm de kendi içinde farklı ekofeminizmler, yani farklı yaklaşımlar barındırır. Birinci yaklaşım, kadınların erkeklerden daha farklı psikolojik ve biyolojik özellikleri olduğunu kabul eder. Kadın ve doğa benzerliği, erkekler ile kadınlar arasındaki bu farklılıklardan kaynaklanır. İkinci yaklaşımda yer alan ekofeministler, kadın ve doğa benzerliğini ataerki sistemin dinsel, düşünsel ve tarihsel süreçlerle

yapılandırıldığını söyler. Üçüncü yaklaşım ise bu iki yaklaşım arasında bir bağ kurar; kadın ve doğanın yakınlaşmasının temellerinin kadın psikolojisi ve biyolojisinde bulunduğunu, ancak bu benzerliğin toplumsal olarak belirlendiğini savunur. Çevresel sorunların, kadınlara ait değerlere kıymet veren yeni bir “ortaklık etiği” geliştirilerek çözülebileceğini belirtir. Ekofeminizme dair bu farklı yaklaşımlar ve görüş ayrılıkları, feminizm ve çevre alanındaki tartışma ve gelişmelerin yansıması olarak şekillenir (Çetin 2005: 63-64).

Ekofeminizme yönelik ilk eleştiri kadın ve doğanın yakınlığına dairdir. Kadın ve doğa bu derece yakınlaşmışsa, bu durum kadınların kültürel mirasın tamamen dışında kalması anlamına gelir. Böylece ekofeminizm özgürleştirici olmaktan uzaklaşır, geriletici bir işlev görür. Ekofeminizm tanrıça tapınmasını kutsayarak, erken neolitik dönemi överek, o dönemin metaforlarına ve mitlerine yaslanarak irrasyonaliteden beslenen bir duruma düşer (Biehl 1990: 15).

İkinci yaklaşım düalizme (ikicilik), yani birbirine indirgemeyen iki farklı tözün —dişi-erkek, iyi-kötü gibi— var olduğunu savunan felsefi görüşe eleştiri getirir; Batı kültürlerindeki insan ve doğa ilişkisinin düalist (ikici) kabulünü sorunlu bulur. Akıl ve ruh arasındaki ikilik ve aklın ruhu dışlaması, insan kimliğinin doğanın dışında kabul edilmesine kaynaklık eder ve bu düşünceden beslenir. Akıl kavramı tıpkı bir kocanın karısı, efendinin kölesi karşısında mevzilenmesi gibi doğayı da ikilikler üzerinden konumlandırır; doğayı tıpkı bir kadın gibi boyunduruk altına alınacak bir alan, öteki olarak kabul eder (Plumwood 1993: 6).

Çevresel adalet hareketi içinde mücadele eden siyahi feministler ve Üçüncü Dünya ülkelerinin ekofeministleri, kadınları tek bir kategori olarak ele aldıkları, ataerki tahakkümü deneyimlemede sınıfsal ve ırksal farklılıkları gözardı ettikleri gerekçesiyle her üç ekofeminizm yaklaşımını da eleştirirler. Buna göre ekofeminizm, kadın ve doğanın tahakkümüne dair benzerliklerin altını çizerken, kişilerin deneyimini belirleyen farklı kesenlerin olduğunu kabul eder. Bu ekofeminist kesişimsellik, ırk, sınıf ve toplumsal cinsiyet gibi toplumsal kimliklerin bağlantılı olduğunu dikkate alarak ırk, etnik köken ve gelir durumu gibi faktörlerin toplumsal cinsiyet ve çevre sorunlarıyla nasıl kesiştiğini analiz eder. Bu analize

göre, beyaz olmayan kadınlar ve yerli kadınlar çevresel adaletsizliklerin yüklerini, gelir seviyesi yüksek, şehirde yaşayan beyaz bir erkeğe veya kadına göre daha fazla taşır; çevresel tahribatın, kimyasal atıkların ve iklim değişikliğinin orantısız etkilerine daha fazla maruz kalır. Sadece bir tek kategorizasyon varmış gibi kadının konumlandırılması, toplumsal cinsiyet dışındaki diğer tahakküm biçimlerini görmeye engel olur. Halbuki toplumsal cinsiyet ve kültür gibi kavramlar, tarihsel ve toplumsal olarak yapılandırılır, zamana ve coğrafyaya göre farklılıklar içerir (Agarwal 1992). Bu eleştiriyi getirenlere göre, kadın deneyimlerini tektipleştiren bir yaklaşım, çevresel adaletin eşitsizlik boyutunu açıklamakta yetersiz kalır, çünkü ataerkil sistemde siyahi kadınlar sadece beyaz erkeklerin değil, renkli ırktan erkeklerin ve beyaz kadınların da tahakkümü altındadır (Taylor 1997).

Kanada'da yerli halkın yaşadığı bölgeye yapılan kalkınma projelerinin ölçüldüğü bir çalışmada, kalkınma projeleri tasarlanıp uygulanırken o bölgede yaşayanların ihtiyaçları dikkate alınmadığı gibi, örneğin bir baraj yapılması durumunda erkek egemen bir sektör olan taşımacılık faaliyetleri artarken, yaya kadınların pazar faaliyetlerinin sınırlandığı tespit edilir. Bir diğer örnek tarıma ilişkindir. Sanayi tipi tarım ve makineleşmiş tarımsal uygulamalar kadını tarım dışına iter (Çetin 2005: 73). Türkiye'de de suya erişim, doğal kaynaklar üzerindeki hâkimiyet, kadınların iş yükü ve toplumsal cinsiyet açısından benzer eşitsizliklere maruz kalmasına neden olur. Güneydoğu Anadolu'da inşa edilen barajlar nedeniyle su kaynaklarının planlanmasına dair yapılan bir araştırmada, toprak sahibi olmayan kadın ve erkeklerin baraj inşaatlarından sonra ekonomik kazançlarının azaldığı, kadınların bakım emeği ve iş yüklerinin arttığı sonucuna ulaşılır (Harris 2018).

Kadınların doğayla ve doğal kaynaklarla ilişkilerine dair yapılan analizlerde, ülke koşullarının ve farklılıkların dikkate alınması gereklidir. Tarım ve Orman Bakanlığı verilerine göre, Eylül 2022'de Türkiye'de Çiftçi Kayıt Sistemi'ne kayıt yaptıran çiftçilerin toplam sayısı 2 milyon 172 bindir. Sisteme kayıtlı kadın çiftçi sayısı ise sadece 289 bin 244'tür (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı 2022). Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) açıkladığı verilerde tarım arazisine sahip yetişkin nüfus oranlarında

erkeklerin oranı %36,4 iken kadınların oranı %27,2'dir (TÜİK 2023). Bu veriler ışığında, tarımsal arazi sahipliği ve çiftçilik açısından Türkiye'de çok bariz bir toplumsal cinsiyet eşitsizliği olduğu görülür.

Kırsal alanda tohum, barınma, yemek, ilaç veya giysi olarak kullanılan doğal varlıkları korumanın kadınların yaşamı ve refahı için önemli olduğunu görürüz. Kadınlar, Anadolu başta olmak üzere kadim kültürlerden bugünlere, tohum bekçileri olarak kabul görür; literatürde kadınların doğurganlıkları ve doğaya yakınlıkları kesişimsel olarak araştırılır. *Tohum ve Toprak* adıyla yayımlanan çalışmasında Carol Delaney, Ağustos 1980 ve Temmuz 1982 tarihleri arasında Orta Anadolu'nun bir köyünde alan araştırması gerçekleştirir; köydeki toplumsal örgütlenmeyi, erkeğin tohum bırakan, kadının da tohumun bırakıldığı toprak olduğu yaratılışla ilgili simge, kuram ve değerleri ele alır (Delaney 2001). Araştırma sonuçlarına göre, erkek rahme tohumu bırakarak yaratandır, kadın ise tohumu saklayarak soyun devamlılığını sağlar. Kadınların tohum toplama ve saklamalarının altında yatan neden, kadınların doğaya yakın olmaları ve doğurganlıklarıdır. Bu nedenle kadınların doğa ve toprakta olduğu gibi yönetilmeleri, erkek soyunun devamını sağlamaları gereklidir. Ancak kadını tohum koruyucusu olarak gören bu yaklaşım sorunludur. Şayet kadınların ortak bir özleri olması nedeniyle tohum topladıkları kabul edilir, kadınlar homojen bir grup olarak ele alınırsa, tohum toplamayan kadınların kararlarının, bu kararların üzerinde etkili olan yapısal sorunların açıklanması mümkün olmaz (Sefer 2022).

Sonuç olarak ekofeminizm, doğa ve kadın arasındaki farklılıkları, benzerlikleri ve etkileşimi feminist bir perspektiften anlamak için zengin bir teorik çerçeve sunar. Ekofeminizm, kadınlara ve çevreye yönelik sömürü ve tahakküme ilişkin bir tartışma çerçevesi çizer, egemen hâle gelen kabulleri sorgulamaya imkân verir. Çevresel adalet ekseninde yürütülecek tartışma ve çalışmalarda, kadınların kendilerine has deneyimlerinin dikkate alınması, farklı ayrımcılık kategorilerinin farkında olarak kesişimsel bir yaklaşım geliştirilmesi gereklidir. Ekofeminizmin akademi, kadın hareketi, çevre mücadelesi, sömürgecilik karşıtı hareketler ve son süreçte hayvan hakları ve vegan aktivizminden beslenen gelişme seyri ve tartışmaya açık yapısı, toplumsal cinsiyet

eşitsizliği ve çevresel tahribat gibi bağlantılı krizleri ele almak açısından önemli bir zemin sağlar.

2 İklim Değişikliği ve Çevre Tahribatlarının Kadınlar Üzerindeki Etkisi

Küresel iklim krizi, çevresel bozulma, biyoçeşitlilik kaybı ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği, günümüzün en acil sorunlarıdır. Bu dört sorun karşılıklı olarak birbirini güçlendirir, başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere herkes için risk ve tehdit oluşturur. İklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik kaybının ve çevresel tahribatın artırıcı faktörüdür. Buna paralel olarak, ekosistemlerin ve çevrenin tahrip edilmesi iklim değişikliğini hızlandırır. Ayrıca iklim değişikliği gıda güvensizliğine, derinleşen yoksulluğa, hastalıklara ve yerinden edilmeye neden olarak toplumsal cinsiyet eşitsizliğini pekiştirir (OECD 2023).

İklim değişikliği ve çevre tahribatları afete dönüşürken elbette cinsiyet ayırt etmez. Ancak tahribatların ve afetlerin etkileri, bunlara karşı dirençli olma hâli toplumsal cinsiyet rollerine göre farklılık gösterir. Ekofeministlere göre, doğanın sömürülmesi ile kadınlar üzerinde kurulan eşitsiz ve tahakküme dayalı ilişki bağlantılıdır. Bu nedenle çevresel bozulma hem sebep hem de etki bakımından toplumsal cinsiyetten bağımsız düşünülemez. İklim değişikliği ve çevresel tahribatların etkileri cinsiyet nötr bir mesele değildir. Kadınlar, erkeklerle karşılaştırıldığında iklim değişikliğinden, doğa tahribatından ve çevresel bozulmadan daha orantısız bir şekilde etkilenir.

Ekofeminizmin önemli isimlerinden olan Vandana Shiva'ya göre, kadınların yaşamları ve geçim kaynakları çevresel sürdürülebilirlikle yakından bağlantılıdır; doğayla çokyönlü bir ilişkileri mevcuttur; kadınlar ekolojik direnç ve toplumun refahı için vazgeçilmezdir. Kadınların doğal kaynaklara ve daha önemlisi müştereklere bağımlı olmaları, çoğunlukla kayıtdışı tarım işçisi olarak istihdam edilmeleri, aile içinde bakım ve beslenmeden sorumlu olmaları nedeniyle kadınlar çevresel tahribatlardan daha fazla etkilenebilirler. Bu duyarlılık hâli, kadınları iklim değişikliğinin de dahil olduğu çevresel etkilere karşı daha dirençsiz, yani kırılğan durumda bırakır. İklim değişikliği ve çevresel tahribatlar, toplumdaki tahakküm ilişkilerini, toplumsal

cinsiyet eşitsizliklerini kuvvetlendirir, yeni eşitsizlikler üretir. Kuraklık, afetler, seller ve çevresel kirlilik söz konusu olduğunda kadınlar, çevresel krizlerin en ağır yüklerini taşırlar; genellikle toplumsal cinsiyet, ırk ve sınıf temelinde kesişen tahakküm ve ayrımcılık biçimleriyle karşı karşıya kalırlar. Doğal kaynaklara ve müştereklere bağımlı olmanın getirdiği bir sonuç olarak, doğa dostu tarımdan biyoçeşitliliğin korunmasına ve su yönetimine kadar, kadınların çevresel sürdürülebilirliğe katkıları hem çok yönlüdür hem de çeşitlilik arz eder. Bu nedenle çevresel sorunlar ve iklim değişikliği konusunda kadınların deneyimlerinin, kapasitelerinin ve bilgilerinin kullanılması, toplum refahı ve sürdürülebilir bir gelecek için zorunludur (Shiva 2015).

Akademik çalışmalar dışında, uluslararası alanda da kadınların çevre ve iklim değişikliğinden etkilenme biçimleri açısından politika ve strateji belgeleri geliştirilir. Bunların arasında en önemlisi, 13 Mart 2018 tarihli BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi'nin (CEDAW Komitesi) *37 Nolu Tavsiye Kararı*'dır. Bu tavsiye kararı, iklim değişikliği bağlamında afet riskinin azaltılmasını toplumsal cinsiyet boyutları hakkındaki kararlara ve yükümlülöklere özgüler. Tavsiye Kararı hem kadın ve kız çocuklarının iklim değişikliğinden etkileniş biçimlerini açıklar hem de seller, orman yangınları, kuraklık gibi iklim değişikliğine bağıli afetlerin toplumsal cinsiyet etkileri konusunda devletlere kapsamlı tavsiyeler içerir.

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW), BM temel insan hakları sözleşmeleri arasında yer alır, kadınların insan haklarını ve toplumsal cinsiyet eşitliğini merkezine alan tek sözleşmedir. Komite, CEDAW uygulaması ve yorumlanmasına dair tavsiye kararları yayımlar. *37 Nolu Tavsiye Kararı*, aralarında Türkiye'nin de olduğu bütün taraf devletler için bağlayıcıdır. Sadece devletler açısından değil, STK'lar açısından da yol gösterici niteliktedir. İklim değişikliğine bağıli afetler ve kriz durumları, varolan cinsiyet eşitsizliklerini şiddetlendirir. Yoksulluk içinde yaşayan kadınlar, yerel, etnik, ırksal, dini ve cinsel azınlıklara mensup kadınlar, engelli kadınlar, mülteci ve sığınmacı durumundaki kadınlar, ülke içinde yerinden edilmiş, vatansız ve göçmen durumdaki kadınlar, kırsal kesimde yaşayan kadınlar, bekâr kadınlar ile ergen ve yaşlı kadınlar erkeklere kıyasla kriz

ve afet süreçlerinden orantısız şekilde etkilenir. *Tavsiye Kararı* özellikle daha kırılgan durumdaki kadınların durumlarının altını çizer (CEDAW 2022).

Tavsiye Kararı'nın en önemli noktalarından biri, kırılganlık, kapasite ve direnç durumlarının anlaşılabilmesi için, cinsiyete göre ayrıştırılmış veri tutulması hakkındadır. Yani bir bölgede meydana gelen selde kaç kadın ve kaç erkeğin öldüğünün, ölenlerin yaşlarının ve gelir durumlarının ne olduğunun bilinerek analiz edilmesi, bu konuda alınacak önlemler, geliştirilecek mevzuat ve politikalar açısından hayatidir.

Bir diğer önemli husus çevresel adaletle ilişkilidir; kadınların karar alma süreçlerine etkin ve anlamlı katılımlarının sağlanmasına dairdir. Kadın ve kız çocuklarına çevre, iklim değişikliği ve bunlara bağlı afet riskinin azaltılması faaliyetlerine katılma, liderlik etme ve karar alma süreçlerinde yer almaları konusunda eşit fırsatlar sunulmasını tavsiye eder. Sadece sayısal bir eşitliğin ötesinde etkili ve anlamlı katılım imkânları yaratılmalı; kadınlara liderlik, tavsiye, izleme ve stratejiler yürütme konusunda yeterli kaynak, beceri ve yetki sağlanmalıdır. Yaşam alanlarına yönelik çevresel kararlara katılım ve çevresel adaletin sağlanması açısından bu tavsiye kararlarının dikkate alınması gereklidir.

Uluslararası alanda kadınların iklim değişikliği, çevresel tahribat ve bunlara bağlı afetlerden etkileniş biçimlerine dair bir diğer önemli kararı, BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi (ECOSOC) Kadının Statüsü Komisyonu (CSW) vermiştir. Kadının Statüsü Komisyonu, BM Ekonomik ve Sosyal Konsey kararıyla Konsey'in bir komisyonu olarak 21 Haziran 1946'da kurulur. Komisyonun temel amacı, kadın erkek eşitliği ilkesini uygulamada sağlamak ve koruma altına almaktır. Komisyon bu çerçevede her yıl mart ayında toplanarak kadın haklarını iyileştirme konusunda küresel politikalar oluşturur, Konsey'e tavsiyelerde bulunur (Aydın ve diğ. 2017: 5). Kadının Statüsü Komisyonu 66. Oturumu'nda *İklim Değişikliği, Çevre ve Afet Risk Azaltma Politikaları ve Programları Bağlamında Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin ve Tüm Kadınların ve Kız Çocuklarının Güçlenmesinin Sağlanması* konusunda uzlaşılan sonuçları karar olarak açıklar. Bu kararlar bütün devletler için bağlayıcı ve yol göstericidir.

Komisyon, iklim değişikliğinin, çevresel tahribat ve doğal tehlikelerin sebep olduğu artan afetlerin yaşam alanları ve geçim

kaynaklarının kaybına, su kıtlığına ve enerji kesintilerine, ulaşım, eğitim ve sağlık tesislerinin yıkıma uğramasına, kadın ve kız çocuklarının yerlerinden edilmesiyle sonuçlanmasına vurgu yapar. Yerinden edilmenin sonucunda, kadın ve kız çocuklarının destek gördükleri ortam ve ağlardan ayrılmaları, evsizlik, cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet dahil, her türlü şiddete uğrama risklerinin artması, istihdam, eğitim, cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetleri başta olmak üzere temel sağlık hizmetleri ve psikososyal desteğe erişimlerinin azalması gibi belirli zorluklarla karşı karşıya olduklarını kabul eder (UN Economic and Social Council 2022).

İklim değişikliğinin ve çevresel tahribatların etkilerini afetler olarak hissettiğimiz bu dönemde, afetler konusuna ayrı bir önem verilir. Çevresel tahribatların sonucu olarak gerçekleşen afetler her insanı eşit şekilde etkilemez. Afetlerden zarar görebilirlik yaklaşımı, afet risklerine maruz kalma ve afetlere duyarlılıktaki eşitsizlikleri kabul eder. Buna ek olarak kaynaklara ve fırsatlara erişimdeki eşitsizliklerin belirli insan gruplarını sistematik olarak dezavantajlı kıldığını, bu grupları afetlerin etkilerine karşı daha savunmasız ve kırılgan hâle getirdiğini öne sürer. Yapılan araştırmalarda, afetler ve sonrasında meydana gelen ölümler açısından kız çocukları ve kadınların özel kırılganlıkları dikkat çekicidir. Cinsiyetler arası fizyolojik ve biyolojik farklılıklar, ölüm oranlarındaki cinsiyete dayalı farklılıkları açıklamakta yetersizdir. Toplumsal normlar ve rol davranışları, ölüm oranlarındaki farklılıklara dair kısmi bir açıklama getirirse de, en önemli etken kadınların sosyoekonomik durumudur.

1981-2002 yılları arasında yürütülen, 141 ülkeyi kapsayan bir örneklemede, afet şiddetinin kadınların sosyoekonomik durumuyla etkileşimine bakılır, afetlerin şiddet derecesinin cinsiyetlere göre yaşam süresindeki değişime etkisi analiz edilir. Araştırma sonucuna göre, afetler kadınların yaşam beklentisi ve süresini erkeklerden daha fazla düşürür. Başka bir deyişle, afetler ve bunların müteakip etkileri, ortalama olarak kadınları erkeklerden daha fazla veya erkeklerden daha erken yaşta öldürür. Kadınların yaşam süreleri genellikle erkeklerden daha fazla olduğu için, meydana gelen afetler çoğu ülkede yaşam süresi ve beklentisindeki cinsiyete dayalı farkı azaltır. Ayrıca afet ne kadar şiddetliyse, yaşam süresi açısından cinsiyet farkı etkisinin de o kadar güçlü olduğu sonucuna ulaşılır. Yani, büyük felaketler kadınların yaşam süresi üzerinde daha

ciddi etkilere yol açar. Son olarak, kadınların sosyoekonomik statüsü ne kadar yüksekse, yaşam süresindeki cinsiyet farkı etkisi o kadar zayıftır. Sonuçlar, afetlerin kadınlarda erkeklere kıyasla daha yüksek ölüm oranlarına yol açmasının nedeninin, kadınların gündelik sosyoekonomik kalıplar içine yerleştirilen ve toplumsal olarak inşa edilen cinsiyete özgü kırılğanlıkları olduğunu ortaya koyar (Neumayer ve Plümper 2007).

İklim değişikliği ve çevresel tahribatlar açısından önemli diğer bir araştırma, Bangladeş'te yaşayan kadınlara ilişkindir. Bangladeş'te 1991 yılında meydana gelen kasırga ve sel felaketinin ardından, kadınlarda ölüm oranı erkeklerden neredeyse beş kat daha fazla olur. Uyarıları kamusal alanlarda erkekler erkeklere iletir, ailenin geri kalanına bu uyarılar ulaşmaz. Pek çok kadın, yanında erkek akrabası olmadan evden çıkmasına izin verilmediği için, akrabalarının eve dönüp kendilerini güvenli yerlere götürmelerini beklerken hayatlarını kaybeder. Diğer birçok Asya ülkesinde olduğu gibi, Bangladeşli kadınların da çoğu yüzme bilmediği için, selde hayatta kalma şansları önemli ölçüde azalır (Sharmin ve Islam 2013).

Araştırma sonucu kadınların sel, kasırga gibi afet durumlarında daha kırılğan olduklarını ortaya koyar. Kadınların iklim değişikliğine karşı kırılğanları daha farklıdır, çünkü iklim kaynaklı strese yanıt vermek için erkeklere göre daha az mali imkânları ve karar verme güçleri vardır. Buna ek olarak evin reisi durumunda olan kadınlar, olumsuzluklarla mücadele ederken bile, ailenin ihtiyaçlarını karşılamak zorundadır. İklim değişikliği konularının, politikalarının ve programlarının çoğu cinsiyet açısından duyarlı değildir. Bangladeş gibi gelişmekte olan ülkelerde yoksulluk içinde yaşayan kadınlar, iklim değişikliğinin orantısız yükünü sırtlarında taşır. Marjinalleştirilmiş statüleri ve yereldeki doğal kaynaklara bağımlılıkları nedeniyle, su getirmek, yakıt ve yemek için malzeme toplamak için ek iş yapmak da dahil olmak üzere, kadınların eviçi yükleri ve bakım emekleri artar. Bazı bölgelerde iklim değişikliği, kaynak sıkıntısı ve güvenli olmayan iş piyasaları oluşturur. Bu durum dışarıya erkek göçünün artmasına, daha fazla kadının tarım ve ev işleriyle birlikte, tek başına veya aileye bakma yüküyle geride bırakılmasına yol açar. Yoksul kadınların doğal kaynaklara, teknolojilere, krediye erişim ve kontrollerinin olmaması, mevsimsel ve dönemsel hava koşulları ve

afetlerle başa çıkmak için daha az kaynakları olduğu anlamına gelir (Cannon 2002).

2005 yılında ABD New Orleans'ta gerçekleşen Katrina Kasırgası, ölüm ve mağdurlar açısından incelendiğinde cinsiyete dayalı büyük farklar olduğu görülür. Kasırgada ölenler gibi, hayatta kalan mağdurlar da çoğunlukla Afrikalı-Amerikalı kadınlardır. Hayatta kalmanın bir ağaca tutunmak ya da güvenli bir yere tırmanmak anlamına gelebileceği durumlarda, fiziksel güçteki cinsiyet farklılıkları hayatidir. Kadınların fiziksel güç ve kapasitelerini geliştirmeye ne ölçüde teşvik edildiğini ya da buna ne ölçüde izin verildiğini dikkate almak gerekir. Kadın veya kız çocuklarının yüzme bilmemeleri, onlara yüzme öğretilmediği anlamına gelir. Hızlı hareket eden bir fırtına dalgasında, yanlarındaki çocuklar kadınların bütün hareketlerini yavaşlatır. Çocukları bulmak, yanlarına almak için duralayan anneler, saniyelerin bile değerli olduğu anlarda zaman kaybeder; kucaklarında çocukları varken yüzemez, güvenli bir yere tırmanamaz veya tutunamazlar (Seager 2006: 2).

1979 ve 2003 yılları arasında Uganda'da gerçekleşen kuraklıkların sonuçlarının toplumsal cinsiyet açısından incelendiği bir çalışma, uzun dönem yağış ortalamasından sapmaların, ilkokullardaki kız öğrenci kayıtlarını ânında ve olumsuz yönde etkilediğini, daha büyük yaştaki kız öğrencilerde etkinin daha belirgin olduğunu ortaya koyuyor. Yağış miktarındaki %15'lik bir azalma, kız öğrencilerin yedinci sınıfa kaydolmalarında %5'lik bir azalmaya yol açıyor. Yani %5 oranında kız çocuğu son sınıfta okulu bırakıyor. Bu durumun erkek çocukların ve daha küçük yaştaki kızların okula kayıtları üzerinde herhangi bir etkisi bulunmuyor. Ayrıca çalışmada okulların ücretsiz olduğu durumlarda, gelirdeki ani düşüş ve kayıpların, kızların sınav sonuçlarını olumsuz yönde etkilediği, erkeklerince bu durumdan etkilenmediği vurgulanıyor. Bunun nedeni olarak, ailelerin düşen gelir nedeniyle kız çocuklarını okula göndermedikleri, onlara sağladıkları kaynakları azalttıkları belirtiliyor (Björkman-Nyqvist 2013).

Hindistan'da 2013 yılında gerçekleşen Fani Kasırgası'nın ardından, bölgede birbirinden bağımsız, ancak örtüşen iki değişkenin —kasırgaya maruz kalma ve kırsal geçim kaynaklarının iyileştirilmesine yönelik programın hayata geçirilmesinin— toplam hanehalkı harcamalarına

etkisi araştırılır. Programın uygulanmasından önce ve sonra yapılan anketlerle, kasırganın hanehalkı harcamalarında ciddi bir azalmaya yol açtığı, özellikle kadınların bu azalmadan daha çok etkilendiği ortaya çıkarılır (Christian, Kandpal, Palaniswamy ve Rao 2019).

Türkiye’de sel gibi afetlerde, ölüm oranlarına dair cinsiyete göre ayrıştırılmış veri tutulmadığı için, bu konuda yapılmış bir araştırmaya referans vermek mümkün değildir. 11 Ağustos 2021’de Kastamonu’nun Bozkurt ilçesinde gerçekleşen sel felaketinin ardından, kadın ve erkeklerin ölüm oranlarının sorulduğu idari başvurulara yanıt alınamaz, Kamu Denetçiliği Kurumu’na yapılan başvuru da reddedilir. Bu, Türkiye’de afet durumlarında cinsiyete göre ayrıştırılmış veri tutulmadığının somut bir örneğidir (Sezgin, Bilicitürk ve Altıparmak 2023). Afet durumunda ayrıştırılmış veri tutulmaması, kırılگانlıkların görünürlüğünü, bu kırılگانlıkları analiz etmeyi ve buna göre bir direnç geliştirme imkânını ortadan kaldırır.

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Mart 2024’te “The unjust climate: Measuring the impacts of climate change on rural poor, women and youth” (“Adaletsiz iklim: İklim değişikliğinin kırsal kesimdeki yoksullar, kadınlar ve gençler üzerindeki etkilerinin ölçülmesi”) başlıklı bir rapor yayımlar. Rapor, iklim değişikliğinin kırsalda yaşayan kadınlar, gençler ve yoksullar üzerindeki etkilerini ölçmek için beş bölgedeki yirmi dört düşük ve orta gelirli ülkeden toplanan verileri bir araya getirir. Bu ülkelerdeki 109.341 kırsal hane, toplamda 950 milyondan fazla kırsal nüfusu temsil eder. Raporda bu hanelerden toplanan sosyoekonomik veriler, günlük yağış ve sıcaklıklara ilişkin yetmiş yıllık coğrafi referanslı verilerle birlikte değerlendirilir. Veriler, farklı iklim stresi türlerinin insanların serveti, cinsiyeti ve yaşına bağlı olarak çiftlik içi, çiftlik dışı ve toplam gelirlerini, işgücü tahsislerini ve uyum eylemlerini nasıl etkilediğini analiz eder.

Kadınların evin reisi olduğu haneler, aşırı hava olayları meydana geldiğinde erkek reisli hanelere kıyasla gelirlerini önemli ölçüde kaybeder. Hane reisleri kadın olan aileler, erkek reisli hanelere oranla sıcaklıktaki stres sebebiyle yıllık ortalama %8, sel nedeniyle %3 gelir kaybına uğrar. Sele ve aşırı sıcaklara maruz kalınması durumunda, düşük ve orta gelirli ülkelerin kırsal bölgelerinde yaşayan kadın reisli hanelerin erkek reisli

hanelere kıyasla toplam gelirleri, sırasıyla 16 milyar ABD doları ve 37 milyar ABD doları azalır. Kadınların yönettikleri çiftlik arazileri, aşırı sıcaklarda erkeklerin yönettiklerine kıyasla ürün değeri açısından daha fazla kayba uğrar. Sıcaklıklardaki uzun dönemli artışlar, reisi kadın olan hanelerin gelirlerinde azalmaya yol açar, böylece reisi erkek olan hanelerle aralarındaki gelir farkı sıcaklık artışları nedeniyle açılır. Uzun vadeli ortalama sıcaklıklardaki 1°C'lik artış, çiftlik gelirlerinde %23,6'lık bir azalmayla ilişkilendirilir. Bu azalma da kadın ve erkek hane reisliği durumuna göre farklılık arz eder. Sıcaklıkların uzun vadeli ortalama artışı, reisi kadın olan hanelerin toplam gelirlerinde, reisi erkek olan hanelere kıyasla %34'lük bir azalmaya neden olur. Kadınlar, aşırı hava olayları meydana geldiğinde erkeklere kıyasla ek bir iş yükü üstlenir, ancak aynı zamanda daha fazla kayıpla karşı karşıya kalırlar (FAO 2024).

Çevresel tahribatların toplumsal cinsiyet etkileri, afet ânında veya sadece kısa dönemde ortaya çıkan etkiler değildir. Bu etkiler kadın ve erkekler arasındaki ilişkilerde daha sonra da değişikliklere neden olurlar. Kadınların geleneksel üretimle ilgili görevler için daha fazla zaman harcaması, afetler neticesinde artan bakım yükleri, geleneksel iş rollerini yeniden güçlendirerek değişimi engellediği gibi, geleneksel olmayan diğer faaliyetlere yönelme fırsatlarını da kısıtlar (Talu 2016).

İklim değişikliği, biyoçeşitlilik kaybı ve çevresel tahribatlardan erkeklere kıyasla orantısız biçimde etkilenen kadınların çevre mücadelesindeki duruş ve yerlerini toplumsal cinsiyet normları, roller ve beklentiler belirler. Ancak kadınların görünür ve görünmez bütün normların ötesine geçerek, çevre mücadelesinde ve çevresel sorunların çözümünde etkin aktörler olmaları, bu konuda güçlendirilmeleri gereklidir.

3 Çevre Mücadelesi Süreçlerinde Kadınlar

Kadınların çevre mücadelesindeki yerlerini anlamak için, farklı kültürel ve coğrafi bağlamlar açısından toplumsal cinsiyet, çevresel ve sosyal adaletin kesişim noktalarını incelemek gerekir. Çevre mücadelesine katılımlarını şekillendiren benzerlikler olduğu gibi, farklılıklar da olduğunu bilmek, bu farklılıklara yol açan faktörleri araştırmak şarttır. Kadınların doğayla ve yaşam alanlarıyla kurdukları ilişkiler çokyönlüdür;

kültürel, ekonomik ve siyasi etkenlere bağlıdır. Bazı coğrafyalarda, kadınların doğal kaynaklara bağlı ve o kaynaklara ihtimam gösteren geleneksel rolleri, çevreyle olan yakın bağlarını güçlendirir, çevrenin korunması için mücadeleye katılımlarını teşvik eder. Örneğin Hindistan ve Nepal'deki kırsal topluluklarda kadınların su, yakacak odun ve tarımsal toprak gibi doğal kaynaklara olan bağımlı durumları ve günlük ihtiyaçlar için bu doğal kaynaklarla etkileşimleri, çevre mücadelesi ve arazi hakları konusundaki yerel hareketlere katılımlarını sağlar.

Çevre mücadelesinde kadınların rolü ve önemini gösteren en önemli hareketler, 1970'li yıllara damgasını vuran Hindistan'daki Chipko Hareketi ve Kenya'daki Yeşil Kuşak Hareketi'dir. ABD'de çevre aktivizminin incelendiği, toplumsal cinsiyetin kadınların çevre mücadelesinde yer almasında önemli bir belirleyici olduğunu gösteren bir araştırmada, kadınların evlerini, ailelerini ve toplumlarını tehdit eden uygulama ve politikalara meydan okumak için, bir sorumluluk gibi görünen toplumsal cinsiyet rollerini, özellikle de annelik rollerini kullandıkları tespit edilir (Peeples ve DeLuca 2006).

Cinsiyetin farklı yerlerde, farklı şekillerde inşa edildiği iddia edilse de, kadınlar hemen hemen bütün ülkelerde cinsiyete dayalı rol paylaşımıyla karşı karşıyadır. Bu durum kadınların eviçi işlerini, hastaların, engellilerin, çocukların ve yaşlı bireylerin bakım sorumluluğunu üstlenmelerinde, belirli işkollarında daha çok istihdam edilmelerinde görülebilir. Yüzden fazla ülkede yapılan bir analiz, sosyal hizmetlerde ve sağlık sektöründeki çalışanların %70'inin kadın olduğunu açıkça gösterir (İlkkaracan 2016).

Yereldeki çevre hareketlerinde çoğunluk olmalarına, kaynak sıkıntısı nedeniyle, uzun çalışma saatleri ve düşük maaş uygulamasıyla bilinen, çevre alanında faaliyet gösteren STK çalışanlarının büyük bir bölümünü oluşturmalarına rağmen, kadınların çevresel veya çevresel olmayan kararları etkileyen üst düzey yönetici rollerinde temsil oranı çok düşüktür (Külcür 2022). Kadınlar eşitsiz oranda çevresel tahribatlara maruz kalıp çevresel tahribatların etki ve yüklerini eşitsiz bir şekilde taşıırken, karar almada ve gücü elinde tutan mekanizmalarda da eşit bir şekilde temsil edilmezler. Bu durum kendilerini ve aile fertlerini ilgilendiren kararlara etki edememelerine, bir baskı grubu olamadıkları için de seslerini duyurmada güçlük çekmelerine neden olur. Çevresel

yükler açısından dağıtımsal adaletsizlik durumu, karar alma süreçlerinde karşılaşılan eşitsizlikle, yani prosedürel adaletsizlikle artarak katmanlaşır.

Kadınların doğal kaynaklara bağımlılığının çevresel mücadeleye katılım için itici bir güç ve motivasyon işlevi vardır. Ancak kadınların çevresel mücadelede yer alma motivasyonları yaşadıkları coğrafi ve kültürel koşullara göre değişiklik gösterir. Sahra Altı Afrika'da, Kenya'daki Yeşil Kuşak Hareketi gibi kadınların ön saflarda yer alıp liderlik ettiği hareketler, ormansızlaşmaya ve arazi bozunumuna karşı yürütülür. Latin Amerika'da Ekvador ve Bolivya gibi ülkelerdeki yerli kadınlar ise arazi, su ve kültürel özerklik haklarını savunmak için maden şirketlerine karşı direnişin ön saflarında yer alırlar.

Kadınların doğaya yakınlığı ve doğal kaynaklara bağımlılığı, çevresel tahribatlara karşı kırılganlıklarını artırırken, aynı zamanda güçlenme ve kolektif eylem için fırsatlar sunar. Kadınlar çevresel sorunlar etrafında örgütlenerek, karar alma süreçlerinde yer alarak, mevcut tahakküm ve güç dinamiklerine meydan okur, dönüştürücü değişimi savunur. Türkiye'de çevre mücadelesi örneklerinden Bergama'da altın madenine, Karadeniz'de hidroelektrik santrallere (HES), Artvin Cerattepe'de ve Kazdağları'nda madenlere ve Sinop'ta nükleer santrale karşı gelişen yerel mücadelelerdeki kadınların durumuna bakıldığında öne çıkan ortak nokta, kadınların kendi özel alanlarına sıkıştırılmış kadınlar ve anneler olmaktan çıkıp devletten talepleri olan yurttaşlar hâline gelmeleridir (Bakan ve Kadirbeyoğlu 2020: 74).

Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitliği, iklim değişikliği ve çevresel adalet kesişiminde yapılan araştırma ve yayınların sayısı çok azdır. Dalya Hazar Kalonya, ekofeminizm, müşterekler ve çevre hareketleri ekseninde yaptığı literatür taraması ve medya analizinde, kesişimsellikler bağlamında detaylı saha çalışmaları yapılmasının gerekli olduğuna işaret eder. Dünyada olduğu gibi, Türkiye'de de kadınlar iklim değişikliği, afetler ve çevre tahribatından daha çok etkilenir. Türkiye'deki çevre hareketleri toplumsal cinsiyet ekseninde değerlendirildiğinde, alanlarda ve basında kadınların ön saflarda yer aldığı görülür. Kadınların iklim değişikliği ve tahribatlardan daha çok etkilenmesi nedeniyle ön planda ve çevresel sorunlara daha duyarlı oldukları varsayılabilir. Kadınların önlerde ve görünür oldukları çevre mücadelelerinin medyada daha çok

yer alması, bu nedenle kamuoyu oluşturulmasının daha kolay olacağı düşünülüyor olabilir. Ayrıca kadınların yaşam alanları ve gelecek kuşaklar için duydukları kaygıların erkeklerden daha fazla olması sebebiyle çevre hareketlerinde öncü rol üstlendikleri, kendileri istediği için ön planda oldukları değerlendirmesi de yapılabilir. Bu konularda daha kesin çıkarımlar yapılabilmesi için, kesişimsellikler dikkate alınarak detaylı saha çalışmaları yapılması gereklidir (Kalonya 2021: 460).

Türkiye’de en önemli çevre mücadelelerinin başında Bergama köylülerinin altın madenine karşı yürüttüğü mücadele gelir. Bu mücadelede kadınlar en ön saflarda yer alır, kadınların anlatıları kitaplaştırılır. Altın madenine karşı yürütülen mücadele, sadece mücadele esnasında değil, sonrasında da toplumsal yapıda ve kadınların konumlarında değişikliğe sebep olur. Rahime Özyaylalı, köylü kadınların eskiden Bergama’ya bile tek başlarına gidemediklerini, köylü kadınların örtünmek için kullandıkları kıvrakları bu eylemlerde çıkardıklarını anlatır. “Ehliyet alsaydım ayıplanırdı, mücadele bunları değiştirdi. Şimdi erkek kadın ilişkileri çok rahat. (...) Kadın jandarmayla konuşacak, kıvrak çekecek yüzüne, olacak iş mi? Bir şalvar, üstüne bir gömlek, bir yemeni... Herkes bizi köy kıyafetiyle kabul etti.”

Ovacık Köyü sakinlerinden Ayşe Girgin de yaşadığı değişimi kendi sözleriyle ifade eder: “Bu maden bizi açtı. Şimdi İstanbul, Ankara bilmem nere... Ne kıvrak lazım bana ne manto lazım. Şalvarla gittim anam, şalvarla. Bu dışımın değişikliği. Ya içim? İçim de değişti. Sesimi çıkarmayı öğrendim, korkmamayı...” (Reinart 2003: 171).

Türkiye’de Bergama, Muğla ve Tunceli örneklerinin değerlendirildiği çalışmada, Türkiye’deki mücadelelerin Batı’dan farklı olarak yerelde yürütüldüğü, genel olarak köylülük ve özelde kadınlar üzerinden sürdüğü tespit edilir. Muğla ve Bergama’daki mücadelelerin medyada “köylü kadının uyanışı” şeklinde yer almasına rağmen, örgütlenme yapıları erkekler üzerinden yürür. Mücadelelere kadınların aktif katılması dahi, kadınların karar alma mekanizmalarında ve örgütlenme yapılarında yer almaması durumunu değiştiremez (Çobanoğlu 2014: 118-119).

Türkiye’de çevre mücadelesine katılan kadınların durumunun, kırsal ve kentsel alanlarda ataerkil gelenekten kaynaklanan toplumsal cinsiyet eşitsizliğine ek olarak, farklı kesişimsellikler bağlamında incelenmesine

ihtiyaç vardır, çünkü bu kesişimsellikler, özellikle farklı bölgelerde çevre hareketlerine katılan kadınların motivasyonları arasındaki benzerlik ve farklılıkların ortaya konulması açısından önemlidir (Kalonya 2021: 463).

Bu farklılıkların dikkate alınması açısından Karadeniz HES eylemlerindeki kadınların durumu dikkat çekicidir. Bütün kadınların mücadelenin en önünde resmedilmesi, mücadelelerinin toplu bir eylem gibi kabul edilmesi, kadınların doğayı ne zaman, hangi koşullarda savunmadıklarını veya savunamadıklarını görünmez kılar, çünkü Karadeniz HES mücadelesinde direnen kadınlar olduğu gibi, direnmeyen, direnemeyen kadınlar da vardır; direnmeyen, direnemeyen kadınların hikâyeleri de kırsaldaki ilişkileri ve yapısal durumu anlamak için elzemdir (Işıl ve Aslan 2014: 44).

Türkiye’de kadınların çevre mücadelesinde yer almaları toplumsal cinsiyet, çevre mücadelesi ve sosyal adaletin kesişimselliğini analiz etmek için farklı fırsatlar sunar, çünkü mücadeleler Karadeniz, Marmara ve Ege gibi coğrafi ve kültürel olarak farklı bölgelerde verilir. Örneğin Türkiye’de, kırsal bölgelerde yaşayan kadınlar, iklim değişikliğinin artırdığı kuraklık, su kıtlığı, toprak erozyonu ve mahsulde azalma gibi sonuçlarla başa çıkmaya çalışırken bir yandan da ücretsiz bakım işlerini görürler. İklimsel ve çevresel değişimler bu yüklerin artmasına sebep olur. Atık toplama ve geridönüşüm gibi, çoğunlukla işçi sağlığı ve iş güvenliğinin olmadığı, sigortasız ve kayıtdışı sektörlerde çalışan kadınlar, hem çalışma ortamı hem de çevresel tehlikelere maruz kalırlar, bu sektörlerde ekonomik sömürüyle karşı karşıyadırlar.

Türkiye’de kadınların çevre mücadelesine katılımları, eylem biçimleri, dirençleri, sosyal ve çevresel adalet için bir çaba olarak düşünülmelidir. Feminist bir bakış açısıyla, çevresel adalet temelinde kadınların çevre hareketindeki deneyim ve motivasyonlarını şekillendiren toplumsal cinsiyet norm ve yapılarını anlamak için yapılan bu tez çalışması, İzmir’in Selçuk ilçesine bağlı Gökçealan Köyü ve Aydın’ın Kuşadası ilçesine bağlı Kirazlı Köyü özelinde bir alan araştırması yürüterek bulguları analiz eder.

Yöntem ve Araştırma Süreci

4

Çevre mücadelesinde yer alan kadınların durumunu literatürdeki çalışma ve tartışmalara ek olarak, Türkiye'deki alanlarda araştırmak, kadınların çevre mücadelesinde yer alışlarına dair sahadaki durumu analiz ederek tartışmak önemlidir. Çünkü kadınların deneyimlerinin hiçbir zaman aynı olmadığı, bulunulan mekân ve zamana göre değiştiği dikkate alındığı takdirde, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin, normların ve sınıfsal yapılanmanın kırsaldaki kadınların doğayla olan ilişkisini, sorumluluklarını ve yaşamlarını nasıl etkilediğini analiz etmek mümkün olacaktır (Yücel 2016).

Uluslararası korumadan yararlanabilmeleri için çevre mücadelesi veren kişiler, BM belgelerinde “çevre savunucusu” (*environmental defender*) olarak nitelendirilir. BM Çevre Programı'na göre, çevre savunucuları genellikle haklarını kullanan sıradan vatandaşlardır. Program çevre savunucusunu, temiz ve sağlıklı bir çevreye yönelik anayasal haklar dahil olmak üzere, bu hakların kullanılmasının tehdit altında olduğu durumlarda çevre haklarını savunan herkes olarak kabul eder. Birçok çevre savunucusu, faaliyetlerini yaşam alanlarını ve geçim kaynaklarını korumak amacıyla, tamamen zorunluluktan yürütür; hatta bir kısmı kendilerini çevre veya insan hakları savunucusu olarak görmez veya kabul etmez (UN Environment 2018). Çevre savunusu STK'lara veya siyasi partilere üyelik gibi bir karar alım süreci şeklinde değil, tamamen sıradan halkın yaşam mücadelesi olarak cereyan eder. Çevre savunucuları veya çevre mücadelesindeki kişiler tanımı geniş bir çerçeveye sunar;

balıkçıları, çiftçileri, köylüleri, kadınları, aslında yaşamları ve geçim kaynakları tehlikeye girebilecek ve kendi yaşam çevresini savunan bütün yöre halkını ve kişileri kapsar.

Çevresel tahribatların iklim değişikliği odağında tartışılmasıyla birlikte, iklim aktivizmi ve iklim aktivistleri gibi kavramlar da gündeme gelir, ancak çevre savunuculuğu daha geniş bir çerçevede iklim değişikliği konusundaki mücadeleyi de kapsar. Bu nedenle çevre savunucusu kavramının bütün bu mücadeleleri kapsayan bir şemsiye kavram olarak kullanılması uygundur. Tez kapsamında “çevre savunusu” yerine, mücadele yürüten halk ve kişilerin daha çok tercih ettiği “çevre mücadelesi” kavramı kullanılmıştır.

Alan araştırması yapmak için seçilen bölge, on yılı aşkın bir süredir çevresel projelere karşı davalar açan, hukuki süreçlere başvuran ve protesto gibi faaliyetler yürüten bir bölge olması sebebiyle belirlenmiştir. Bu şekilde, uzun süreli etki ve deneyimin analiz edilmesi mümkün olmuştur. Alan araştırmasına dahil edilen kadınlar, araştırmaya konu olan bölgede yaşayan, çevresel tahribat ve projelerden etkilenip çevre mücadelesinde yer alan kadınlardan oluşmuştur.

1 Yöntem

Kadınların çevre mücadelesindeki konumlanışlarına dair literatür taramasına ek olarak alan araştırması yapılmış, yöntem olarak nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nicel olmayan veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı nitel araştırma yöntemi, hem algıların hem de olayların kendi doğal ortamlarında gerçekçi şekilde ortaya konması için, nitel bir sürecin takip edildiği araştırma olarak tanımlanır. Yani nitel araştırma, sosyal olguları biçimlendikleri çevrelerde araştırmayı ve anlamlandırmayı hedefleyerek kuram oluşturma çabası içindedir (Yıldırım ve Şimşek 2013: 45). Nitel araştırmada temel olarak üç çeşit veri toplama yöntemi kullanılır: görüşme, gözlem ve yazılı dokümanların incelenmesi. Bireysel görüşmelere ek olarak, odak grup görüşmeleri de görüşme kategorisi altında değerlendirilir.

Görüşme yöntemi, kullanılan aracın özelliğine göre açık uçlu veya yapılandırılmış; görüşülen kişi sayısına göre bireysel veya odak

grup; araştırmacının konumlanış biçimine göre katılımcı veya katılımcı olmayan şeklinde alt kategorilere ayrılır (Rossman ve Rallis 2017: 46). Nitel araştırma doğal ortama duyarlıdır, araştırmacının katılımcı rolüne, katılımcıların deneyimlerini araştırmacının yaşamasına imkân tanır, araştırma konularına bütüncül yaklaşır. Bu yaklaşımla algıların da ortaya konması mümkün olur, araştırma deseninde esneklik sağlanır. Sosyal bilimlerde yapılan araştırmalar nitel veriye dayanır, tümevarımcı bir analizi mümkün kılar. Yani araştırmada baştan belirlenmiş kuram ve izleğin takip edilmesi yerine, değişkenlik ve gerekli hâllerde yeniden düzenlemeye açık bir yöntemle olanak verir, veri toplanıp analiz edildikçe kuram oluşur.

Nitel araştırmanın kadın çalışmaları alanında uygulanması, eleştirel feminist araştırma yönteminin uygulanmasını gerektirir. Eleştirel feminist araştırmacılar, araştırma yaparken asimetrik güç ilişkilerine, bu ilişkilerin biçim değiştirmesine ve kadınlara uygulanma şekillerine odaklanırlar. Feminist araştırmada ırk, sınıf, kültür, etnik yapı gibi diğer kimlik analizleri de önemli rol oynar; araştırmacılar daha az hiyerarşik ilişkilere yönelir (Glesne 2015: 15-16).

Araştırma yöntemleriyle ilgili tartışmalarda önemli bir yer tutan konu, araştırmacı özne ve araştırılan nesne arasındaki hiyerarşik ilişkiye dairdir. Feminist araştırmacılar kadınların toplumsal bilginin nesnelere değil, özneleri olduğu durumların ayırındadırlar, araştırma süresince bilen ve bilinen üzerinden ilişki kurmazlar. Feminist araştırmacı, araştırmasını yaparken kendi deneyimlerinden yola çıkarak ataerkil toplum yapısının ve kültürün kadınları nasıl etkilediğini inceler. Feminist metodoloji bireysel deneyimlerin bilimsel olmadığı savına, araştırmanın özne ve nesnesinin birbirinden ayrı tutulması gerektiğini savunan nesnellik normuna meydan okumayı gerektirir (Cook ve Fonow 1986: 5).

Araştırma süreci hem araştırma özneleri olarak tanımlanan araştırmacılar hem de araştırma nesnelere olarak tanımlanan hedef gruptaki kadınlar için karşılıklı bir bilinçlenme süreci olarak yaşanır, çünkü feminist katılımcı araştırma, araştırmacı ve araştırılan arasındaki ayrımı ortadan kaldırır; açıklık, alışveriş, paylaşabilme değerlerine dayanır. Feminizm ve feminist metodoloji, sosyal bilimlerin “uyumlulaştıran”, “ehlileştiren”, “kategorize eden” ve “tanımlayan”

hâllerine karşı direnişini temsil eder, buradan beslenir. Feminist araştırmalar kadınların kendi deneyimlerine bakarak sonuçlar çıkarmadıkça, bu sonuçları paylaşmadıkça tarihlerini yazamayacakları bilinciyle yürütülür. Feminist araştırma metodu, kadınların yaşamlarını dönüştürme işlevini yerine getirmeye çalışan, olayları ve olguları sadece anlama ve açıklama amacını gütmeyen bir yöntemdir (Güçlü 2012: 119).

Çevre mücadelesinde kadın olmayı ve kadınların deneyimlerini araştıran bu tez çalışması, nitel araştırma yöntemini feminist bir perspektifle ele alarak yorumlamıştır. Nitel araştırma yönteminde veri araçları olarak görüşme ve doküman incelemesi kullanmış, böylece ulaşılan bulguları farklı yöntemlerle kontrol etme imkânı olmuştur. Farklı yöntemlerin bir tek nitel araştırma için kullanılması, araştırmanın güvenilirliğini artırmış, ulaşılan bulguları çeşitlendirmiştir. Tez çalışmasında öncelikle araştırmaya temel olan kuramsal bir çerçeve oluşturulmuştur. Çevre mücadelesinde kadınların yer alma biçimleri ve konumlanışları çevresel adalet temelinde incelenmiş, bu konudaki literatür ve benzer araştırmalar taranmıştır. Çevresel adalet ve iklim değişikliği bağlamında toplumsal cinsiyet çalışmalarının Türkçe literatürde yeterince yer almaması bulgusundan hareketle, yapılacak çalışma ve araştırmanın literatüre katkı sunacağı sonucuna varılmıştır (Külcür 2022).

Araştırma deseni açısından yapılan analizde araştırma alanı, görüşülecek kişiler ve kaynaklar değerlendirilmiş, araştırmanın yapılabilirliği tespit edilmiştir. Araştırmaya başlamadan önce, kadınların araştırmaya konu olan çevre mücadelesinde yer alış biçimleri merkeze alınarak araştırmanın temel soruları belirlenmiştir. Bu sorular çevre mücadelesinde kadınların rollerinin ne olduğu, kadınların neden bu mücadelede yer aldıkları, nasıl konumlandıkları ve karar alıcı pozisyonlarda olup olmadıkları üzerinden formüle edilmiştir.

Literatür incelenmesinde elde edilen bulgular ışığında, çevre mücadelesinde kadınların yer alış nedenlerini tespit etmek için saha araştırmalarının yapılması (Kalonya 2021), saha araştırmalarında kadın deneyimlerinin teklikten ziyade farklı kategoriler ve çeşitlilik dikkate alınarak değerlendirilmesi (Taylor 1997) gerektiğine dair

bulgular dikkate alınarak, daha önce bu alanda araştırma yapılmayan Ege Bölgesi'ndeki Gökçealan ve Kirazlı köylerindeki çevre mücadelesi örneklem olarak belirlenmiştir.

1.1 Örneklem ve araştırma alanı

Nitel araştırmada alanın yakından incelenmesi, ilk elden veri toplanması esastır. Bu sebeple araştırmacı için araştırma yapılacak alan erişilebilir olmalıdır. Bir araştırmacının yürütülebilmesi için araştırma alanına girilebilmeli, araştırma alanında araştırma konusuyla ilgili zengin bilgi ve doküman olmalı, araştırmacı alandaki bireylerle güvene dayalı ve etkili bir iletişim kurabilecek durumda olmalı, elde edilecek bilginin kalitesi ve geçerliliğine dair kuşku bulunmamalıdır (Marshall ve Rossman 2016). Bu koşullardan hareketle, araştırma alanı olarak uzun yıllardır çevre mücadelesi veren Ege Bölgesi'ndeki Gökçealan ve Kirazlı köyleri belirlenmiştir.

İzmir'in Selçuk ilçesine bağlı Gökçealan Köyü ve Aydın Kuşadası'na bağlı Kirazlı Köyü, birbirine çok yakın, adeta yürüme mesafesinde köylerdir; bölgede 2010 yılından beri aktif bir çevre mücadelesi ve dava süreci devam eder. Bu coğrafyada tarımda ve yetiştirdikleri ürünlerin satışında çok aktif olan kadınlar, çevre mücadelesi süreçlerinde yer alırlar. 1933'te yapılan muhtarlık seçimlerinde Aydın ili Çine ilçesinden Türkiye'nin ilk kadın muhtarı çıkar. Tez yazım tarihi itibarıyla Selçuk ilçesinde görev yapan kadın belediye başkanı, görevinin ikinci döneminde dir.

Tez kapsamında araştırma bölgesi olarak Kirazlı ve Gökçealan köylerinin seçilme sebebi, bu bölgede uzun zamandır sürdürülen çevre mücadelesidir. 2010 yılından beri, bu köylerde yoğun çevresel etkileri olan maden arama, kalker ocağı, jeotermal enerji gibi projeler için izinler alınır. Bu projelerin tarımı ve yaşam alanlarını etkileyecek olması sebebiyle köylüler projelere karşı mücadele yürütürler. Köylülerin avukatıyla görüşme imkânı, dava dosyalarının içeriklerine ulaşabilme, köylülerle kurulan güven ilişkisi ve kadınlarla görüşme gerçekleştirebilme olanağı nedenleriyle Kirazlı ve Gökçealan köyleri örneklem olarak seçilmiştir.

Medyada geniş yankı uyandıran Bergama, Akbelen ve

Görsel 2: Kirazlı Köyü, 2022. Fotoğraf: Bahattin Sürücü

Karadeniz'deki HES mücadelelerine kıyasla bu bölge daha az bilinir, medyada görünürlükleri diğer mücadelelere kıyasla daha azdır. Ancak yörede yürütülen mücadele uzun zamana yayılır, davalarda başarı kazanılır. Basında yer alan görsellerde kadınlar ön planda görülür (*Ege'de SonSöz* 2021). Tarımsal boyutu güçlü olan Ege Bölgesi'ndeki kadınların çevre mücadelesindeki yerlerine ve konumlanışlarına ilişkin literatürde yeterli sayıda araştırma olmadığı, varolan araştırmalara başka bir bölgeden değerlendirme, katkı ve veri sunabilmek için bu bölge araştırma konusu olarak seçilmiştir.

Gökçealan ve Kirazlı, köy olarak anılmasına rağmen, mahalledirler. Türkiye'de köyler 1924 tarihli 442 sayılı Köy Kanunu ile yönetilirken (Köy Kanunu 1924) 2012'de 6360 sayılı "On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" kabul edilir (*Resmî*

Gazete 2012). Bu kanunla büyükşehir sınırları dahilindeki köylerin tüzel kişiliği kaldırılarak mahalleye dönüştürülür. 2013'te kanun başlığında belirtilen on üç il on dörde, yirmi altı ilçe yirmi yediye çıkarılır (*Resmî Gazete* 2013). Uygulamada karşılaşılan sorunlar nedeniyle 2020'de 7254 sayılı "Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" onaylanır (*Resmî Gazete* 2020). Günümüzde de geçerli olan bu kanuna göre, büyükşehir sınırları içinde yer alan ve kırsal niteliğini devam ettiren yerler kırsal mahalle veya kırsal yerleşik alan olarak kabul edilir. Kirazlı Köyü Aydın Kuşadası'na bağlı kırsal bir mahalle, Gökçealan Köyü Selçuk'a bağlı bir mahalleye dönüştürülse de, bu yerleşimler mahalle olarak değil, köy olarak anılıp biliniyorlar. Tez kapsamında, idari yapılanma ve hukuk dilinden ziyade, bilinen ve kabul edilmiş adlarıyla köy kullanımı tercih edilmiştir.

Eski adı Burgaz olan Gökçealan Köyü, Aydın Kuşadası'na bağlıyken 1975 yılında Selçuk'a bağlanır. Köye Gökçealan denmesine ek olarak köylüler halen Burgaz adını biliyor ve kullanıyor. 2023 yılı itibarıyla Gökçealan Köyü'nün nüfusu 1.007 kişidir, nüfusun 528'i kadın, 479'u erkektir. Nüfusun %52,4'ü kadındır. Kirazlı Köyü'nün nüfusu 1.139 kişidir, nüfusun 560'ı kadın, 579'u erkektir. Nüfusun %49,2'si kadındır (TÜİK 2024).

Kirazlı Köyü Kuşadası'na, Gökçealan Köyü Selçuk'a bağlı olmasına rağmen, tarımsal açıdan literatürde bu köyler birlikte ele alınır. Cengiz Kahraman'ın "İklim Parametreleri Çerçevesinde Kuşadası Körfezi Çevresinde Ziraat Hayatı" başlıklı araştırmasında bu köyler birlikte yer alır. Kuşadası Tarım İlçe Müdürlüğü'nün 2006 tarihli verilerine göre, Kuşadası Kirazlı Mahallesi'nde (Köyü) kırk civarında çiftçi organik tarıma başlar; köyde 2008 yılında Türkiye'nin ilk ekolojik köy (eko-köy) yerel ürünler pazarı kurulur. Pazarda, mahallede organik olarak yetiştirilen zeytin ve zeytinyağı ile çeşitli meyve ve sebzeler köyün eski adı olan Küplüce markasıyla paketlenip satılır (Kahraman 2019: 792-793). Organik tarımın maliyetli olması, ürünlerin satılacağı pazar imkânlarının genişlememesi nedeniyle organik tarım uygulaması ve ekolojik köy girişimi sürdürülemez. 2021 yılı itibarıyla sadece üç-dört aile bu uygulamaları devam ettirir (Çakmak ve Göktuğ 2021: 453).

Kirazlı Köyü adını yörede yetişen kirazdan alır; ekonomik sebeplerle bazı yıllarda ara verilse de, 1969 yılından beri her yıl, kiraz hasat zamanı köyde geleneksel Kiraz Festivali; Gökçealan Köyü'nde ise 2017 yılından beri Osmançık Üzümü Festivali düzenlenir (İzmir İl Tarım ve Orman Müdürlüğü 2017). Köylü kadınlar bu gelişmelerden memnundur, festivallerin köylerinin tanıtımına katkıda bulunduğunu belirtirler. 2022 yılında yapılan üzüm şenliğini Belediye “Şerefine Salkım Hanım Osmançık Üzüm Şenliği” olarak isimlendirerek duyurur (T.C. Selçuk Belediyesi 2022). Görüşme yapılan kadınlar festivalin adını eleştirir. Görüşmelerin analizinde bu konuya ayrıntılı yer verilmiştir. Gökçealan Köyü'nde yetiştirilen Osmançık Üzümü için coğrafi işaret alınmasına dair 2020 yılında başvuru yapılır. Görüşme yapılan kadınlardan birinin aktif desteğiyle yürütülen girişimler olumlu neticelenir, Osmançık Üzümü coğrafi işaret olarak 2023'te resmi olarak tanınır (Türk Patent 2023).

Yürütülen davalara dair haberlerde de Gökçealan ve Kirazlı köyleri birlikte yer alır, ortak davaların açıldığına vurgulandığı haberlerde kadınların ve çocukların ön planda olduğu fotoğraflar kullanılır (*Gazete Duvar* 2018; Yıldırım 2016). Mücadele ve dava süreçlerinde kadınların yer aldığı tespit edilmesi sebebiyle bu yöre araştırma alanı olarak belirlenmiştir.

Kadınların çevre mücadelesinde yer alışlarının köy dışında da karşılık bulmasına dair en önemli gelişmelerden birisi, 2015'te gerçekleştirilen Dünya Kadın Yürüyüşü (DKY; World March of Women, WMW) İzmir ayağındaki kadınlar buluşmasının Gökçealan Köyü'nde yapılmasıdır. Dünya Kadın Yürüyüşü uluslararası kadın dayanışmasının bir örneği olarak 2000'de kurulur; kendini dünya çapında feminist ve antikapitalist bir hareket olarak tanımlar. Hareket belirli aralıklarla toplanır ve uluslararası eylemliliklerle o yılki gündemi kamuoyunda görünür kılmaya çalışır. Dünya Kadın Yürüyüşü 4. Uluslararası Eylemi 6 Mart 2015'te Türkiye'de Nusaybin'de başlar, Diyarbakır, Antakya, Alanya, Antalya, Muğla, Didim ve İzmir'de devam eder, 17 Ekim'de Portekiz'in Coimbra kentinde tamamlanır.

Feminist hareketin İzmir ayağındaki buluşma ve yürüyüş için Gökçealan Köyü'nü ve oradaki kadınlarla buluşarak ortak eylem yapmayı seçmesi anlamlıdır. Bu durum Gökçealan'daki çevre mücadelesinin, bu

Görsel 3: Gökçealan Köyü'nde Dünya Kadın Yürüyüşü, 16 Mart 2015. Kaynak: Kuşadası Değişim Blogspot.

mücadeleye kadınların katılımının İzmir'deki feminist hareket açısından da önem taşıdığını gösterir. Dünya Kadın Yürüyüşü'nün 16 Mart Pazartesi günü programı kapsamında yaklaşık yüz kadın, taşocağına karşı ortak eylem ve açıklama yapmak için öğle saatlerinde Gökçealan Köyü'ne gelerek Gökçealanlı kadınlarla buluşur, hep birlikte o dönem dava sürecinin devam ettiği taşocağı alanına bir yürüyüş gerçekleştirirler. Kadınlar köy merkezinden taşocağına gidip gelirken "Taş Ocağı Yapma Boşuna, Yıkacağız Başına", "Burgaz'da Taşocağı İstemiyoruz", "Kadın, Doğa, Özgürlük" gibi sloganlar atarlar. Taşocağı alanında yapılan basın açıklamasından sonra köy merkezine dönen kadınlar, muhtarlığın yanındaki kahvede çay içip sohbet ederler. Bu eylemin ardından kadınlar, 17 Mart Salı günü Yunanistan'ın Selanik kentine gider (Kuşadası Değişim Blogspot 2015). Facebook üzerinden yapılan fotoğraf paylaşımlarında köylü kadınlar, yurtdışından ve Gökçealan dışından gelen kadınlar birliktedir. Taşocağına yapılan yürüyüşe hem köylü kadınlar hem de dışarıdan gelenler katılır. Bu yürüyüşle ilgili olarak görüşmecilerin

aktarımlarına Bulgular ve Değerlendirme bölümünde ayrıntılı olarak yer verilmektedir.

Araştırma kapsamında belirlenen bölgede görüşülecek kişiler seçilirken maksimum çeşitlilik ve kartopu örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Maksimum çeşitlilik örneklemeinde amaç, küçük bir örnekleme, araştırma konusunda bireylerin çeşitliliğini maksimum şekilde yansıtabilmektir. Maksimum çeşitlilik örneklemeinde, örnekleme dahil olan her durumun kendine has boyutları ayrıntılı olarak tanımlanır. Ayrıca farklılık gösteren durumlar arasındaki ortak temalar da değerlendirmeye alınır. Çeşitliliğin amacı çeşitlilik gösteren durumlardaki ortaklıkların, benzerliklerin ve farklılıkların ortaya çıkarılmasıdır (Patton 1987).

Nitel araştırmalarda sıklıkla kullanılan örnekleme yöntemleri amaçlı, rasgele, gönüllü ve evren örneklemlerdir. Amaçlı örneklemede araştırmacı, katılımcıları çalışma için en uygun özelliklerine göre belirler. Katılımcıların çalışılan konu hakkındaki deneyim veya uzmanlıkları bu

Görsel 4: Kirazlı bölgesi taş ocağı projesi, 2019. Fotoğraf: Bahattin Sürücü

seçimde etkili olabilir. Rasgele veya kartopu örneklem olarak nitelenen örneklem seçiminde araştırmacı bir katılımcıdan diğer katılımcıları seçme konusunda yardım alır (Yıldırım ve Şimşek 2013: 139). Tez araştırmasında Kirazlı ve Gökçealan köylerinde görüşülen iki kadın görüşmecisi amaçlı olarak, mücadelede etkin ve öncü rol oynamaları nedeniyle belirlenmiştir. STK çalışanı, avukat ve feminist çevre mücadelesinde yer alan görüşmeciler ise yine amaçlı örneklem yöntemiyle, araştırma konusunda farklı kategorileri ve duruşları temsil ettikleri için seçilmiştir. Köyde yaşayan diğer kadın görüşmecilere kartopu yöntemiyle ulaşılmıştır.

Araştırma için on katılımcıyla görüşülmüştür. Bu görüşmelerden sadece ikisi çevrimiçi olarak yapılmıştır. Diğer bütün görüşmeler görüşmecilerin yaşadığı yerlerde ve araştırma alanında yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın amacı farklı kadın deneyimlerinin analiz edilmesi olduğu için görüşmeciler kadınlardan seçilmiştir. Seçilen kadınların çevre mücadelesi süreçlerini bilmesine özen gösterilmiş, bu kadınlarla derinlemesine görüşme yapılmıştır. Görüşülen üç kadın mücadele süreçlerinde öncü rol oynamışlardır. Bir kadın aile içindeki toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle mücadele süreçlerine katılamamış, ancak süreçleri takip etmiştir. İki kadın bu mücadeleye destek sunmuş, ancak ön saflarda yer almamışlardır. Bir kadın görüşmecisi ise köydeki mücadele süreçlerinde yer almış, ancak eğitimi ve işi nedeniyle başka bir büyükşehirde yaşamaya başlamıştır; halen kendini Burgazlı olarak görür, köyle aile ve yaşam bağı devam eder, kendine ait bir evi vardır, ancak yaz aylarında belirli dönemlerde gelip kalır. Görüşmeciler arasında köy dışından bu mücadeleye destek veren çevreci bir STK çalışanı, Gökçealan'da gerçekleşen Dünya Kadın Yürüyüşü'ne katılan çevreci bir feminist, dava süreçlerini takip eden avukat da yer almıştır. Görüşmecilerin seçiminde çeşitlilik oluşturulmuştur. Görüşülen kişiler araştırma alanında yürütülen çevre mücadelesine farklı şekillerde ve boyutlarda dahil olmuşlardır. Bu durum araştırma konusunun farklı yönleriyle analiz edilmesine imkân sağlamış, aynı bölgede gerçekleşen çevre mücadelesi içinde farklı kadınlık hâllerinin ve toplumsal kategorilerin değerlendirilmesi mümkün olmuştur.

Görüşmeler bir ila iki saat sürmüştür. Bir görüşme iki kişi, bir görüşme de üç kişinin katılımıyla gerçekleşmiştir. Birden fazla kişinin

katıldığı görüşmelerde sohbetlerde derinlik ve anlatılarda açıklık gözlenmiştir.

Görüşmecilerin dokuzu kadındır. Araştırma kapsamında görüşülen tek erkek görüşmeci davaları takip eden avukattır, İzmir’de avukatlık yapmaktadır. İki görüşmeci Kirazlı Köyü’nden, beş görüşmeci ise Gökçealan Köyü’nden kadınlardır.

Yürütülen çevre mücadelesi ve açılan davalar Gökçealan Köyü’nde köyde yaşayan yurttaşların katılımıyla başlayıp devam etmiştir. Bu durum, kadınlara bireysel olarak ulaşmayı mümkün kılmıştır. Kirazlı Köyü’nde ise çevre mücadelesi köy derneği üzerinden yürümüştür. Köy derneğinde uzun süredir o yöre için mücadele eden kişiler erkeklerden oluşmaktadır. Bu sebeple köydeki örgütlenme, temsiliyet ve karar süreçleri dernek ve dernek başkanı üzerinden ilerlemiştir.

Dünya Kadın Yürüyüşü’ne katılan görüşmeci feminist bir avukattır; hem feminist mücadele hem de çevre mücadelesinde yer alır. Bu kişinin gözlemleri hem kadın hareketi hem de çevre hareketine dairdir.

Çevre mücadelesi içinde olup araştırma alanındaki mücadeleye bizzat katılarak destek veren, mücadelede yer alan bir STK çalışanı olan görüşmeci ise Gökçealan ve Kirazlı köyleri dışındaki köylerde de kadın ve çevre mücadelelerinde hem yer alır hem gözlemlediği bu mücadelelere dair deneyimlerini aktarır.

Görüşme yapılan kadınlar otuz iki ila altmış yaşlarındadır. Avukat olan erkek görüşmeci elli üç yaşındadır. Kadın görüşmecilerden ikisi ilkokul, biri lise, biri yüksekokul, beşi üniversite mezunudur. Erkek görüşmeci de üniversite mezunudur. Yüksekokul ve üniversite mezunu kadın görüşmeciler dışındaki görüşmeciler köyden hiç ayrılmamışlardır, bütün yaşamları köyde geçmiştir.

Nitel araştırmanın özü genellemelere dayanır. Bu nedenle evreni temsil edecek ölçüde büyüklük ve genişliğe ulaşılması şarttır. Ancak nitel araştırmalar büyük ve geniş örneklemelere gerek duymaz, çünkü belli bir aşamadan sonra gözlemler ve görüşmeler kendini tekrar etmeye başlar. Araştırmacı araştırmasını yürütürken tekrarlara düştüğünü fark ettiği anda verileri çeşitlendirmektense verileri detaylandırması gerektiğini anlamlıdır (Baltacı 2019: 373). Yürütülen tez araştırmasında araştırma

alanı ve örneklem seçimi araştırma sonuçlarını analiz etmek için yeterli ve uygundur. İç ve dış geçerlilik açısından, araştırmanın çevresel adalet odağını değerlendirmeye yarayacak örneklem büyüklüğüne, derinlik açısından gerekli veri miktarına ulaşılmıştır.

1.2 Veri toplama araçları

Veri toplama araçları ve yöntemi belirlenirken dikkate alınması gereken husus, araçların araştırma sorusuna veya sorularına yanıt verebilecek nitelikte olmasıdır. Araştırmacı, araştırma sorularına yanıt vermek üzere birden fazla araç belirleyip kullanabilir. Bu araçlar görüşme, odak grup görüşmesi, gözlem ve dokümanlardır. Aynı araştırmada birden fazla veri kullanılmasına veri çeşitlemesi denir. Veri çeşitlemesinin olduğu durumlarda bulguların geçerliliği ve güvenilirliği artacaktır (Yıldırım ve Şimşek 2013: 97). Veri çeşitlemesi gözlem yoluyla elde edilen bilginin görüşme yoluyla teyit edilmesine veya görüşmede elde edilen bir bulgunun doküman analizinde tekrar kontrol edilmesine olanak tanır. Alan araştırması yapılırken veri toplama araçlarında çeşitleme yapılmış, görüşme ve doküman analizi birlikte kullanılmıştır. Görüşmelerde elde edilen bilgiler örneklem çeşitlemesi kullanılarak diğer görüşmecilerle yapılan görüşmelerde teyit edilmiştir.

Nitel araştırmada toplanan verinin derinlikli ve detaylı olması gerektiği için nicel araştırmada olduğu gibi çok sayıda bireyin araştırma kapsamına dahil edilmesi güçtür. Nitel çalışmalarda bütün deneyimler bireyin durumunu anlamaya odaklıdır. Araştırmanın literatüre katkı sunabilmesi için katılımcı deneyimlerinin ayrıntılı tanımlanması gerekir, ancak bu şekilde diğer araştırmacıların yapılan araştırma ve çalışmadan yararlanması mümkün olur. Bu nedenle nitel araştırmalarda aktarılabilirliği ispatlamak amacıyla örneklem seçiminin nasıl yapıldığı, katılımcıların nitelikleri ve ortam detaylı olarak belirtilmelidir (Sharts-Hopko 2002).

Alan araştırmasında dokuz kadın, bir erkek olmak üzere on kişiyle görüşme yapılmıştır. Bir görüşmeye iki kişi, bir görüşmeye üç kişi katılmıştır. Bu kişilerin katılımı köyde etkin ve öncü rol üstlenen bir görüşmecinin davetiyle olmuştur. Birden fazla kişinin katıldığı

görüşmelerde katılımcılara eşit söz imkânı sağlanmasına dikkat edilmiş, herkese ayrı ayrı sorular sorularak herkesin söz alıp konuşması teşvik edilmiştir. Bu görüşmeler çay, kahve ve ikramlar eşliğinde, köy kadınlarının sohbet etmesi şeklinde gerçekleştiği için veri ve anlatılara doğal ortamda ulaşmak mümkün olmuştur. Görüşmeler köyde, kadınların doğal yaşam ve ev ortamlarında olduğu için, kadınların birbiriyle ilişkilene biçimlerine dair gözlem yapmak da mümkün olmuştur. Görüşmelerde hem elle not tutulmuş hem de ses kaydı alınmıştır. Alınan ses kayıtları daha sonra yazıya dökülmüş, notlarla birlikte yorumlanmıştır. Kayıt almak ve not tutmak için Bilgilendirilmiş Onam Formu'ndaki bilgiler görüşmecilere okutulmuş, açıklanmış ve görüşmecilerin onayları alınmıştır.

Veri toplama aracı olarak görüşme yöntemini desteklemek üzere doküman analizi yapılmıştır. Doküman analizi yöntemi, bir araştırmacının geçerliliğini artırmak amacıyla görüşme ve gözlem yöntemlerini tamamlayıcı olarak uygulanabilir. Bu yöntem kullanılırken araştırma problemiyle ilgili yazılı belgeler de araştırmaya dahil edilir. Hangi belgelerin araştırma için yararlı olup veri kaynağı olarak kullanılabileceğini araştırmacı, araştırma konusu ve problemini dikkate alarak belirler (Yıldırım ve Şimşek 2013: 217). Bu çalışma kapsamında doküman analizi yöntemi, yapılan görüşmelerin betimsel analizini tamamlayıcı bir işlev görmesi amacıyla kullanılmıştır.

Veri kaynağı olarak seçilen dokümanlar, araştırma bölgesiyle ilgili açılan çevre davalarının dosyaları ve içeriğinde bulunan belgelerdir. Tez çalışması kapsamında araştırma bölgesinde davaları takip eden avukatla görüşülmüş, ek veri ve bakış açısı sağlamak için nitel bir araştırma yöntemi olarak doküman analizi yapılmıştır. Analiz için seçilen dokümanların dava dosyaları olmaları nedeniyle, doküman analizi için dava dosyalarının ulaşılabilir ve incelenebilir olması dikkate alınmış, davaları takip eden avukatın yazılı onayı alınarak dava dosyalarında inceleme yapılmıştır. Örneklem olarak 2010-2024 yılları arasında açılan on üç dava dosyası içeriği, bu davalara ilişkin Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) raporları seçilmiştir. Örneklem büyüklüğü açısından açılan bütün davaların örnekleme dahil edilmesi sağlanmıştır.

Araştırma bölgesini ilgilendiren, aynı avukatın takip ettiği dava

dosyalarındaki dava ve cevap dilekçeleri, mahkeme kararları, ÇED ve bilirkişi raporlarının analizinde analiz birimi olarak “kadın”, “cinsiyet”, “toplumsal cinsiyet” kelimeleri belirlenmiştir. Kullanılan kelimeler sayısallaştırılmıştır. Ayrıca bütün dokümanlarda toplumsal cinsiyet eşitliği açısından içerik analizi yapılmış, kadınların davalara konu edilen projeler nedeniyle çevresel tahribattan etkileniş biçimlerine dair özel bir değerlendirme yapıp yapılmadığı araştırılmıştır.

Veri toplama aracı olarak doküman analizi yönteminin kullanıldığı durumlarda, geçerlilik ve güvenilirlik için dokümanları, kaynağı ve araştırma konusuyla birlikte yorumlamaya çalışmak, doküman analizi dışındaki yöntemleri de araştırma yöntemi olarak kullanmak gerekir. Her araştırma yönteminde olduğu gibi doküman analizi yaparken de araştırma etiğine uyulması şarttır (Sak, Şahin Sak, Öneren Şendil ve Nas 2021: 243). Veri çeşitlemesinin uygulandığı tez çalışmasında doküman analizi süreçlerinde etik ilkelere uyulmuştur.

Araştırma alanı olan Gökçealan ve Kirazlı köylerine gidiş gelişlerde köylülerle birlikte vakit geçirilmiş, görüşmelerden sonra kahve ve restoranlarda yöre halkıyla bir araya gelinmiş, devam eden bir davanın keşfine katılmıştır. Böylece hem sözel hem de sözel olmayan davranışları yorumlamak, doğal çevreyi gözlemlemek ve zamana yayılan bir analiz yapmak mümkün hâle gelmiştir.

2 Araştırma Süreci

Araştırma sürecinde uygulanan araştırma stratejisi, araştırmanın yaklaşımını belirleyen, araştırmanın her aşamasının birbiriyle tutarlı olmasını sağlayan bir strateji olarak tanımlanabilir. Literatürde araştırma stratejisi yerine araştırma deseni veya araştırma geleneği kavramı da kullanılır. Araştırma deseni ve stratejisi araştırmacıya rehberlik eden bir çerçeve olarak düşünülmelidir. Kültür analizi, olgubilim (fenomenoloji), kuram oluşturma, durum çalışması ve eylem araştırması olarak altbaşlıklara ayrılan araştırma desenleri bulunur. Bu tez çalışmasında araştırma deseni olarak olgubilim deseni kullanılmıştır. Olgubilim araştırmalarında gerçekleştirilen veri analizi, yaşantıları, anlamları, gerçekle ilgili değerleri ve deneyimleri ortaya çıkarmaya odaklanır. Veri

kaynakları araştırmanın odaklandığı olguyu yaşayan, deneyimleyen ve bunları aktarabilecek durumda olan kişilerden oluşur. Örnekleme dahil edilen kişi sayısı genellikle onu geçmez, veri toplama aracı olan görüşmeler diğer araçlarla desteklenebilir. Araştırmacının katılımcılarla güvene dayalı bir ilişki geliştirmesi gerekir (Yıldırım ve Şimşek 2013: 80-81).

Çevre mücadelesinde yer alan kadınların deneyimini çevresel adalet temelinde araştıran bu tez çalışmasında, olgubilim deseni kullanılmış; çevre mücadelesi olgusunu deneyimleyen kadınların mücadeledeki konumlanışları, mücadeleyi nasıl anlamlandırdıkları, doğayla ilişkilene biçimleri, karar alma süreçlerinde yer alıp almadıkları, mücadeleden etkilenme biçimleri derinlemesine araştırılarak analiz edilmiştir.

Araştırma alanı olarak seçilen bölge İzmir'e 140 kilometre uzaklıktadır, araştırma kapsamında görüşme yapmak için ulaşımın kolay olduğu bir alandır. Araştırma sürecinde görüşmeler Eylül 2023 - Şubat 2024 arasında tamamlanmıştır. Görüşmeleri ayarlayabilmek için sahaya Haziran 2023 - Mart 2024 arasında dokuz kere gidilmiştir. Köylere her gidişte görüşme yapmak mümkün olmamıştır, ancak bu gidiş gelişler köylülerle iletişim kurmak, güven tesis etmek için önemli olmuştur. Görüşmelerin ikisi kadınların yaşadıkları evlerde gerçekleşmiştir, kadınlarla kendi evlerinde çay, kahve eşliğinde sohbet etme fırsatı olmuştur. Bir görüşme ise görüşmecilerden birisinin işlettiği mekânda yapılmıştır. Görüşme için gidildiğinde köy bakkalına, kahvesine uğranılmış, geliş sebebi hakkında bilgi verilmiştir. Kamusal alandaki iletişim ve görüşmeler erkekler üzerinden ilerlediği için, sadece kadınlarla görüşülmesi köy halkının ilgisini çekmiştir. Görüşmelere üniversiteden bir hocanın eşlik etmesi, köylü kadınları mutlu etmiş, kadınlar yapılan görüşmelerde bu durumu özellikle ifade etmişlerdir. Görüşmecilerden birisi geldiğimiz için bir gün önceden saçlarını boyadığını belirtmiş, bir başka görüşmeci kek, börek yaparak bizi misafir gibi ağırlamıştır. Yapılan görüşmelerde kadınlar kendileriyle özel olarak görüşülmesi nedeniyle kendilerini önemli hissettiklerini vurgulamıştır.

Olgubilim deseniyle yürütülen araştırmalarda, raporlama aşaması sıradan bir yazım sürecinden ziyade, anlatılanların yansıtılması sürecidir.

Bu nedenle sadece elde edilen verilerin analizi değil, aynı zamanda duygu, düşünce ve yorumların da değerlendirilmesi gereklidir. Veri analizi sürecinde genellikle içerik analizi yöntemi kullanılır, elde edilen bulgular betimsel nitelikte raporlanır (Özdemir ve Tuti 2023: 222).

2.1 Araştırmada etik

Araştırma sürecinin en önemli boyutu etikdir. Araştırmada etik yaklaşım, örnekleme zarar vermeme, katılımcıların tamamına araştırmayla ilgili detaylı açıklama ve bilgilendirmeyi yapma, toplanan verileri önyargısız, abartısız seçme ve yorumlama, olguları olduğu gibi aktarma ilkeleri üzerine şekillenir. Araştırmada etik kurallara uyulması araştırmamanın kalitesinin, güvenilirliğinin, tarafsızlığının, objektifliğinin ve geçerliliğinin garantisidir. Araştırma sürecinde etik süreç, mevzuat etiği, uygulamada etik ve çıkış etiği olarak üç boyutta tartışılır (Yıldırım ve Şimşek 2013: 120-121).

Mevzuat etiği, etikle ilgili olarak belirlenen prosedürel süreçlere uyulması ve öngörülen bütün bürokratik süreçlerin tamamlanması demektir. Bu araştırmada öncelikle mevzuat etiği süreci tamamlanmış, Etik Kurul Onayı alındıktan sonra alan araştırmasına geçilmiştir. Mevzuat uyarınca Bilgilendirilmiş Onam Formu hazırlanmış; yüz yüze görüşmelerde bütün katılımcılara verilmiş, çevrimiçi görüşmelerde katılımcılara gönderilerek gerekli onayları ve imzaları alınmıştır. Katılımcıların araştırmaya herhangi bir baskı olmaksızın, gönüllü olarak katılmaları sağlanmıştır. Araştırmanın amacı, görüşmede aktarılan bilgilerin nasıl kullanılacağına dair bütün süreç detaylarıyla paylaşılmış, görüşmecilerin onamları alınmıştır. Bütün katılımcılara görüşmenin herhangi bir aşamasında görüşmeyi bitirebilecekleri bilgisi verilmiş, bunun için uygun ortam yaratılmıştır. Sözlü anlatıma ek olarak formlar da okutulmuştur.

Uygulamada etik ise araştırma yürütülürken ortaya çıkabilecek etik konu ve meselelere ilişkindir. Araştırma sürecinde uygulamada etik konusuna titizlikle yaklaşılmış, araştırmaya dahil olan bütün katılımcıların duygularına, düşüncelerine, konumlarına ve tavırlarına saygı gösterilmiştir.

Üçüncü etik boyut olan çıkış etiği, araştırma sürecinde bütün veri toplama aşamaları tamamlandıktan sonra gündeme gelen, verinin analiz sürecine ilişkin etik boyuttur. Araştırmacı, verileri aslına uygun kullanılmalı, analiz etmelidir. Tez yazımı ve yayınında katılımcıların özel hayatlarının ve kişisel verilerinin korunmasına dikkat edilmiştir. Çıkış etiği dikkate alınarak görüşmelerin analizinde görüşmecilerin kimliklerinin adı ve soyadı ile açıklanması yerine, bütün alıntılar ve aktarımlarda kullanılan isimler değiştirilmiş, alıntılar Görüşmeci 1, Görüşmeci 2 şeklinde sayılarla ifade edilmiştir. Araştırma alanının köy olması, herkesin birbirini tanıması nedeniyle kişisel bilgilerin korunması açısından katılımcıların kolay tanınabileceği ifadelerin, bilgilerin doğrudan aktarımından kaçınılmıştır.

Araştırma etiğine göre, nitel araştırmalarda araştırmacı ve katılımcı arasında araştırma konusu sebebiyle oluşan hassas etkileşimin, bilgilendirilmiş onam ve gizlilik prensipleriyle desteklenmesi gerekir. Kişilere yapılan araştırma hakkında detaylı bilgi sunmak, kişilerin araştırmaya katılıp katılmama konusunda özgür iradeleriyle karar vermelerini sağlamak, bilgilendirilmiş onam açısından zorunludur. Bilgilendirilmiş onam prensibi, araştırma sürecinin ve araştırma sonucunun olası riskleri hakkında katılımcının bilgilendirilmesini esas alır. Yüz yüze olmayan ve çevrimiçi gerçekleşen görüşmelerde rıza ve onam konusunda daha dikkatli olunması şarttır, çünkü katılımcı ilk anda araştırmaya katılmaya rıza gösterse bile, görüşme sırasında rızasından vazgeçmek isteyebilir. Çevrimiçi ve bilgisayar ekranı başında gerçekleşen görüşmelerde bu durumu anlamak güç olabilir. Bu nedenle çevrimiçi görüşmelerde katılımcının istekli olup olmadığını veya rızasının devam edip etmediğini anlamak için daha fazla özen gösterilmesi gerekir (Yıkıms 2020: 192).

Tez araştırması kapsamında iki görüşme çevrimiçi yapılmıştır; görüşmecilerin rızalarının alınması, görüşmeye devam etmek ya da etmemek hususunda hem sözel hem de sözel olmayan iletişim kanalları açık tutulmuştur. Gerek yüz yüze gerekse çevrimiçi görüşmelerde araştırma etiği ve ilkeleri dikkate alınmıştır.

Araştırma süreci boyunca nitel araştırma konusundaki etik ilke ve süreçler gözetilmiştir. Araştırmaya dahil olan bütün katılımcıların insan

hakları, özel hayatları, fiziksel ve psikolojik sağlıkları ve değerleri özenle korunmuş, her etik ilke titizlikle takip edilmiştir.

2.2 Araştırma güvenilirliği ve araştırmacı rolü

Nitel araştırmada araştırmacının rolünün netleştirilmesi, detaylı biçimde açıklanması önemlidir, çünkü araştırmacının bizzat kendisinin, veri toplama aracı fonksiyonu mevcuttur. Bu nedenle araştırmanın başlatılması ve sürdürülmesinde araştırmacının öncelikle bütün etik ilke ve değerlere uygun davranması gereklidir. Bir araştırmanın güvenilir ve başarılı olması için nitel araştırmacı, öncelikle olay ve olguları kendi doğal ortamlarında izler, onları kendi ortamında anlamlandırır. Ortamdaki bireylerle birlikte olayları deneyimler, ancak bunları araştırmacı kimliğiyle bağımsız biçimde algılar. Araştırma ortamında olan bireylerin algılarını anlamaya odaklanır, olayları ve olguları bütüncül bir yaklaşımla değerlendirir. Olayları kontrol etmeye, değiştirmeye çalışmaz. Veriyi toplamak için hem sosyal hem iletişim becerilerini kullanır. Çeşitli veri toplama yöntemlerine başvurur, notlar, şekiller, resimler gibi her türlü ayrıntılı veriyi toplar. Araştırma sürecinde etik bir yaklaşım benimser (Rossman ve Rallis 2017).

Nitel araştırmalarda güvenilirliği sağlamak için gereken dış güvenilirlik önlemlerinin başında araştırmacı rolünün açık hâle getirilmesi gelir. Araştırmacı öncelikle kendi konumunu açıklamalıdır, benzer araştırma yapacak araştırmacılara rolüne dair bilgi sunmalıdır. Bu nedenle araştırmacının rolüne dair açık bilgi vermesi, nitel araştırmayı güvenilir kılmak için şarttır. Bu tez araştırmasında, feminist katılımcı araştırmacı rolü benimsenerek uygulanmıştır. Araştırma süreci hem görüşmeciler hem de araştırmacı için paylaşımın ve birbirini karşılıklı anlamının ön planda olduğu bir süreç olarak yaşanmıştır. Araştırmanın her aşamasında feminist katılımcı, araştırmacının açıklık, alışveriş, paylaşabilme değerlerine dayanmasını gözetmiştir.

Bir araştırmanın iç güvenilirliğini sağlamak için, uygulanması gereken yöntemlerin başında, verilerin betimsel bir yaklaşımla doğrudan alıntılanması gerekir. Bir diğer yöntem araştırmaya birden fazla araştırmacının katılmasıdır. Son olarak, edinilen bilginin ve varılan

sonuçların teyit edilmesidir. Bu teyit, veri çeşitlemesi ve görüşmecilerle yeni görüşmeler yapılarak sağlanabilir (LeCompte ve Goetz 1982). Bu tez çalışması kapsamında betimsel analizde doğrudan alıntılama uygulanmış, beş kadınla yapılan görüşmeleri tez danışmanı ve yazarı olarak iki kişi gerçekleştirmiş, edinilen bilgiler diğer görüşmelerde ve doküman analiziyle teyit edilmiştir.

2.3 Araştırma soruları

Nitel araştırmalarda araştırmanın başarılı yürütülebilmesinde, sonuçların güvenilir olmasında, soruların belirlenmesi büyük önem taşır. Nitel araştırma yapılırken sorular öncelikle geliştirme, yeniden ifade etme şeklinde bir çalışmayla hazırlanır. Bu nedenle nicel araştırmalarda olduğu gibi baştan kesin olarak sınırlandırılmış sorulardan, anketlerden ve formlardan bahsetmek mümkün değildir. Nitel araştırma soruları açık uçlu ve kapalı uçlu sorular olmak üzere ikiye ayrılır. Yapılan bu araştırma kapsamında belirlenen sorular açık uçlu sorulardan oluşmaktadır, yarı yapılandırılmış bir şekilde belirlenmiştir. Soru formu görüşmeler sırasında görüşme içeriğine göre konuların sırası değiştiğinde, duruma uygun ve esneklik gösterilebilecek şekilde hazırlanmıştır. Görüşmelerin gidişatına göre, araştırma amacına uygun düşecek farklı sorular gündeme geldiğinde bu sorular da sorulmuştur. Araştırma çerçevesiyle sınırlı bir şekilde katılımcıların deneyimlerini aktarmalarına fırsat ve imkân verilmiştir.

Araştırmanın görüşme aşamasında, araştırma soruları açık ve anlaşılır bir şekilde katılımcıya yöneltilmeli, ihtiyaç hâlinde ek sorularla araştırılan konuda derinleşilmeye çalışılmalıdır. Daha çok veriye ulaşmak için çok sayıda katılımcıya ulaşmaya çalışmak, sıkça yapılan en önemli hataların başında gelir. Çünkü nitel araştırma görüşmelerinde sayı değil, nitelik önem taşır. Bazı hâllerde bir tek katılımcıdan araştırma probleminin çözümü için gereken veri edinilebilir. Görüşmecileri daha önce sorulmuş benzer sorularla sıklamak, anlaşılması güç ve anlam bozukluğu olan sorular sormak araştırmanın ve verinin kalitesinin düşmesine sebep olacaktır (Baltacı 2019: 376). Araştırma sürecinde yapılan bütün görüşmelerde, soruların net ve anlaşılır olmasına özen gösterilmiş, görüşmecilerin eğitim durumu ve kültürel yapıları dikkate alınarak uygun bir dil ve çerçevede sorular yöneltilmiştir.

Görüşme esnasında ve bitiminde netleştirilmesi gereken cevap ve konularda katılımcı teyidi alınmıştır. Nitel araştırmalarda görüşmeler yapılırken veri toplamanın hemen sonunda araştırmacı topladığı verileri özetleyebilir, katılımcılardan bu verilerin doğruluğuna ilişkin düşüncelerini aktarmasını talep edebilir. Cevaplara ek olarak katılımcıların eklemek istedikleri düşünceler veya deneyimler olması durumunda katılımcı teyidi bu tip aktarımlara da imkân sağlar (Başkale 2016: 24). Araştırmanın sonuçlarının güvenilir, geçerli ve inandırıcı olması için soruların sırası ve içeriğine dair her aşamada düzenli kontrol yapılmıştır.

3 Bulgular ve Değerlendirme

Nitel araştırmalarda analiz aşaması esneklik ve yaratıcılık gerektirir. Bu nedenle nitel araştırmalarda verilerin analizini standart hâle getirmek, araştırmacıyı sınırlamak anlamına gelir, bu tarz bir sınırlama araştırmadan derinlemesine sonuçlar elde edilmesini engeller (Strauss 1987). Her araştırmacı için tek bir standart süreç belirlenmesi mümkün olmasa da, veri analizinde kullanılacak üç temel kavram bulunur. Bunlar betimleme, analiz ve yorumlamadır. Betimleme yaklaşımıyla yanıtlanan soru “ne” sorusudur. Görüşmecilerin neler söylediğine, hangi sonuçlara ulaşıldığına odaklanır. Analiz ise verilerde görülemeyen, ancak sınıflama ve kavramsallaştırma ile ortaya çıkan bulgulardır. Analizde yanıtlanan sorular “nasıl” ve “neden” sorularıdır. Yorumlama ise anlam arayışıdır, verilerin anlamlandırılmasını hedefler (Yıldırım ve Şimşek 2013: 254). Betimsel analizde verilerin önce sistematik ve açık biçimde betimlenmesi gerekir; görüşmecilerin anlatılarına doğrudan alıntıyla sıklıkla yer verilir. Ortaya çıkan temalar birbiriyle ilişkilendirilir, yorumlanır, anlamlandırılır; değerlendirme sürecinin ardından sonuçlara ulaşılır.

Betimsel analiz için öncelikle araştırmaya ilişkin bir çerçeve oluşturulmalıdır. Daha sonra veriler bu çerçeveye göre sınıflandırılarak tanımlanır. Ulaşılan bulguların yorumlanmasıyla analiz süreci tamamlanır, veriler araştırmacının yorumladığı bir şekilde sunulur. Betimsel analiz yapan araştırmacı, öncelikle topladığı verileri araştırmanın kavramsal çerçevesine göre belirlediği kategori ve temalara göre sınıflandırır. Verinin analiz edilebilmesi için verilerin altında toplanacağı kategorilerin ve temaların belirlenmiş olması gereklidir. Bu nedenle

betimsel analiz yöntemini kullanacak araştırmacıların öncelikle araştırma problemine ilişkin literatürü tarayarak kavramsal çerçeveyi belirleyip hazırlaması şarttır. İkinci aşamada, toplanan veriler belirlenen tematik çerçeveye göre ayrılarak düzenlenir, yapılacak doğrudan alıntılar seçilir. Bulguların tanımlanmasının ardından detaylı açıklama ve anlamlandırmalar yapılır (Seidman 2006).

Tez çalışması kapsamında gerçekleştirilen on görüşmenin analizi, tezin kavramsal çerçevesine göre oluşturulan tematik alanlarda betimsel analiz yöntemiyle yapılmıştır. Dava dosyaları olarak belirlenen dokümanların analizi için içerik analizi yöntemi kullanılmıştır.

3.1 Görüşmelerin analizi

Tez araştırması için yapılan görüşmeler, betimsel analiz yöntemiyle temalara ayrılarak incelenmiş ve yorumlanmıştır. Tema ve kategorilerin seçimi literatür ve kavramsal çerçeve uyarınca yapılmıştır. Tez araştırması “kadın olmak”, “kadınlık hâli” ve “kadın deneyimi” odağında çalışılmıştır; araştırma konusu çevre mücadelesinde kadın olmaktır. Tez kapsamında Kirazlı ve Gökçealan köylerinde yürütölen çevre mücadelesinde kadın olmak deneyimi derinlemesine araştırılıp yorumlanmaktadır.

Görüşmelerin analizinde kategori ve temalar, literatür tartışmaları ve görüşmelerin içeriğı doğrultusunda “kırsalda kadınlık” durumuna özel vurgu yapılmıştır. Yine “Ege kadını olmak” kavramı üzerinden konuşulmuş, köylerin Ege’de olmasının getirdiğı farklılıklara değinilmiştir. Kadınlık hâliyle ilgili bir diğer alt tema ve kategori “gelin olmak” hâlidir. Gelin olmanın köydeki konum, çevre mücadelesine katılım ve karar alma süreçleri açısından belirleyici olduğı görüşmecilerin aktarımlarıyla ortaya çıkmıştır. Bir diğer kategori ise aslen o yörede köylü olma ve köye “dışarıdan gelen olmak” durumudur. Bu durum kadınlar arası ilişkilene biçiminde, doğayla kurulan bağda ve çevre mücadelesinde yer alıp almamada belirleyici bir etkidir. “Doğa ve kadın” olma hâliyle kurulan ilişki biçimi, doğanın bir parçası olma hâli, doğal kaynaklara bağımlı olma durumu, kadınlar arasında ortaklık ve farklılıklar yaratmaktadır; çevresel mücadelede yer alma kararlarını etkilemektedir. Köylerde kadınların güçlenmesini sağlayan festival, stant

açma, üniversiteye gitme gibi belirleyiciler vardır. Toplumsal cinsiyet eşitliği için yapılan çalışmaların en önemli ayağını “kadınların ve kız çocuklarının güçlendirilmesi” oluşturduğu için, bu konu ayrı bir kategori altında analiz edilmiştir.

“Çevre mücadelesinde kadınların durumu” ise ayrı bir tema ve başlık altında incelenmiştir, çünkü her kadın bu mücadelede farklı biçimlerde konumlanmakta ya da konumlanamamaktadır. Mücadelenin en önünde yer alan kadınlar olduğu gibi, aile içinde yüklendiği sorumluluklar nedeniyle bu mücadeleye katılamayanlar da vardır. Tez konusu çevresel adalet ve kararlara katılıma odaklandığı için, çevre mücadelesinde yer almaya ek olarak, yaşam alanlarıyla ilgili “kadınların kararlara katılıp katılmadıkları” ayrı bir tema ve kategori altında analiz edilmiştir. Kadınlık hâlleri üzerine temellendirilen analiz temaları ve kategoriler aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

- Kırsalda kadınlık hâlleri
 - Kirazlı ve Gökçealan köylerinde kadın olmak
 - Kirazlı ve Gökçealan köylerinde gelin olmak
 - Kirazlı ve Gökçealan köylerinde dışarıdan gelen olmak
- Doğada kadınlık hâlleri
- Güçlenirken kadınlık hâlleri
- Çevre mücadelesinde kadınlık hâlleri
- Kararlar alınırken kadınlık hâlleri

3.1.1 Kırsalda Kadınlık Hâlleri Literatürde çevresel adalet ve çevresel tahribatlar toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifiyle çalışılırken konuya kesişimsel yaklaşılması gerektiği, kapsayıcı bir tek kadın kimliği olmadığı, kırsaldaki kadının durumunun ve kırılğanlıklarının ayrı olarak değerlendirilmesi gerektiği vurgulanır. Kırsal alandaki kadının yaşam pratikleri doğayla yakından ilgilidir. Geleneksel toplumsal cinsiyete dayalı işbölümüne bağlı olarak yemek, temizlik, çocuk ve hasta bakımı gibi görevleri yerine getiren kadın, ev dışında da tarlada, bağda ücretsiz işçi olarak çalışır. Gelişmekte olan ülkelerin çoğunda, kırsalda yaşayan kadın, tarımsal işgücünde en büyük yeri tutar, gelişmekte olan ülkelerin gıda

ihtiyacını üretir. Kırsal alan kadınları hem doğayı etkiler hem de çevresel tahribat nedeniyle meydana gelen olumsuz koşullardan etkilenirler (Adak 2010: 663).

Araştırma alanında yapılan görüşmelerde, kırsalda yaşayan kadın olmak ayrı bir kategori olarak bütün görüşmecilerce dile getirilmiştir. Çevresel tahribatlar ve karar alma süreçleri söz konusu olduğunda, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kırsaldaki yansımaları görüşmecilerin anlatılarıyla somutlaşmıştır. Görüşmeciler arasında köyden hiç çıkmayanlar olduğu gibi, araştırma alanı dışında bir köyde doğup büyüyen, ancak gençliğinden itibaren araştırma alanı köyde yaşayan görüşmecinin aktarımı, kırsaldaki toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dair önemli ipuçları verir. Görüşmelerde köylerde kız çocuklarına yapılan ayrımcı muamelenin çok küçük yaşlardan itibaren başladığı gündeme gelmiştir. Kırsalın ve köy ortamının kadını sınırlayıcı ve baskıcı yapısı, görüşmecilerin özellikle altını çizdiği bir konu olmuştur. Köyün dışına çıkıp okuma, eğitim görme ve çalışma hayatına katılmanın kadınları güçlendirici işlevinden bahsedilmiştir.

Benim eşim 1980'de tutuklandı ve altı yıl tutuklu kaldı. Ben o tutukluymken tek başıma eşimin ailesinin yaşadığı bu köye geldim. Arada kışları ailemin yanına gidiyordum, ama burada eşimin ailesinin yanında kaldım ve onlarla birlikte tarlada ve her işte çalıştım. Kiraz bana terapi gibi geliyordu, kirazı çok severim. Kiraz çok özeldir. Toplaması bile özeldir. Eşimin annesinin ataerkil bir yapısı vardı, köyün hikâye anlatıcısıydı. Ne derse o olurdu, sözü dinlenirdi. Ben başka bir Ege köyünde büyüdüm. Köy hayatıyla hep bağım vardı. Çocukken de dedem oğlanlara daha ayrıcalıklı davranırdı. Biz köy odasında kalırdık, yemeklerin en iyisi, tereyağı hep erkeklere ve oğlan çocuklarına yedirilirdi. Böyle bir âdet var her yerde. —Görüşmeci 3

Kadın erkek eşitliği konusunda hiçbir yer bu sorunu aşamamış, bizim köy mü aşacak? Bu ayrım küçükten başlıyor. Bisiklet bile biz kız çocuklarına alınmazdı, erkek çocuklar binerdi. (Duvar)

çok eski, siyah beyaz bir aile fotoğrafı var. Anne babalar arkada ayakta. Görüşmeci 1 ve onun erkek kardeşi önde ayakta duruyorlar.) *Bakın bu fotoğrafta bile kardeşimle benim aramda fark var. Erkek kardeşime yeni pantolon, gömlek alınmış. Şapka takmışlar. Fotoğrafta bir de bana bakın. Eski kıyafetlerle, altımda bir etek. İnsan tüm bunları büyüyünce fark ediyor. İstedğin insan olamıyorsun. Kendini gösteremiyorsun, kendin olamıyorsun. Bunlar (diğer iki görüşmeciye kastediyor) hep köyde okudu. Ben yine ilkokuldan sonra dışarda okudum, ortaokul falan. Kendini daha iyi ifade ediyorsun, kendi kişiliğini kazanıyorsun, ama köyde öyle değil. Köyde kınama olayı da çok. Köyde nasıl bir insan olmanı istiyorlarsa öyle oluyorsun.* —Görüşmeci 1

Köyde insanın üstünde bir baskı oluyor. Aynı Kadriye Yenge'nin dediği gibi. Bana böyle diyecekler, beni dışlayıverecekler, kınayıverecekler, lafımı ediverecekler. Öyle oluyor. —Görüşmeci 6

Köyde evler birbirine çok yakın. Kocaman avlular olsa da evler birbirine bitişik. Bir evde bir şey olduğunda diğer taraf onu duyar ve bizim köyde ele güne rezil olmak korkusu vardır. Bundan çekindikleri için kadına şiddetin çok yoğun olduğunu söyleyemem. Kadına yönelik şiddet pek yoktur, bu el gün korkusundan. Çünkü her şey görülür, duyulur, dedikodusu yapılır. Ama bir durum olduğunda da köylü genelde bizim orada şey derler, hiç kimse birbirinin sırrını açık etmek istemez. Bir şahit olduklarında bile görmezden gelirler, çünkü onların da bir sırrı vardır. Köyler biraz karışık yapılardır. Benim köyümde de mevcuttur. Mutlak her ailede bir şeyler vardır, ama başka ailede de başka şeyler vardır. Kimse kimsenin sırrını o yüzden deşmek, taraf olmak istemez. —Görüşmeci 9

Kirazlı ve Gökçealan köylerinde kadın olmak Kırsalda kadınlık hâllerinin detaylı incelenmesi, araştırma alanı olan köylerde kadın olmak üzerinden şekillenir. Görüşmelerde gündeme gelen “Ege kadını olma” vurgusu dikkat çekicidir, başka yerlerden farklı olunduğunun altı çizilir.

Görüşmelerde eğitim ve gelir durumuna, evli olup olmamaya göre, köyde kadın olmanın da farklı alt kategorilerinin olduğu gündeme gelmiştir, bu durum literatürdeki tartışmaları doğrular şekildedir. Her iki köyde yaşayan kadınlar genel olarak “cevval”, “söz sahibi”, “aydın”, “Atatürkçü” olarak nitelendirilmiştir.

Görüşme yapılan kadınların yerel seçimleri, başka yerlerdeki çevre mücadelelerini, siyasi gündemi ve gelişmeleri yakından takip ettikleri, görüşlerini çekinmeden beyan ettikleri gözlenmiştir. Görüşmecilerin köylerde kadınların durumuna dair eşitlikçi fikirler beyan etmelerine rağmen, toplumsal cinsiyet rollerindeki değişimlerde köyden gelen tepkiler dikkat çekicidir. Kadınların çevre mücadelesinden güçlenmeleri durumunda, köyde toplumsal cinsiyete dayalı karşılaştıkları diğer ayrımcı tutumlara da tepki verdikleri tespit edilmiştir. Bir diğer önemli konu köy kahveleri gibi kamusal alanların kadınlara kapalı oluşudur. Her köyün farklı âdetlerinin olduğu, yapılan toplantılar için kadınların gitmediği, gidemediği mekânların seçilebildiği gündeme gelmiştir.

Bizim köyde kadınlar evde söz sahibidir. Mirastan paylarını alırlar. Ege kadını başka yerlerdeki kadınlar gibi hakkını yedirmez. Çünkü her işte ortak çalışır. Çocuk sayısı azdır. Kadınlar artık genelde tek çocuk yapmaya başladı. —Görüşmeci 1

Bu köyde miras açısından yasal durum neyse o takip edilir. Köyde genç kadınlar üniversite okuyor. Burada köylü kadınlar daha aydın ve Atatürkçüdür. Buradaki köy imamı gerici bir paylaşım yapıp “başını örtmeyen kadınlar perdesiz eve benzer” diye sosyal medyada paylaşım yapmıştı. Kadınlar evine taş atmışlar, çok büyük tepki gördü. Hatta ben de imamı arayıp konuştum. Bu tepkiler sonrasında imam paylaşımını geri çekti. —Görüşmeci 3

Benim dedem Kurtuluş Savaşı gazisi. Biz hep bu hikâyelerle büyüdük. Dizine oturtuyordu beni. Dayım Kore gazisi. O Havutçulu’da, babamın dayısı çeteci, yani efe. Yörüklük var zaten. Bendeki isyan, derinden geliyor. —Görüşmeci 6

Köyde kadınlar daha cesurdur, gözü kara kadınlardır. Nenem de öyleydi, bizi öyle yetiştirdi. Hep böyle aileyi toparlamada, önde yer almada kadınlar hep görünürdür. Bu tip toplantılar ve toplaşmalarda, düğünlerde kadınlar hep çıkar oynar. Bu tip toplaşmalarda da kadınları hep en ön safta görürsünüz. Bazı Ege köylerinde kadınlar köy kahvelerine giderler, ama bizim köyde köy kahvesine gitmezler. Orada toplantı yapıldığında da gitmiyorlar. Hatta cenazelerde mezarlığa bile inmezler, evde kalır kadınlar. Gömmeye falan gelmezler. Eşim Karadenizli, onlar hep beraber yapıyorlar, gidiyorlar gömüyorlar falan, ama bizim köyde kadınlar oraya bile gelmezler. İlginç yani, Ege köyü olmasına rağmen, aydınlardır, hoş görüşlülerdir, ama bu tip şeylerde kadınlar geri planda kalıyor. —Görüşmeci 8

Ben doğma büyüme Gökçealan köylüyüm. 59 yaşındayım, emekliyim. Hep yatılı okullarda okudum ve köyün dışında da bir hayatım oldu. Üniversiteden mezun olduktan sonra memur oldum. Emekli olunca toprağımıza, köye döndük. Benim nüfusta adım Fatma yazılı, ancak çocukluğumda köyde bana hep “Fatoş” dediler. Çalışma hayatında Fatma’yı kullandım ve köye döndüğümde de Fatma adını kullanmaya devam ettim. Ama insanlar bana ısrarla “Fatoş” demeye devam ettiler. Eski beni hatırlıyorlar; değiştığimi, kamusal hayata katıldığımı kabul etmek istemiyorlar. Solcusu da sağcısı da sanki ben kendime Fatma diyerek fikir değiştirmişim gibi davranıyor. Ama benim gerçek adım Fatma ve onu kullanıyorum. —Görüşmeci 1

Köyümüzden genç bir kadın eşi ile anlaşamadı ve ayrıldı. Köyde kirada eve çıkıp ayrı oturmaya başladı, araba aldı. Ama köyden Kuşadası'na başı açık gitmek ayıp sayılıyor, bu davranışlar kabul edilmiyor köyde. Ben bu köyde bu kadınlarla ilgili de dövüşüp mücadele veriyorum. Kadınlar yalnız hissetmiyor. —Görüşmeci 3

Kirazlı ve Gökçealan köylerinde gelin olmak Toplumsal cinsiyet rolleri açısından kadın hem biyolojik hem de sosyal bir kategoride yer alır. Kadınlar, biyolojik kadın olmaktan grup üyesi veya sosyal kişi olma boyutuna geçip toplumsal hayatta kendilerine biçilen rolleri gerçekleştirmeye başladıktan sonra anne, eş, gelin gibi birbirlerinden farklı sayıda pozisyonda bulunurlar (Çelebi 1990: 4). Gelin olma hâli, bu pozisyonlardan biridir. Görüşmecilerin ifadelerine göre, köyde gelin olmak toplumsal cinsiyet eşitliği açısından zor bir kadınlık hâlidir. En zor işler gelinlere yaptırılır, gelinin “hayır” deme şansı yoktur. Farklı kadınlık hâlleri açısından bu durum dikkat çekicidir. Mücadele ve karar alma süreçlerine katılımda kadınların statülerinin de belirleyici bir etkisi olduğunun tespit edilmesi nedeniyle, gelin olma hâli ayrı bir tema ve kategori altında incelenmiştir.

Köye dışarıdan evlenerek gelen kadınlar güvencesizdir. Köyde “gelin” olmak zordur. Kabul edilmek için daha zor işlerde çalışmanız, daha çok çalışmanız gerekir. Burada zor diye gelinler bazlamayı yoğurur mesela. Çünkü daha zor iştir. Benim torunum aile içinde en son bana seslenmeyi öğrendi. Herkesin bir adı vardı. “Babaanne zor ondan demiyor” dediler. “O zaman nene desin” dedim. Kadının hiçbir yerde adı yok. —Görüşmeci 3

Ben çevre eylemlerine gittim, oradaydım, ama ben Ayşe gibi konuşma yapmadım. Ama toplantıya gittim, ama hiç korku gelmedi. Yürüyüşe de kayınvalidem vardı, gitmedim. Çünkü hep yanında durayım isterdi. Yatalaktı, altı bağlandı. Çocuk gibi baktım ona. —Görüşmeci 7

Köyden hiç ayrılmadım. Gelin olduktan sonra eşimin anne-babasının evine taşındım. Gelin olarak hem evde hem de tarlada çalıştım. İş çok zor. Köyde kadınlar için sosyal hayat “yasin okuma” ve mevlüt gibi toplantılarla oluyor. Neredeyse her hafta bir yasin okuma var. Ya bir ölüm, onun yıldönümü veya çocuğu sınavı kazanmış falan onun için oluyor. Oralarda bir araya geliyoruz. Bir de bizim

arkadaşlarla günümüz var. Paralı gün. Onun dışında köyde gidip oturacağımız bir yer yok. Köy kahvesi erkeklere ait. —Görüşmeci 2

Gelin oldun mu, yapmam diye bir şey yok artık. Her şeyi yapacaksın. Ben köyde doğup büyüdüm. Kayınvalidem vardı. 35-36 sene beraber yaşadık, hastaydı ona baktım. Sonra vefat etti. Biraz zor biriydi. “Sen bilirsin” demezdi, her şeyi o biliyordu. Senin yaptığın şeye itiraz eder, beğenmezdi. Üç kızı vardı, ama ona ben baktım. —Görüşmeci 7

Kirazlı ve Gökçealan köylerinde dışarıdan gelen olmak Araştırma katılımcılarıyla yapılan görüşmelerde, köye dışarıdan gelip yerleşen kişilerin durumuna ayrı bir anlam yüklendiği, kategorizasyon yapıldığı tespit edilmiştir. Köye dışarıdan gelip yerleşenlerin çevre mücadelesine destek vermemeleri, doğa ve köyle yeterince bağ kurmamaları, kadınlarla hiyerarşik ilişkiler kurmaları, görüşmecilerin özellikle vurguladıkları bir tema olmuştur. Literatürde kadınların çevre mücadelesi süreçlerine dahil olmalarında doğal kaynaklara ve müştereklere bağlı olma, kendini toprağa ait hissetme, gelecek nesilleri düşünme gibi faktörler öne çıkar. Görüşmecilerin köye ve toprağa ait hissetme hâlini çevre mücadelesine katılımı ilişkilendirmeleri ve dışarıdan gelenlerin durumuna dair tespitlerde bulunmaları dikkat çekicidir.

Buraya İstanbul'dan gelen bir kadın vardı. Köyden topladıklarını yerel organik ürün diye satıyordu. Instagram'da çok satış yaptı, para kazandı. Bize gelip “Ben İstanbul'da kariyerimi bıraktım, otelde şeftim, gastronomi okudum” falan diyordu. Ama sonra başka bir iş için burayı bırakıp gitti. Dışarıdan buraya gelenler bize akıl verir gibi üstten davranıyorlar. Bu tavırları nedeniyle buraya taşındıktan bir müddet sonra köylü ile sorun yaşamaya başlıyorlar. Köyle, toprakla bağ kurmuyorlar. Bir şey ürettiyse onu satmak veya o iş olmuyorsa da evi satıp gitme derdindeler. —Görüşmeci 1

Dışarıdan köye gelenler oldu. Vizyon değişti. Derneğimize genç kadınlar üye oldu. Ancak köye dışarıdan gelenler yerel pratikleri önemsemiyor, eşit ilişki kurulmuyor. —Görüşmeci 3

Dışarıdan gelenlerin davacı olduğu bir dava yürütmedim orada. Davacıların hepsi köyliydü. Belki yeni bir dava olursa, bunun sağlamasını yapabiliriz, belki davacı olurlar mı diye. Ancak şu aşamaya kadar dışarıdan gelen birisinin davacı olduğunu görmedim. —Görüşmeci 10

3.1.2 Doğada Kadınlık Hâlleri Görüşmecilerle doğa ve kadınlar arasındaki ilişki kurma biçimine dair derinlemesine yapılan görüşmeler, ekofeminist literatürdeki tartışma ve çalışmalarla paralellik gösterir. Kadınların doğa ve doğal kaynaklarla kurduğu ilişkinin çevre mücadelesinde yer alma motivasyon ve biçimleri açısından bir belirleyici olarak öne çıkması nedeniyle, bu konu ayrı bir tema altında incelenmiştir. Kadınların doğaya ve toprağa bağlılıkları bütün görüşmelerde öne çıkmış, bütün görüşmecilerce dile getirilmiştir. Kadınların tohumun koruyucusu ve soyun devamındaki rollerine dair literatür tartışmaları ışığında, gelecek nesillerin yaşamlarına yönelik kaygıları görüşmecilerin ifade etmesi önemlidir. Kadınların doğayla kurdukları ilişkilerde, toplumsal cinsiyete dayalı roller yüklenmeleri hakkında görüşmeciler arasında farklı görüşler vardır. Farklı bakış açılarıyla dile getirilen konular, bu alanda ayrıntılı çalışma ve tartışmaya olan ihtiyacı görünür kılar.

Kadın anne olduğu için içgüdüsel olarak toprağa daha bağlı. Çocuğuna sahip çıkıyor, geçimini sağlıyor. İklim değişikliğinden de daha çok etkileniyor. Toprakta daha çok anlıyor. Ben ekoloji bilirim, bir ağaca baktığımda ağaç keyifli mi değil mi anlarım. Ekolojik dengeyi bilmek lazım. Bu, bir döngü işi. Bilimsel, kanıtlanmış bunlar. Böcek, arı, ağaç, toprak hep birbirini etkiliyor. Benim eşim gitmiş bahçede kenarda duran ağaçları kesmiş. Halbuki onların ekolojik döngüde bir işlevi var. Ama bunu söyleyince kabul etmiyor, erkek egosu var çünkü. Gurur meselesi yapıyor. —Görüşmeci 1

Bana bölgeyi bilmeyen biri sorduğunda “Kuşadalıyım” derim, ama bölgeyi bilen sorduğunda “Gökçealanlıyım”, hatta “Burgazlıyım” diyorum. Yani ben oralıyım. Kimliğim, yani köyüm. Ben hep

diyorum, insan bence ağaç gibi, hangi topraktan olduysa orali. Burada (yaşadığı şehir İstanbul'u kastediyor) egzamam, bağırsak problemlerim geçmez hiç. Köye gittiğim gün her şey düzenine girer. İnsan nerenin toprağından olduysa orali. —Görüşmeci 8

Kadınların reçel yapıp, tarhana yapıp satmasını feministler olarak eleştiriyoruz, aslında yine cinsiyet rollerine dayalı diye. Ama ben şöyle bakıyorum. Bir varolan gerçeklik var, bir de hayalimiz, ütopyamız var. Varolan durum üzerinden kadınları bağımsız kılacak girişimlerde bulunmazsak cinsiyetsiz işbölümüne ilişkin mücadeleyi geliştiremeyiz. Demokratik mücadele gibi düşün bunu. Birdenbire sosyalizme ulaşılmaması gibi. Demokratik mücadeleden geçerek ulaşacaksın. Buna da böyle bakmalıyız. Kadını kamusal alana nereden çekebiliyorsak, kadının evde kendisi için ürettiği reçeli üretime sokup satacak, para kazanacak şekilde, kadının bağımsız bütçesine katkı sağlayacak şekilde bir dönüşüme katkı sağlayabiliyorsak, bu, kadının özgürleşmesine de bence yol açacaktır. Kadın hiç bilmediği bir bilgisayar işi mi yapsın, ne yapacak yani? Öbür türlü onları eve daha çok hapsederiz. Kamusal alana çekmek, evden sokağa, yani dışarıya çekmek lazım. —Görüşmeci 5

Kadın ve doğa, ikisi birbirinden ayrı değil, aynı beden, aynı organizma. Yani burada en kritik olan da bu aslında. Bugün yaşadığımız, kadının doğayla olan ilişkisi bir organizma üzerinden tanımlanmalı. Organizasyon üzerinden tanımlandığı zaman aslında işte erkek işin içine giriyor. İşte ön planda kim olmalı gibi şeyler işin içine girmeye başlıyor. O zaman da bugünün kalıpları, jargonuyla bakmaya başlıyoruz kadın ve doğa mücadelesine. — Görüşmeci 4

Biz bu kadar güzel doğadayız, gelen herkes beğeniyor. Köyümüz temiz. İnsanlarımız pırıl pırıl, iç içeyiz, misafirperveriz. Biz bu projelere karşıyız. Taşocağı, mermer ocağını doğaya zarar vermeyecek yerde yapmaları lazım. Gelip de bizim burada yapsalar,

üzümümüz incirimiz var, zeytinimiz var. Hiçbirinden bir şey alamayız. Atalarımız bize emanet etti. Biz yiyip içiyoruz, çalışıyoruz. Şimdi biz de torunlarımıza çocuklarımıza teslim edeceğiz. E onların geleceği ne olacak? —Görüşmeci 7

Kirazlı Kuşadası'na çok daha yakın ve yoğun bir inşaat baskısı ile karşı karşıya. Toprak mülkiyeti çok hızlı bir şekilde değişiyor. O geçişi yaşıyor Kirazlı, biraz da negatif anlamda. Yani mülklerini çok rahat elden çıkartan ve dönüp ondan sonra köyde bakkal dükkânı açanlar var. O bağ koştugu andan itibaren köyü de umursamıyor. Ama Gökçealan tam bir tarım köyü hâlâ. Tarım köyü dediğiniz zaman da kadınlar karar süreçlerinde yer alamıyorlar, ama üretimde yer alıyorlar. Üretimde yer aldıkları için de kadınlar köylerine daha fazla sahip çıkıyorlar. —Görüşmeci 10

3.1.3 Güçlenirken Kadınlık Hâlleri Toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki çalışmaların en önemli ayağı kadınların ve kız çocuklarının güçlendirilmesidir. Güçlendirme, kadın ve erkek ayrımı olmaksızın insanların kendi hayatlarını kontrol edebilmeleri, kendi gündemlerini belirlemeleri, beceri kazanmaları ve karşılaştıkları problemleri çözebilecek durumda olmaları olarak tanımlanır. Ulusal ve uluslararası alanda kalkınma politikalarıyla birlikte tartışılan güçlenme ve güçlendirme kavramı, sadece kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaları gibi düşünülse de, aslında karar alma, kararları uygulama, bilgiye erişme, tercih ve irade gösterebilme ile ilgilidir (Yıldırım ve Gül 2021).

Literatür çalışmaları ışığında, güçlenen ve güçlendirilen kadın olma hâli, tez konusu çevresel adalet ve çevre mücadelesi ile ilişkisi nedeniyle görüşme analizinde ayrı bir kategori olarak ele alınmıştır. Görüşmeler neticesinde stantta satış, reçel yapımı ve satışı, kooperatifte yer alma gibi ekonomik getirisi olan faaliyetlerin kadınları güçlendirdiği dile getirilmiştir. Önemli bir diğer husus, sadece köyde yaşayan kadınların değil, köydeki mücadeleye destek için gelen kadınların da bu mücadele çeşitliliğinden güçlendiği, farklı kimlik ve sosyal statülerdeki kadınların birbirinden ve diğerlerinin mücadelesinden etkilendiğine dair ifadelerdir.

Selçuk'ta ve bizim köyde kiraz, üzüm gibi yerel ürün festivalleri yapılmaya başlandı. Ama kadınlar ilk zamanlarda stantlarda durmaya, satış yapmaya çekiniyorlardı. Çünkü köylü alışkın değil. Artık kadınlar alıştı, stant açıp satıyorlar. —Görüşmeci 9

Ben emekli olup köye dönünce kendi ürettiğimiz malları İzmir Fuar'da kurulan yerel üretici pazarında satmak istedim. Ama ailedeki yaşlılar karşı çıktı. Fuarda satış yapmak izni sadece kooperatif üyelerine veriliyordu, ama köydeki kooperatif beni üye almak istemedi. Kooperatifte sadece erkekler üye, hiç kadın üye yok. “Yeni üye alamayız” dediler. Ama fuara gitmek için yanıma başka kadınları da alarak kooperatif adına satış yapmama izin verdiler. Ben iki yıl boyunca elimde yüklerle Selçuk'tan İZBAN'la (İzmir Banliyö Sistemi) İzmir'deki fuara gidip geldim. Ürünlerimi sattım, sonra bu dükkânı açtım. —Görüşmeci 1

Biz daha sonra bu köyde Birleşmiş Milletler SGP (Küçük Destek Programı) projesi yaptık. O zaman için ilk ekolojik köy projesiydi. Türkiye'nin ilk ekolojik köy pazarı burada kuruldu. O projeyi uygularken tohumların, organik yerel ürünlerin korunması için bir atölye kurduk. Köyümüzün eski ismi olan “Küplüce” adıyla marka tescilli yaptırıldı. Kadınlar yine öndeydi ve kadınlar arasında bilgi paylaşımı oldu. Özgüvenleri yükseldi. O dönemde yaşlılar kendi bilgilerini genç kadınlara öğretiler. Bildikleri teknikleri paylaştılar. Kuskus yapımı gibi. Kirazlı Ekolojik Yaşam Derneği'ni kurduk. Bu köyde kiraz var, ama kiraz reçelini ilk ben yaptım ve o iş ticarete döküldü, para kazanıldı. Nasıl yapılacağını kadınlara gösterdim. Bunları hep kadınlar yapıyor. Kadınlar organik pazar ve bu işlerle ilk kez kendileri kazanç elde etti. —Görüşmeci 3

Gökçealan Köyü'ne Dünya Kadın Yürüyüşü için gittiğimizde ben şeyi öğrendim. Kadınlardan birinin yönettiği Facebook sayfası vardı Gökçealan Gönüllüleri diye. Kadınlar yönetiyordu o sayfayı. Köyde bir sokağa bir kadının adı verilmiş, o da çok hoşumuza gitti bizim

Görsel 5: Gökçealan halkın katılımı toplantısı protestosu, 2021. Fotoğraf: Bahattin Sürücü

(Fatma Günhan Sokak). Kentlerde bile biz bu konuda mücadele veriyoruz. Bizi köyde bunu görmek çok etkiledi. Militarizm ve eril şiddete karşı kentteki sokak isimlerinin değiştirilmesi konusunda o sene kampanya yaptık mesela. Benim aklımdan geçiyordu, her sokak, her park erkek ve şehit adı mesela. Bir sürü şehit adı olan sokak var. İmza kampanyası yaptık Büyükşehir Belediyesi'ne gönderdik. —Görüşmeci 5

3.1.4 Çevre Mücadelesinde Kadınlık Hâlleri Literatür taramasında, çevre mücadelesinde kadınlar hakkında daha fazla alan araştırması yapılması, farklılıkların dikkate alınması ve çevre mücadelesine katılan kadınlarla birlikte katılmayanların da durumunun analiz edilmesi gerektiği belirlenmiştir. Kadınların çevre mücadelesindeki konumlanışlarını, duruşlarını anlayabilmek için farklı kültürel ve coğrafi bağlamlar açısından toplumsal cinsiyet, çevresel ve sosyal adaletin kesişim noktaları dikkate alınmalıdır. Kadınların çevre mücadelesine

katılma kararlarını ve iradelerini şekillendiren benzerlikler olduğu gibi, farklılıklar olduğunu bilmek ve bu farklılıklara yol açan faktörleri de tespit etmek gereklidir.

Araştırma alanında yapılan görüşmelerde, çevre mücadelesinde kadınların farklı rol ve biçimlerde yer aldıkları, mücadelenin örgütlenme süreçlerinden ziyade eylemliliklerde görünür oldukları, bu mücadelenin hem köydeki toplumsal hayatı hem de kadınları değiştirdiği gündeme gelmiştir. Kadınların daha ziyade eylemlerde önde yer aldığı, bazı kadınların söz alıp konuşabildiği, bazılarının korkarak katılmadığı, bazılarının da eylemde konuşmak istediği hâlde “Başkaları ne der?” diye çekinerek konuşamadığı dillendirilmiştir.

Eylemlere giden kadınların “görünüşte” gittiklerini, taşınan pankartlarda ve söylenen sözlerde kadınların etkisinin olmadığını görüşmecilerden birinin vurgulaması dikkat çekicidir. Çevre mücadelesinin kadınları değiştirdiği ve güçlendirdiğine dair birden fazla görüşmecinin aktarımı olmuştur. Farklı kesişimselliklerin ortaya çıktığı görüşmelerden ilgili bölümler doğrudan alıntılama yöntemiyle aşağıda sunulmaktadır.

Bizim köyde ilk eylemimiz, Kuşadası'nda susuzluk nedeniyle burada kuyu açmaya çalıştıklarında oldu. Aslında suyumuzu çalmaya çalıştılar. Kadın ağırlıklı bir yürüyüş yaptık, ellerimizde kiraz saplarıyla yürüdük. Sonuçta sekiz kuyu yerine iki kuyu açabildiler. İkinci eylem Ro-ro yol geçirilmesi için oldu.⁷ Bu yol da Tansu Çiller'in çiftliğinin üzerinden geçiyordu ve tatil köyü projesi olarak yapılmak isteniyordu. Uzun uğraşlardan sonra bu projeyi de iptal ettirdik. O zaman da kadınlar çok aktifti. Konuşanlar hep köylü kadınlar olsun istedik, çünkü şehirli görüntüsüyle dışarıdan gelmiş kadınlar onlar adına söz söylesin hiç istemedik. Bu toprağın insanı konuşsun istedik. Onlar kendi dertlerini kendi sözleri ve şiveleriyle anlatıyorlar. —Görüşmeci 3

⁷ Görüşmeci tekerlekli araç taşımacılığında kullanılan gemilerle, uluslararası karayolu taşımacılığında mesafeleri kısaltan, ulaşımı kolaylaştıran bir çözüm olarak sunulan bir projeden bahsediyor.

Kadınlar çevre eylemlerinde yürüyüşe gidiyor, ama görünüşte gidiyor. Kendilerini ifade edemiyorlar. Muhtar bile karısının yürüyüşe, toplantılara gitmesini istemiyor. Çünkü karısı oraya gitmiş olacak, laf edecekler. Çevre eylemi yürüyüşlerinde ve toplantılarda dövizleri başka erkekler hazırlamış oluyor. Biz buradaki toplantıya giderken bir arabadan genç delikanlılar pankartları dağıtıyordu. Elimize verdiler onları taşıdık. —Görüşmeci 2

Davalar açılırken genellikle muhtarlar üzerinden gidiyor, muhtarlar da erkek aslında. Kadınların olması aslında biraz sizin talebinize de bağlı. Normalde bu davaları beş kişiyle de açarsınız, ama biz genellikle bir köy dayanışması olsun diye, elimizden geldiği kadar çok fazla sayıda kişinin davacı olmasını istiyoruz bu davalarda. Örneğin Gökçealan için açtığımız davalarda özellikle kadınlar da davacı olsun diye özel talepte bulunduk muhtardan. Yoksa aslında muhtara kalsa beş-altı kişi için de bu davalar açılabilirdi ve onların hepsi de erkek olurdu. —Görüşmeci 10

2018'de Kuşadası Kent Konseyi içinde bağımsız bir kadın örgütlenmesi oluşmuştu. Kirazlı'da köy kadınları olarak Kuşadası'ndaki 8 Mart kutlamasına, köyde bir traktörü çiçeklerle süsledik ve o traktörle hep birlikte gittik. Orada, 8 Mart'a köy kadınları ilk kez katıldılar. Kürsüyü kullandılar ve söz alıp konuştular. Bu hep ekoloji ve çevre mücadelesi sayesinde oldu. —Görüşmeci 3

Buradaki yaptığımız mücadelelerde, kadınların aynı zamanda dışarıdan başka tanıdığı, tanımadığı insanlar geliyor. Ve bilgisinin, o bölgeyi koruma ve savunmasının aslında ne kadar kıymetli olduğu dışarıdan da hatırlatılıyor. Hem zaten kendi biliyor hem de dışarıdan o desteği alınca, kendine özgüveni geliyor, söylediği sözlerin asla gerçekliğiyle ilgili tereddüdü yok. Biraz daha duyurmuş olması ekstra bir güç katıyor. O mücadelenin içinde olan kadınlar ne olursa olsun, hangi rolü yaparsa yapsın, bulaşık yıkasın, yemek yapsın, önde söz alsın konuşsun, sırtında tel taşısun, zeytin diksin hiç

önemli değil. O mücadeleyi yaşayanlar bir daha eskisi gibi olmuyor. Hem aile statüleri anlamında hem sosyal statüleri anlamında kendilerini daha iyi ifade edebilecekleri bir alana çekiliyorlar. Daha güçleniyorlar, bilinmek çok insani bir duygu. O duygu da baya o özgüveni tetikliyor. —Görüşmeci 4

Özellikle eylemlerde kadınların ön planda olması aynı zamanda bir görünürlük de sağlıyor. Kamuoyu kadınlar üzerinden verilen mesaja daha fazla ilgi duyuyor. Ama böyle bir faydacılık değil de, herkesin sahip olduğu, herkesin toprağı ile ilgili bir sorun olduğu için, özellikle o kadınların mücadele içinde olması... Kadınlar daha az çekinikler gibi geliyor bana. Yani eylem veya toplantılar esnasında söz sahibi olduklarını fark ettiklerinde çok daha rahat konuşabiliyorlar. Bunu gözlemledim zaman içerisinde. —Görüşmeci 10

Doğaya müdahale olduğu zaman, doğa mücadelelerinin içerisinde yıkım olduğu zaman ilk refleks, o dişiliğe en yakın dişi zihin refleks gösteriyor. Yani bir zeytin kesiliyorsa hemen kadınlar kendini öne atıyorlar. Yine bir su barajların içine alınacaksa, HES'lerin içine alınacaksa bir kadın hemen refleks gösteriyor. Bu anlamda (kadınlar) çok daha duyarlı. Çünkü onun bir parçası. Yani elinin kolunun... Yani birisi senin elini kesiyor, "Ne yapıyorsun sen?" demez misin? Aynı o gibi aslında bütün mücadeleler. Gökçealan'da da öyle. Sonuçta oradaki suyun damarlarında akan kanından hiçbir farkı yok. Oradaki toprak bedeninin bir parçası. Oradaki bir ağaç, gözünün bir diğeri. Yani böyle bir bütünlük var. İkisi birbirinden ayrı değil, kadın ve doğa aynı beden, aynı organizma. —Görüşmeci 4

Ben toplantıda öyle konuştuktan sonra eve geldik. "Anne" dedim, "bu adamlar gelirse ne yapacağız?" Annem dedi ki, "İş makinasının önüne yatarız". O zaman "Ben de yatarım" dedim. Çocuk dedi "Ben de yatarım". "Tamam o zaman" dedim. "Kimse yatmazsa biz gider yatarız" dedim. Annem de çok iyiydi benim. Benden bile çok iyiydi.

Çok candan, çok şeker böyle. O da benim gibi mücadeleyi çok severdi. —Görüşmeci 6

Gökçealan Köyü'ne Dünya Kadın Yürüyüşü için gittiğimizde, kadınlar çok mutlu oldu. Muhtar kadınlara haber vermiş. Böyle bir dünya kadın yürüyüşünün oluyor olması, dünyanın başka ülkelerindeki kadınların aynı temalar çerçevesinde aynı yürüyüşleri yapıyor olması, onları çok mutlu etti. Onlar çok mutluluk duyduğu gibi biz feminist kadınlar da mutlu olmuştuk. Çünkü biz hep kentte yapıyoruz ya mücadeleyi, köylü kadınlarla kucaklaşmak, onlara temas etmek, onlarla oturup bir şeyleri tartışmak, konuşmak bize de iyi gelmişti. Köyün içinde yürüyüş yaptık, pankartlar açtık. Taşocağını protesto ettik. Ocağın önünde açtık Dünya Kadın Yürüyüşü pankartını, sonra oradan köyün içine kahveye doğru yürüdüük. Erkekler izleyiciydi, "Korteje girmeyin" dedik. Sadece kadınlar geldi. —Görüşmeci 5

Ben toplantıda söz alıp konuştuktan sonra herkes "Yani iyi yaptın konuştun" dedi. Hatta Ali Amcaların Kadriye Teyze var. Bizim oraya geldi. "Valla Ayşe burama kadar geldi, aslında ben konuşacaktım" dedi. Şimdi kadının kocası öldü, kaç yaşında kadın hacıya gitti geldi. "Konuşup bağıırıp durur diyecekler diye ben utandım" dedi. "Vallahi burama kadar geldi, neredeyse diyecektim, ama seslenemedim" dedi. "İyi yaptın kızım" dedi. "Valla Kadriye Yenge" dedim, "gelirlerse ben, annem üçümüz yatacağız iş makinesinin önüne" dedim. "Tamam kızım" dedi, güldü. —Görüşmeci 6

Kadınlar çevre eylemlerinde önlerde duruyorlar. Bunun nedeni güvenlik için de olabilir. Jandarma kendi annesi gibi görüyor, şiddet kullanmıyor. Bizim köyde çevre toplantılarındaki konuşmaları kadınlardan ağız iyi laf yapan biri varsa o yapıyor. Bizim köyde Ayşe vardı. Ben ona dedim "Sen çok konuş" diye. Ayşe konuştu, hatta sonrasında Facebook'ta paylaşımlar yapmaya da devam etti, milletvekillerine falan laf eder oldu. Başına bir şey gelecek diye

korkmaya başladım, çünkü fazla özgüvenli. Başına bir iş gelse, evde bakması gereken anası var. —Görüşmeci 1

Mesela bizim arkadaş var okulun karşısında. O benim katılıp konuştuğum toplantıda kapıyı kilitlemiş, bahçeyi kilitlemiş içerde oturmuş. Ben ne kapı ne baca ne de zincir dinlerim. O kilitlemiş, “Senin sesin çıkıyordu” diyor. Sen nasıl durdun kız bir adım yakında? Olay çıkarmış, kavga olurmuş. Bir o kurtulsun gari, o yaşasın. Ulan çıkarsa çıksın. İnceldiği yerden kopsun. Çünkü bıçak kemiğe dayanmış, adamlar kesecek burayı. E ne yapacağız? —Görüşmeci 6

Ben bu mücadelenin içindeyim, ama ilk defa sizinle bu şekilde kendi adıma konuşuyorum. Ben kendime elli yaşında araba alabildim, çünkü ailem karşı çıkıyordu. “Tehlikeli olur, tek başına süremezsin” deseler de, aslında kadının araba almasına, tek başına gitmesine hoş bakmıyorlardı. Kadın her yerde geride. Feminizmi ben de öğrenmeye çalışıyorum. —Görüşmeci 3

O gün toplantıya gittiğimde “Bu gül gibi köyü bunlar perişan edecekler, siz öyle anlatıyorsunuz” dedim. “Ben çıldırırım” dedim. “Asla bu köye giremezler. Bak ben tekrar söylüyorum” dedim. Yumruğumu masaya zaten vurmuştum. Ben “Asla burayı kimse girmez, ben valla ölürüm burada” dedim, “makinelere beni çiğnesin” dedim. “Buraya asla giremezler, asla sokmayız başkanım” dedim. Ha burayı cehenneme çevireceklermiş, ha ben oturacağım burada! O zaman ben öleyim daha iyi! Ben burada küçük küçük yaşarım ne olursa olsun. Ben köyümü nasıl veririm ya, yamyamlara mı sömürttüreceğim? Biz yiyemedik siz yiyin. Olmaz! Asla vermem, asla buna katlanmam yani. Hiç kimseden ses çıkmayacak, ben yine çıkarırım o sesimi. Duramam. O gün protestoda ben hem ağladım hem konuştum. Ben baktım etrafımda bir sürü kamera falan olmuş, hiç umuruma bile takmadım. Zaten “Tamam konuşuyorum, ne olursa olsun” dedim. Hiç umurumda değil hiçbir şey benim, dama da atsalar umurumda değil, kameraya çekseler de. Hiçbir şey

umurumda değil. Şöyle dedim. “Bu kadar verimli köyün içine nasıl böyle bir şey yapabiliyorlar? Başka yere yapsınlar” dedim. “Başka verimsiz arazilere yapsınlar” dedim. “Herkes aklını başına alsın, yaptığı yanlıştan dönsün” dedim. “Asla biz burayı vermeyiz” dedim. “Bu böyle bilinsin” dedim. Elimi de böyle kaldırdım, yumruğumu da sıktım. —Görüşmeci 6

Gözlemim şu, bizim oranın kadını cevvaldir, hiçbir şeyden korkmaz, kendini öne atar bir şey olduğunda. Erkekler daha korkaktır. Yani onlar kendilerini geri planda tutmayı, daha güvenli alanda durmayı severler. Ama çevre projesi gibi bir şey olduğunda kadınları daha ön tarafta görürsünüz. Öyledir, genelde kadınlar daha korkusuz ve cevvaldir köylerde. —Görüşmeci 8

Ben o toplantıda konuşmadan sonra, Aydın Çevre ve Kültür Platformu (AYÇEP) ile başka toplantılara gidiyorum. Engelliler Derneği'ne de üye oldum. Çevre günü vardı. AYÇEP'liler beni Ankara'ya Meclis'e davet ettiler. Biz çocukla Ankara'ya kadar gittik. Milletvekilleriyle görüşmeye Meclis'e gittik. Bir otobüste elli kişiydik. Seksen yaşında nineler vardı, çok güzeldi. Her partiden insan vardı. Bir de gezmeye Anıtkabir'e gittik. —Görüşmeci 6

Bir şey kalıyor, yani bu mücadele bittiğinde, davayı kazan ya da kaybet fark etmez. Bir mücadele yaşanmış köylerde, hiçbir şey eskisi gibi olmuyor gibi geliyor bana. Bir şekilde bir damar açılıyor orada ve o damar içerisinde kendisine yer bulabilen kadınlar orada kalmayı tercih ediyorlar. O sürecin kendisini dönüştürdüklerinin farkında olup o durumlarına sahip çıkıyorlarmış gibi geliyor bana. —Görüşmeci 10

3.1.5 Kararlar Alınırken Kadınlık Hâlleri Çevre mücadelesi, mücadelede yer alan kadınların kararlara etkili ve anlamlı katılımını da içermelidir. Bu durum oluşmadığında, çevresel adaletin yeterince

gerçekleştirilemeyeceğinden hareketle, yapılan görüşmelerde kadınların çevresel kararlara katılım durumları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Görüşmelerde çevre mücadelesinin en ön saflarındaki kadınların dahi bu karar süreçlerinde yer alamadıkları, temsil edilemedikleri ifade edilmiştir. Bu konuda toplantı yapılacak mekânın seçiminin bile etkili olduğu, köy kahveleri gibi kadınlar için ortak kamusal alan kabul edilemeyen mekânlarda yapılan toplantılara kadınların çağrılmadığı vurgulanmıştır. Köyde düzenlenecek festival hazırlığı, milletvekili ziyareti gibi etkinliklerde kadınlara bilgi verilmediği, kadınların görüşleri alınmadığı anlatılmıştır. Karar alma süreçlerine kadınların etkili katılımının sağlanabilmesi için, değişim için öncü figürlerin köyden çıkması ve köylülerce benimsenmeleri gerektiği de öneri olarak ifade edilmiştir.

Şu toplantı, bu toplantı çağırıyorlar, “Karar alırken davet ediyorlar mı?” dersen, genelde eyleme davet ediyorlar. Kararlarda yok. Sorun değil ama, ben zaten eyleme gitmek istiyorum. Konuşma yeteneğim var diye, ben zaten duramam, kimse eyleme götürmese yine giderim. Kadınlar eylemde var, ama karar olunca genellikle muhtar falan alıyor kararı. Eylemlerde de kadınlar önde, erkekler arka planda duruyor. Özellikle kavga çıkacak diye tembihliyorlarmış onlara, özellikle önde duruyorlarmış. Her eylemde kadınlar ve çocuklar en önde. —Görüşmeci 6

Kadınların geldiği toplantılar daha ziyade protesto gösterisi, Halkın Katılımı Toplantısı olacaksa, o toplantılarda kadınların da yer aldığını gördüm. Gökçealan'a, özellikle taş ocağına karşı yürüyüş yapılmıştı. Orada kadın katılımı çok fazlaydı. Ama eylemlerde oluyorlar, kararlara katılım konusunda kadınlar yer almadı hiç. Köylerdeki çevre mücadelesi erkekler üzerinden gidiyor aslında. Muhtarlar erkek, bilirkişiler erkek, proje sahipleri şirketler erkek. Ben bunca zamandır bu davalarda sadece bir veya iki bilirkişi kadın görmüşümdür. Uzmanlar da erkeklerden oluşuyor. Köylü beni avukatı bilirken, benim yine avukat eşimi Kiraz Festivali'nde Kiraz

Güzeli seçecekleri güzellik yarışmasına jüri üyesi diye davet ettiler. Onu avukat olarak görmüyor bir şekilde. Kadın olarak konumluyor. —Görüşmeci 10

Karar almak nasıl bir şey, tabii ki de biliyoruz, kadın tabii ki de biliyor. Yaşamın kararını alan bir kadın var. Nasıl söyleyeyim size? İşte kıtlık çıkmaması için neler yapabileceğini biliyor. Ailesini ayakta tutabilmek için neler yapacağını, hangi dönemde neyi ekeceğini, dikeceğini, hasat yapacağını, kıtlık çıkarsa yedek planı var. Böyle muazzam bir yaşamı çoğaltma planına ve bilgisine sahip. Ama karar alma sürecinin kendisi de hiyerarşik bir sistem, tabii ki de erkin yarattığı bir sistem olduğu için erk, erk ile görüşmek istiyor. O sistem karşısında bir erkek görmek istiyor. —Görüşmeci 4

Bizim köye İzmir Belediye Başkanı gelmiş, ama muhtar bizlere haber vermedi. Bilseydim, ben gidip söz alıp konuşacaktım. Ama haberim olmadı. Biz konuşunca muhtarın karizması çiziliyor. Buraya İzmir Belediye Başkanı geliyor diye bir Atatürk heykeli almışlar. Polyesterden. Bu köyde Kurtuluş Savaşı kahramanları var, hiç yakışıyor mu bu köye? Ama dinlemiyor muhtar, çünkü egosu var. Eşimi de aşamıyorum. O da haber vermiyor. Çünkü ben gidersem konuşacağım, ondan istemiyor. Örneğin buraya İzmir Milletvekili geldiğinde “Kadınlar da gelsin” demiş. O zaman haberimiz oldu, biz de kahveye gittik. Gelenler isteyince haber vermek zorunda kalıyorlar. Birisinin buna özen göstermesi lazım. Yoksa bizi çağıran olmuyor. —Görüşmeci 4

Eylemler ve toplantılar olduğunda muhtar, “Kahveye kadınlar gelmesin” demiş. Ama kadınlar buna karşı çıktı. Toplantı yapıldı ve kadınlar da gitti. Erkekler güç ilişkilerinde daha korkak olabiliyor. Kadınlar daha rahat tepki gösteriyor. Genel olarak tüm mücadeleler içinde köylü kadınlar yok sayılıyor. Erkekler bir dönem “biz kadınlar” diyerek onlar adına konuşurdu. —Görüşmeci 3

Köy kahvesinde toplantı olunca haberimiz olmuyor. Bayanların haberi olmuyor. “Kadınlar gelsin” demezseniz, gelmezler. “Kadınlar da orada olsun” deyin, o zaman çağırır. —Görüşmeci 1

Köyün festivali önceki belediye başkanı zamanında başladı. Biz dedik ki “Buranın çevre sorunları var. Osmancık üzümünün coğrafi işareti alınırsa ilerde bize faydası olur bunun.” Sonra bu başkan kazanınca, bir hafta önceden afişleri bir gördük, “Şerefine Salkım Hanım Üzüm Festivali’ne bekleriz” yazmış. Ne köyün adı yazıyor ne üzümün adı belli. Şarap festivali gibi olmuş. Şarap resimleriyle duvarları da donattılar. Halbuki burası biraz tutucu bir köy. Ondan sonra ben de bu festivalin adını eleştirdim internetten. “Osmancık üzümünün adı neden geçmiyor?” diye eleştirdim. —Görüşmeci 1

Biz o zaman festival adına karşı çıktık. “Salkım Hanım Şerefine” yazıyor. Biz burada şaraplık üzüm yetiştirmiyoruz ki! Şirince var zaten, o konuda bir numara. Muhtarlık tarafından da “E bu niye böyle oldu?” diye karşı çıkan olmadı. Bizim kararda yetkimiz yoktu. Söylendik, söylendik, oturduk. —Görüşmeci 7

Mesele karar almaya geldiğinde orada hep erkekler var. Mesela, işte yeni yerel seçimler yapılacak. Yine bir ihtiyar heyetinde sadece bir kadın aday görüyorum. Şimdiye kadar köyümüzün tarihinde kadın muhtar veya ihtiyar heyeti üyesi yok. Karar alma süreçlerinde yoklar. Böyle öne atmak söz konusu olduğunda kadınlar hep en ön saflarda, ama karar almak ya da bir şey görüşmek söz konusu olduğunda, orada kadınlar yoklar. Belediye Başkanı’nın kadın olması bu dengeleri değiştirmiyor. Belediye Başkanı kadın olduğu için değil, siyasi görüşten dolayı oluyor. —Görüşmeci 8

Kadınlar genellikle eylemlerde oluyor, ama aslında en baştan itibaren karar alma süreçlerine de katılmaları lazım. Ama o şeyi kıramayabilirsin. Yani orada “Bu benim işim mi?” diye de

Görsel 6: Gökçealan halkın katılımı toplantısı protestosu, 2021. Fotoğraf: Bahattin Sürücü

düşünebilirsin, “Bunu kırmak avukat olarak benim görevim mi?” diye bakabilirsin, ama içinde neyi önceleyeceğin de ayrı bir konu. Bazı zaman ters de tepebilir. Çünkü öyle ya da böyle kurulu bir düzen var köylerde. Erkeklerin egemen olduğu bir alandasın aslında. Ben bilgilendirme yapacağımı söyleyip “Toplantıya kadınlar da gelsin” dersem yanlış da anlaşılabilir. Farklı dinamiklerin olduğu bir alan ve oraya birden bodoslama girmek de mümkün olmayabilir. Belki bunu yavaş yavaş, küçük şeylerle kırmak fayda sağlayabilir. Belki “Hadi kadınlar da gelsin” dediğinde, kadınlar da gelmeyebilir. Seni ne kadar tanıyorlar ki orada? Biraz o kendini yavaştan alıştırmayla da, sana güven duymalarıyla da ilgili bir şey. O güven ilişkisini kurmayı önceliyorum aslında. —Görüşmeci 10

Karar alma süreçlerine kadınların katılımı mümkün olabilir, ama benim gibi köyden dışarı çıkmış ve güçlenmiş kadınları kullanarak değişim yaratılabilir diye düşünüyorum. Köyde dışarıdan bir değişim yaratılabilir, ama köyün içinden çıkmış genç, güçlenmiş, makam mevki sahibi olmuş, iş güç sahibi olmuş, okumuş kadınlarla esas değişim olabilir diye düşünüyorum. Çünkü benim yaşıtımda bu örnekler çok var. —Görüşmeci 8

3.2 Dava Dosyalarının Analizi

Olgubilim deseninin kullanıldığı (fenomenolojik) bir araştırmada, veri toplama süreci genellikle aynı fenomeni deneyimlemiş insanlarla yapılan derinlemesine görüşmeleri içerir. Ancak fenomenolojik araştırmalar, görüşmelere ek olarak gözlem ve doküman gibi çeşitlendirilmiş veri araçlarını da kapsayabilir (Yalçın 2022: 219). Araştırma kapsamında sadece görüşmeler yapılmamış, aynı zamanda araştırmanın ana konusu olan çevre mücadelesinin en önemli ayağı olan dava dosyaları da birer veri kaynağı olarak incelenmiştir.

Nitel araştırmalarda verilerin analizi, doküman seçimi ve dokümana ulaşmayla başlar. Araştırma konusuna göre seçilen dokümanın sınırlaması yapılmalı, incelenecek dokümanlar tespit edilmelidir. Dokümanın orijinalliği mutlaka kontrol edilmeli, tek başına mı, yoksa diğer veri

toplama yöntemleriyle birlikte mi kullanılacağı değerlendirilmelidir. Bu aşamalar tamamlandıktan sonra, seçilen dokümanın analizi için “içerik analizi” safhası gelir (Kıral 2020: 182). Tez araştırmasında dava dosyaları titizlikle seçilmiş, yapılan görüşmelerle birlikte değerlendirmeye alınmıştır. Dokümanların doğru yorumlanabilmesi için davaları takip eden avukatla bizzat görüşülmüştür.

Doküman analizi için seçilen davalar, Kirazlı ve Gökçealan köylerini ilgilendiren bölgede, tarım alanlarında çevresel etkiye neden olan projelere ilişkindir. Köylerin birbirine çok yakın, yürüme mesafesinde olması, aralarında sınır bulunması, tarımsal üretim alanı olarak bütünlük arz etmesi, coğrafi konum olarak birinin bitip diğerinin başlaması nedeniyle yapılacak bütün projeler –maden arama, jeotermal enerji, taşocağı açılması gibi– her iki köyü de ilgilendirir. Bu nedenle bu köylerdeki davaları aynı avukat takip etmiş, proje sahasının iki köyü birden ilgilendirdiği durumlarda dava, tek dava şeklinde birlikte açılmıştır.

Doküman analizinde 2010-2024 yılları arasında açılmış on üç dava dosyası belirlenmiştir. Dava dosyalarının içeriği, bu davalara ilişkin ÇED raporları incelenmiştir. Örneklem büyüklüğü açısından açılan bütün davaların analize dahil edilmesi sağlanmıştır. On üç dava dosyası, dava dosyalarına ait dava ve cevap dilekçeleri, mahkeme kararları ve bilirkişi raporlarının analizinde, analiz birimi olarak “kadın”, “cinsiyet”, “toplumsal cinsiyet” kelimeleri belirlenmiştir. İçerik analizinde kullanılan kelimeler sayısallaştırılmıştır. Ayrıca bütün dokümanlarda toplumsal cinsiyet eşitliği açısından içerik analizi yapılmış, kadınların davalara konu edilen projelerde çevresel tahribattan etkileniş biçimlerine dair özel bir değerlendirme yapıp yapılmadığı araştırılmıştır.

Dava dosyalarındaki belgelerin tamamı incelenmiş, içerisinde “cinsiyet” ve “toplumsal cinsiyet” kelimeleri geçen bir belgeye rastlanmamıştır. “Kadın” kelimesi sadece bir proje dosyasında geçmiştir. Proje dosyasındaki belgede İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliği’ne gönderme yapılmış, proje uygulanırken yönetmelik hükümlerinin dikkate alınacağı belirtilmiştir. Yönetmeliğin 15. madde metni alıntılanarak “*Kadınlar, çocuklar, yaşlılar, özürülüler ve diğer hassas risk grupları, özellikle bunları etkileyen tehlikelere karşı korunurlar*” ifadesi dosyada yer almıştır.

Diğer belgelerin hiçbirinde “kadın” kelimesi geçmemektedir. Dava dosyalarında avukatın yazdığı dilekçelerde sadece projelerin doğa ve ekosisteme olan etkileri ele alınmıştır. Projelerin kadınlar üzerindeki etkisine dair herhangi bir bilgi ve delil yoktur. Ayrıca yörede kadınların üretim, tarım veya çevre ile olan ilişkilerine dair herhangi bir inceleme ve bulgu da yoktur. Cevap dilekçelerinde, bilirkişi raporlarında ve ÇED raporlarında da projelerin kadınlar üzerindeki etkisine dair herhangi bir değerlendirme yoktur.

Bunun nedeni Türkiye çevre mevzuatına göre yapılması zorunlu olan ÇED süreçlerinin, hazırlanacak raporların fiziki ve ekolojik çevre ile sınırlı olmasıdır. Bir köye çevreyi etkileyen proje yapılması durumunda, herhangi bir sosyal etki incelemesi yapılmasına dair yasal bir zorunluluk yoktur. Mevzuatta halkın projeye dair etkileşimi, sosyal çevreyle ilişkili sayılabilecek tek hukuki usul, kanunda öngörülen halkın katılımı toplantılarıdır. Bu toplantılarda da kadın ve çocukların ön planda oldukları görülür (*Birgün* 2021).

Araştırmada incelenen davaları beş avukatın çalıştığı bir hukuk ofisi yürütür. Ancak davalarla ilgili sorumlu avukat, ofis kurucusu olan erkek avukattır, 2010'dan beri araştırma alanında açılan davalarda “köylülerin avukatı” olarak bilinir. Farklı avukatlar keşiflere katılıp duruşmalara girse de, davaların takibi tek bir sorumlu erkek avukat üzerinden gider. Araştırma kapsamında bu avukatla görüşme yapılmıştır.

Dava dosyaları davacıların profili açısından incelenmiştir. Çevre davalarını çevre tahribatına yol açan projenin yapıldığı yerde yaşayan veya o yerle mülkiyet, ikamet gibi bağı, hukuki menfaati olan kişiler açabilir. Örneğin Gökçealan'da yapılmak istenen bir maden aramasına karşı, genel olarak Gökçealan'da yaşayan köylüler davacı olmuştur. 2010'dan beri Gökçealan Köyü'nde açılan davalarda hem köylülerden bireysel davacılar hem de köyde kurulan S.S. Gökçealan Köyü Tarımsal Kalkınma Kooperatifi davacı olarak yer almıştır. Üç erkeğin yönetim kurulu üyesi olduğu kooperatifin kadın üyesi yoktur.

Gökçealan köylülerinin açtığı davalarda davacı sayısı yüz elli üçtür. Avukatın davaları açabilmesi için, öncelikle notere gidip genel vekaletname verilmesi gerekir. Bu davalara ilişkin avukata vekaletname

veren kişi sayısı da yüz elli üçtür. Bu kişilerden kırk dördü kadındır. Yani Gökçealan Köyü'nde çevre mücadelesinin hukuki boyutunda yer alan davacıların %28'i kadındır. Vekaletnameler incelendiğinde, Kuşadası Noterliği'nden onar kişilik gruplar hâlinde vekaletnamelerin çıkarıldığı, toplam on altı vekaletname olduğu, vekaletnamelerde kadın ve erkeklerin ayrı ayrı onarlı gruplar şeklinde yer aldıkları görülmüştür. Bunun sebebi noterde vekaletname çıkarılırken kadın ve erkeklerin ayrı ayrı gruplarda işlemlerinin yapılması, yani grupların cinsiyete göre ayrılmasıdır. Dava süreçleri için avukatla yapılan görüşmede avukat, dava süreçlerine herkesin sahip çıkması için vekaletnamelerde mutlaka kadınların da yer alması gerektiğini söylediğini belirtmiştir.

Kadınlarla konuşma safhası, davayı örgütlerken, kimler davacı olacak kısmını belirlerken konuştuğumuz bir mesele değil. Orada genellikle muhtarlar üzerinden gidiyor. Muhtar hâliyle projeden haberdar oluyor, ya muhtara bir tebligat geliyor taşocağı ile ilgili ya bir bildirim geliyor. Muhtarın ilk haberi oluyor. Genellikle oradaki muhtarlar da erkek aslında. Yani erkek muhtar olduğu için de muhtar üzerinden ilk bağlantı kuruluyor. Kadınların olması aslında biraz sizin talebinize de bağlı. Normalde bu davaları beş kişiyle de açarsınız, ama biz genellikle bir köy dayanışması olsun diye elimizden geldiği kadar çok fazla sayıda kişinin davacı olmasını istiyoruz bu davalarda. Örneğin Gökçealan için açtığımız davalarda, özellikle kadınlar da davacı olsun diye özel talepte bulduk muhtardan. Yoksa aslında muhtara kalsa ya da biz muhtarı yönlendirmesek, muhtar adına veya beş-altı kişi için de bu davalar açılabilirdi ve onların hepsi de erkek olurdu. —Görüşmeci 10

Kirazlı Köyü'yle ilgili olan davalar ise bireysel davacılarca değil, köyde kurulan Kirazlı Ekolojik Yaşam Derneği üzerinden yürütülür. Köy derneğinin organik tarıma dayalı BM projesi yürütme deneyimi vardır; dava süreçlerinin öncesinde bir STK olarak dernek çatısı altında bir araya gelinmiştir (NTV 2011). Derneğin beş kişilik yönetim kurulu üyelerinin tamamı erkektir. Davacı köy derneğine ek olarak iki-üç kişilik bireysel

davacıların da eklendiği toplam dört davadaki davacıların tamamı erkektir. Davalarda davacı olarak yer alan diğer iki tüzel kişilik olan S.S. Kirazlı Köyü Küplüce Tarımsal Kredi Kooperatifi ve S.S. Kirazlı Köyü Sulama Kooperatifi yetkilileri de erkektir. Örgütlenmelerde, yönetimde ve karar alıcı organlarda erkekler bulunur. Avukatla yapılan görüşmede, sivil toplum örgütlenmesinin erkeklerden oluştuğu durumlarda, çevre mücadelesini ve bütün süreçleri erkeklerin yürüttüğü bilgisi alınmıştır.

Kirazlı'daki şey çok enteresan, mesela Kirazlı'daki kadın katılımı çok daha düşük kaldı. Normalde köylerde dava açtığımız bir zeytinliğin sahipleri içerisinde bir kadın varsa, kadın davacı olurdu. Ama açtığımız taşocağı davalarının etkilenme alanı içerisinde zeytinlikler, bağlar vardı ve o bağların sahipleri içerisinde kadınlar da vardı. Onlar normalde davacı oldu, ama Kirazlı'da açtığımız davalarda kadın davacı var mı diye düşündüğümde, hayır yani. Kirazlı'yı aslında domine eden bir STK var, Kirazlı Ekolojik Yaşam Derneği. Belki o derneğin içerisinde kadınlar var diye düşünüyor olabilirim, bunun sağlamasını yapmadım gerçi, ama sanki bir STK üzerinden dava açtığımızda kadın davacı aramıyorsun gibi. Mesela Gökçealan'da bir STK yok. Sadece köylüler var. Hemen Kirazlı'nın arkasındaki Yeniköy'de de iki taşocağı davası açtık. Orada da sadece köylüler vardı, ama köylüler içinde kadınlar nerede sorusu aklına geliyor insanın ve ona göre kadınların da davacı olmasını istiyorsun, ama davacı olan STK ise ayrıca bir kadın davacı aramıyorsun, öyle düşünüyorsun. Bu STK içinde çalışan kadınlar var ve onları temsilen bir STK dava açıyor diye düşünüyorsun. —Görüşmeci 10

Kirazlı Ekolojik Yaşam Derneği 2010 yılından itibaren ekolojik ve organik tarım konusunda örgütlenir; 2010 yılı itibarıyla derneğe ait müteşebbis sertifikası CERES Organik Tarım'da yirmi altı kişi üretici olarak kayıtlıdır. CERES, organik tarım ve gıda işleme, gıda endüstrisi için iyi işleme uygulamaları, organik tekstil ürünleri ve sürdürülebilir üretim

alanları için kontrol ve sertifikasyon hizmetleri sunar. Kayıtlı yirmi altı organik tarım girişimcisinin sadece dördü kadındır.

Kirazlı ve Gökçealan bölgelerine ilişkin açılan davalarda davacı olarak yer alan bir diğer STK, Ekosistemi Koruma ve Doğa Sevenler Derneği'dir (EKODOSD). Dernek bir köy derneği değildir, Kuşadası Merkez'de faaliyet gösterir. Köy derneklerine kıyasla yöneticileri arasında rehber, yönetici, avukat gibi kişiler bulunur, kadın üye oranı daha yüksektir. Derneğin yedek ve asil üyelerle birlikte on altı üyesinin sadece dördü kadındır. Başkanı uzun zamandır aynı kişidir ve erkektir. Köylerden ilçeye doğru gidildiğinde sivil toplum örgütlenmelerinde kadın sayısı nispeten artsa da, karar alıcı pozisyonlarda yine erkeklerin olduğu görülmüştür.

Doküman analizinde dava dosyalarındaki bilirkişi raporları, bilirkişilerin meslek grupları ve cinsiyetleri ekseninde de incelenmiştir. Araştırma alanına ilişkin açılan on üç davada, sekiz ayrı heyet bilirkişi incelemesi yapmıştır. Bu heyetlerden ikisi üçer kişilik heyettir, kalan altı heyet ise beşer kişiden oluşmuştur. Bilirkişi heyetlerindeki uzmanlar ziraat mühendisi, jeoloji mühendisi, çevre mühendisi, maden mühendisi, orman mühendisi, kimya mühendisi ve biyologdan oluşmuştur. Otuz altı bilirkişi arasında sadece iki bilirkişi kadındır. Kadın bilirkişilerden birisi çevre mühendisidir, üç heyette de aynı kadın bilirkişi, çevre mühendisi olarak yer almıştır. Diğer kadın bilirkişi ise ziraat mühendisidir.

Bilirkişiler açısından cinsiyet analizi yapıldığında, çevre alanına ilişkin mühendislik bilimlerinde uzman bilirkişi olarak yer alan kişilerin erkek ağırlıklı olduğu görülür, bu durum literatürdeki çalışmalarını da destekler niteliktedir. Türkiye'de mühendislik mesleğinde cinsiyet dengesi ve toplumsal cinsiyet eşitliği sağlanamamıştır. Bunun en önemli nedeni mühendisliğin mesleki açıdan erkek egemen olarak etiketlenmesidir (Tombal Kara ve Kara 2022: 326). Çevre ve gıda mühendisliği gibi dallar dışıl mühendislik bölümleri, maden, petrol, elektronik gibi bölümler eril mühendislik bölümleri olarak kabul edilir (Utar 2023). Bilirkişi heyetlerinin yapısı da literatürde tespit edilen bu durumun bir örneğini oluşturur.

Doküman analizi yönteminde geçerlik ve güvenilirliği sağlamak için dokümanları incelemeye ek olarak, dokümanları kaynağı ve oluşma

Görsel 7: Gökçealan halkın katılımı toplantısı protestosu, 2021. Fotoğraf: Bahattin Sürücü

biçimiyle birlikte yorumlamak, doküman analizinden çıkarılan sonuçları farklı kaynaklardan doğrulamak şarttır (Sak, Şahin Sak, Şendil ve Nas 2021: 243). Bu araştırma kapsamında doküman analizi sonuçlarının doğrulaması avukat ve hedef grup ile yapılan görüşmelerle sağlanmıştır; bulgular görüşmelerin analiziyle desteklenmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Çevre mücadelesi hem dünyada hem Türkiye’de kadınların önde olduğu bir savunuculuk, eylemlilik olarak karşımıza çıkar. Kadınların çevre mücadelesinde yer alma motivasyonları, mücadelede yer alış biçimleri tek bir araştırmayla incelenemeyecek kadar karmaşık olduğu için, araştırma belirli bir kapsamda ve araştırma sınırlılıkları belirlenerek yürütülmüştür. Araştırma, çevre mücadelesinde yer alan kadınların mücadelede yer alış biçimlerine odaklanmış, çevresel adalet perspektifiyle kadınların karar alma süreçlerinde yer alıp alamadıklarını belirlemek üzere gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sınırlılıkları açısından çevre mücadelesi içindeki kadınların çevre bilinci, adalet algısı, iklim değişikliği hakkındaki farkındalıkları, iklim okuryazarı olup olmadıkları, mevcut bilgi ve kapasitelerinin çevre mücadelesi açısından belirleyici rol oynayıp oynamadığı araştırma kapsamı dışında tutulmuştur. Bu konularda araştırmaların yapılması, yereldeki kadınların bilgi ve kapasitelerinin tespit edilerek bu konuda kapasite geliştirme eğitimlerinin düzenlenmesi faydalı olacaktır.

Araştırma yapılırken literatür taramasında kuramsal bir sınırlılıkla karşılaşılmamıştır. Araştırma konusunda uluslararası alanda geniş kapsamlı literatür ve alan araştırmaları mevcuttur. Araştırmanın konusuyla ilgili Türkiye’de yapılan sınırlı sayıdaki alan araştırması incelenmiş, tez kapsamında değerlendirilmiştir.

Araştırma Ege Bölgesi’nde bulunan, birbirine çok yakın iki köyde gerçekleşmiştir, ancak araştırma sonuçları, kırsaldaki kadınların çevre mücadelesinde karar alma süreçlerine

katılımları açısından genellenebilir niteliktedir. Kadınların siyaset ve yönetim mekanizmalarında yer almamaları, karar alma süreçlerine tam, anlamlı ve etkin katılımlarının sağlanmaması hem ulusal hem de uluslararası alanda önemli bir sorundur (Öztürk 2015). Dünya nüfusunun yarısını oluşturan kadınların, çevresel karar alma süreçlerinde sadece şekilsel olarak konumlanmayıp rakamsal bir eşitliğin ötesine geçerek ve eşit yurttaşlar olarak sesleriyle, sözleriyle ve kararlarıyla yer almaları şarttır.

Araştırma sonuçları, çevresel tahribatların köylerde, kırsalda ve yerelde yaşayan halkın yaşamına doğrudan müdahale olarak gerçekleşmesi nedeniyle, kadınların çevresel mücadeledeki konumları incelenirken yereldeki toplumsal yapı ve toplumsal cinsiyet ilişkilerinin mutlaka dikkate alınması ve bulguların bu bağlamda yorumlanması gerektiğini göstermektedir.

Kadınların yaşamlarını devam ettirebilmeleri için zorunlu olan doğal kaynaklara, toprak, su ve yeşil alanlar gibi müştereklere erişimlerinin kaldırılması veya sınırlandırılmasına karşı verdikleri tepkiler dünyada ve Türkiye’de benzerlik gösterir. Ancak kadınların bu eylemliliklerde sadece görünür olmaları yetmez, kadınların yaşam alanlarına, doğal kaynakların yönetimine ve çevresel karar alma süreçlerine de dahil edilmeleri gerekir.

Çevre, doğal kaynakların ve biyolojik çeşitliliğin korunması, iklim değişikliğinin etkileri gibi konular toplumsal cinsiyet ekseninde araştırmalara ve çalışmalara konu edilir. Bu çalışmalar kadınların karar süreçlerine anlamlı ve etkili katılımlarının tartışılmasını, sorgulanmasını beraberinde getirir, çünkü kadınların eylemliliklerde sadece bir dekor gibi yerleştirilmesi, eylemlere görünürlük sağlamak için araçsallaştırılmaları gibi riskler bulunur. Kadın ve doğanın benzerlikleri üzerinden açıklanan toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin yeniden üretilmesi, özcü yaklaşımlarla kadınların toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına hapsedilmesi riski ekofeminizm ve çevre mücadelesinde bir diğer tartışma konusudur.

Araştırma sonuçları, kırsalda yürütülen çevre mücadelelerinde kadınların karar alıcı pozisyonlarda yer almadıklarını gösterir. Kadınların sadece eylemlerde değil; muhtarlık, bilirkişilik, ihtiyar heyeti üyeliği, avukatlık gibi pozisyonlarda bulunmalarının sağlanması, karar alma

süreçlerinde toplumsal cinsiyet eşitsizliğine neden olan yapısal sorunların giderilmesi gereklidir.

Akademik araştırmalar ve veriler sayıca az olsa da seller, taşkınlık, meteorolojik afetler ve çevresel tahribatlar kadın ve kız çocuklarına yönelik şiddet vakalarının görülme sıklığında artışa yol açar. İklim değişikliği kaynaklı afetler sonrasında tecavüz, cinsel saldırı ve taciz, partner şiddeti, çocuk yaşta evlilik ve insan ticareti dahil olmak üzere şiddetin bütün biçimlerine kadın ve kız çocuklarının uğrama riskleri daha yüksektir. Örneğin 2017'de Porto Riko'da meydana gelen Maria Kasırgası'ndan sonra, şiddete uğrayanlara sunulan hizmetlere ilişkin talepler %62 oranında artmıştır. 2011'de Vanuatu'da meydana gelen tropikal kasırgalar sonrasında Kadın Danışma Merkezlerine bildirilen eviçi şiddet vakalarında %300'lük bir artış kaydedilmiştir. Bangladeş'te yapılan bir araştırmada, meteorolojik afetten etkilenen bölgelerde insan ticareti oranının arttığı tespit edilmiştir (CEDAW 2022). Biyoçeşitlilik kaybından, çevresel tahribatlardan ve iklim değişikliğinden en çok etkilenenlerin başında kadınların gelmesine rağmen, toplumsal cinsiyet normları ve yapıları nedeniyle kadınlar, yaşamlarını etkileyen politika belirleme süreçlerine ve kararlara katılım imkânlarından yoksundur.

Tez araştırmasında çalışılan Kirazlı ve Gökçealan köyleri, çevre mücadelesinde kadınların durumunu araştırmak ve tartışmak için önemli bir fırsat sunmuştur. Kadınların Türkiye'de yürüttüğü mücadelelerle ilgili akademik çalışmalar Bergama, Cerattepe, Karadeniz HES mücadelesi gibi coğrafyalarda yapılmıştır. Yapılan araştırma, medyada görünürlüğü diğer hareketlere kıyasla daha az olan bir yere odaklanmış, başka bir coğrafya ve kültürde yürütülen çevre mücadelesinde toplumsal cinsiyet meselesini analiz etme imkânı sunmuştur. Ataerkil yapılanmanın baskın olduğu kırsal alanlarda ve köylerde bile kadınların çevre mücadelesine katılmaları, patriarkal düzene ve normale karşı gelmeleri önemlidir. Kadınlar çevre konularında bilgili olduklarında, kamusal alana çıktıklarında, mücadeleye aktif olarak katılmakta ve erkeklere de öncülük etmektedirler. Kadınların bu talepleri ve mücadele motivasyonları toplumsal cinsiyet ekseninde gelişen beslenme, tohum beçiliği, kıtlığa karşı önlem gibi, doğanın ve aile fertlerinin bakım

işlerini sahiplenmelerinden kaynaklı olsa da, kadınların güçlenmesi ve toplumsal cinsiyet dönüştürücü eylemler açısından önemlidir (Bakan ve Kadirbeyoğlu 2020).

Araştırma sonuçları, kadınların mücadeleye katılım sebeplerinin müştereklere ve doğal kaynaklara bağımlı hayat sürmeleri ve kendilerini doğaya yakın hissetmeleri görüşünü destekler. Yine araştırma bulguları köy ve kırsalda yaşam pratiklerinin farklı olduğunu, toplumsal cinsiyete dayalı rollerin ve işbölümlerinin farklılık arz ettiğini gösterir. Kadınların doğayla kurdukları ilişkiler ve çevre mücadelesinde yer alışı motivasyonları Karadeniz veya Bergama'daki mücadelelerle benzerlik sergiler. Ancak bu kadınların mücadele içerisinde konumlanışları ve deneyimleri farklıdır. Yapılan görüşmeler bir tek kadın genellemesinin mümkün olmadığı gibi, çevre mücadelesine katılan Gökçealan ya da Kirazlı kadını genellemesinin de mümkün olmadığını gözler önüne serer. Mücadelede yer alan kadınların kadınlık deneyimleri birbirinden farklıdır, kesişimsellikler ışığında değerlendirilmek zorundadır.

Araştırma sonuçları yöreye özgü sosyal yapılar, gelir durumu, köyde yerleşik olup olmama, evli olup olmama veya gelin olup olmama gibi faktörlerin kesişimsellikler anlamında dikkate alınması gerektiğini ortaya çıkarmıştır. Çünkü her kadının mücadeledeki konumu, yer alış biçimi ve hikâyesi farklıdır. Tek ve kapsayıcı bir kadınlık deneyimi üzerinden bütün mücadeleyi açıklamak, farklı kırılanlıkları ve eşitsizlikleri görünmez kılar (Işıl ve Aslan 2014).

Çevre hareketi ile kadınlık olgusu arasındaki iletişim ve etkileşim çokboyutlu ve çokyönlüdür. Çevre hareketleri doğa koruma ve çevresel adalet talebi olarak ortaya çıkarken, mevcut toplumsal cinsiyet yapısınca biçimlendirilir (Aslantürk 2018: 322). Görüşmelerden çıkan sonuçlar, kadınların çevre mücadelesi içerisinde oldukları durumlarda dahi, yörede hâkim toplumsal cinsiyet normlarının kuşatıldıklarını gösterir. Eylemliliklere katılan kadınların hiçbirisi karar alıcı süreçlerde yer alamamıştır. Buna rağmen çevre hareketine katılımları, mücadelede kazandıkları deneyim, tahakküm yapılarını dönüştürücü bir işlev görmüş, kadınları güçlendirmiştir. Bu durum özellikle Gökçealan Köyü'nde çok daha belirgin bir biçimde görülmüştür. Toplumsal cinsiyet

eşitliği açısından daha etkili dönüşüm ve yapısal değişiklikler için kadınlara karar alıcı pozisyonlarda yer alma imkânları sağlanmalıdır.

Araştırmanın bir diğer bulgusu, kırsal alana ve köye göç eden kentli kadınların kadınlarla ve çevre mücadelesiyle kurdukları ilişkiye dairdir. Köye taşınanların geldikleri mekânları olumlu yönde dönüştürdüklerine, konfor ve estetik ölçütlerini önemsedikleri için çevre örgütleri ve siyasi kurumlar aracılığıyla yerel güçleri ve yereldeki aktivizmi olumlu yönde etkilediklerine, çevre örgütlerine üyeliklerinin yüksek olduğuna, sosyal adalet prensibine göre hareket etme eğilimlerine ve bölgenin karşılaştığı çevre sorunlarının çözümüne önemli etkiler yapabileceklerine dair literatürde çalışmalar mevcuttur (Orhan ve Yücel 2019). Ancak araştırmaya konu olan Kirazlı ve Gökçealan köyleri özelinde, “dışarıdan gelenlerin” kadınlarla hiyerarşik bir ilişki kurmayı tercih ettikleri, literatürdeki çalışmalar aksine, çevre mücadelesi içerisinde yer almadıklarına dair sonuçlara ulaşılmıştır. Bu konuda Türkiye özelinde araştırmaların yapılmasına, bu nüfus değişiminin doğayla kurulan ilişkiyi ve toplumsal cinsiyet dinamiklerini nasıl etkilediğinin detaylı analizine ihtiyaç vardır.

Temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevrede yaşam hakkının yerine getirilebilmesi için, kişilerin yaşadıkları çevreyle ilgili alınan kararlara katılım haklarının ve bilgi edinme haklarının yerine getirilmesi, bu konuda uygun araçlar sunulması gerekir. Türkiye’de çevre konusundaki bilgi edinme, kararlara katılım ve adalete erişim süreç ve yolları kısıtlıdır (Özkan 2022: 212). Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, kadınların güçlendirilmesi ve kararlara katılımları için olanakların sağlanması hem yerelde taban hareketlerini hem de çevresel demokrasiyi güçlendirecektir. Araştırma sonuçları kadınların karar alma süreçlerine katılımının kırsalda ve yerelde işlemediğini göstermektedir. Bu durum dava süreçlerine aktif katılımı da kapsamaktadır.

Kadınların çevresel tahribatlardan ve iklim değişikliğinden en çok ve orantısız etkilenenler olmaları sebebiyle, CEDAW’ın *İklim Değişikliği Bağlamında Afet Riskinin Azaltılmasının Toplumsal Cinsiyet Boyutları Hakkında 37 Sayılı Genel Tavsiye Kararı*’nın (CEDAW 2022) ve Kadının Statüsü Komisyonu’nun (CSW) 66. Oturumu’nda alınan kararların, *İklim Değişikliği, Çevre ve Afet Risk Azaltma Politikaları*

ve Programları Bağlamında Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin ve Tüm Kadınların ve Kız Çocuklarının Güçlenmesinin Sağlanması Uzlaşmış Sonuçları'nın (UN Economic and Social Council 2022) Türkiye'de bilinirliğini ve uygulamasını artırmak üzere çalışmalar yapılmalıdır. Ulusal mevzuat ve politika belgeleri uluslararası kararlarla uyumlu hâle getirilmelidir.

ÇED raporlarında, dava dilekçelerinde ve bilirkişi raporlarında çevresel tahribata neden olacak projelerin kadınlar üzerindeki etkisi değerlendirilmeli, bu konuya ayrı bir başlık altında yer verilmelidir. Bu analizler yapılırken uluslararası alandaki bilimsel çalışmalardan, kırılma analizlerinden ve örneklerden faydalanılmalıdır. Projelerin değerlendirme raporları, sadece çevresel etkiyi değil, sosyal etkiyi de kapsar şekilde hazırlanmalıdır. Ancak bu şekilde bir köye yapılması planlanan projenin kadınlar, çocuklar dahil olmak üzere köyde yaşayan herkesi nasıl etkilediği anlaşılabilir.

Araştırma bulguları, kadınların çevre mücadelesinde nesne değil, özne olarak konumlanmaları gerektiğine işaret etmektedir. Kadınların ve bütün kırılma grupların çevresel adalet ekseninde seslerinin duyulması, kararlara katılımlarının sağlanması gerekir. STK'lar, yerel yönetimler ve akademinin işbirliğiyle doğa bilimleri ile ilgili eğitim ve araştırmalarda kadınların daha fazla yer almaları, çevre ve kalkınma konularına katılımlarının sağlanabilmesi için önlerine çıkan engellerin yasal düzenlemelerle kaldırılarak katılımlarının teşvik edilmesi, çevrenin korunması ve yönetimi amacıyla politika yapım ve planlama faaliyetlerine katılımlarının artırılması gereklidir. Çevre politikaları belirlenip uygulanırken kadınların etkinliklerinin ve katkısının artırılması için kapasite geliştirme ve farkındalık yaratılması, cinsiyet temelinde ayrıştırılmış veri üretilmesi ve araştırmalar yapılması önerilir (Gökalp Alica 2017). Araştırma sonuçları bu önerileri destekler niteliktedir.

Araştırma sonuçları ve bulgular, köy dışından mücadelenin desteklenmesi durumunda hem yereldeki kadınların güçlendiğini hem de destek için katılan kadınların dönüştüğünü gösteriyor. Türkiye'nin pek çok farklı bölgesinde gerçekleşen çevre hareketlerine toplumsal cinsiyet

perspektifinden bakılması hem çevre hareketini hem de feminist hareketi güçlendirecek sonuçlar doğuracaktır.

Kadınların mücadeleye katılma nedenleri ve mücadele içerisindeki rolleri açısından araştırma yapılan Kirazlı ve Gökçealan köylerinin incelenmesi literatüre yeni bir bakış kazandırmıştır. Ancak bu çalışmaların sayısı artırılmalı, toplumsal cinsiyet dinamikleri açısından daha kesin çıkarımlara ulaşılabilmesi için farklı bölgelerde detaylı saha çalışmaları yapılmalıdır.

Türkiye’de çevre hareketlerine katılan kadınların durumunun, ekofeminizm bakış açısının işaret ettiği gibi, kırsal ve kentsel alanlarda ataerkiden kaynaklanan toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine ek olarak farklı kategoriler dikkate alınarak bölgesel eşitsizlikler, ekonomik ve kültürel eşitsizlikler, teknik ve sosyal altyapıya erişimdeki eşitsizlikler, siyasi eşitsizlikler gibi kesişimsellikler bağlamında detaylı olarak incelenmesine ihtiyaç vardır. Bu kesişimsellikler, özellikle farklı coğrafi bölgelerde, kırsal ve kentsel alanlarda çevre hareketlerine katılan kadınların motivasyonları arasındaki benzerlik ve farklılıkların ortaya konulması açısından önemlidir (Kalonya 2021).

Araştırmadan çıkan bir diğer sonuç, araştırma yöntemlerine dairdir. Bu araştırmanın temelini ikinci dalga feminizmin kişisel olanın politik olduğu yaklaşımı oluşturur, çalışma kırsalda kadınlık deneyimleri üzerinden şekillenir. Feminist araştırmacılar, niteliksel araştırmanın eşitlikçi bir ilişki içinde sürdürülmesi, katılımcıları kontrol etme duygusundan uzaklaşarak açıklık, deneyim paylaşımı ve fikir alışverişi ile araştırmacı ve katılımcı arasındaki araştıran araştırılan ayrımının yok edilmesi gerektiğini vurgularlar (Kümbetoğlu 2012).

Yereldeki çevre mücadelesi ve kadın deneyimlerine odaklanacak araştırmaların başarıya ulaşması, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak üzere dönüştürücü sonuçlara ulaşması için feminist yöntemi takip etmesi, “bilen özne” yerine, “karşılıklı öğrenen ve deneyimleyen özne” perspektifinden şekillendirilmesi önerilmektedir. Feminist nitel araştırmalar, kadınların kendi deneyimlerine bakarak sonuçlar çıkarmadıkça, bu sonuçları paylaşmadıkça kadınların tarihlerinin yazılamayacağı bilinciyle yürütülmelidir.

Adak, N. (2010). Kırsal Kadın ve Çevre. *Türkiye 9. Tarım Ekonomisi Kongresi*: 661-667. www.researchgate.net/publication/319040145_Kırsal_Kadin_ve_Cevre (Erişim Tarihi: 29.03.2025).

Adeola, O. F. (2000). Cross-National Environmental Injustice and Human Right Issues: A Review of Evidence in the Developing World. *American Behavioral Scientist* 43(4). doi.org/10.1177/00027640021955496

Agarwal, B. (1992). The Gender and Environment Debate: Lessons from India. *Feminist Studies* 18(1): 119-158. doi.org/10.2307/3178217

Altıparmak, Ö. (2023). *Doğa Hakkı Savunucuları İçin İklim Adaletine Giriş El Kitabı*. Doğa Derneği (BirdLife Türkiye). dogadernegi.org/wp-content/uploads/2023/11/iklim-adaleti-kitap-1.pdf (Erişim Tarihi: 29.03.2025).

Aslan, Ö. (2022). Türkiye’de Ekoloji Hareketi ve Cinsiyet Eşitliği. *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar* (43): 147-160. feministyaklasimlar.org/wp-content/uploads/2025/01/7_FY43.pdf (Erişim Tarihi: 29.03.2025).

Aslantürk, A. Y. (2018). Çevrenin Siyasallaşmasında Kadın ve Doğanın Dönüşümü: Ekofeminizm. *Social Science Development Journal* 3(11): 312-324. www.researchgate.net/publication/327469598_CEVBRENIN_SIYASALLASMASINDA_KADIN_VE_DOGBANIN_DONUSUMU_EKOFEMINIZM (Erişim Tarihi: 29.03.2025).

Aydın, F. Ç., Yılmaz Arısoy, K., Küçükylmaz, Ö., Acuner, S., Karamık, S., Bektaş, Y. ve Öz, Y. (2017, Haz.). *Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu Rehberi ve 60. Oturuma İlişkin Notlar*. Kadın Adayları Destekleme Derneği. www.ka-der.org.tr/wp-content/uploads/2020/

12/Birlesmis-Milletler-Kadin-Statusu-ve-Komisyonu-Rehberi.pdf (Erişim Tarihi: 29.03.2025).

Bakan, R. ve Kadirbeyoğlu, Z. (2020). Küresel Sermaye, Yerel Direnişler: Ekolojik Hareketlerde Kadınların Vatandaşlık Talebi. (Haz. E. Değirmenci) *Doğa ve Kadın: Ekolojik Dönüşümde Feminist Tartışmalar* (s. 73-84) içinde. KADAV. tr.boell.org/sites/default/files/2024-05/doga-ve-kadin-ekolojik-donusumde-feminist-tartismalar.pdf (Erişim Tarihi: 29.03.2025).

Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5(2): 368-388. dergipark.org.tr/tr/download/article-file/898942 (Erişim Tarihi: 29.03.2025).

Barnhart, R. K. ve Steinmetz, S. (1988). *The Barnhart dictionary of etymology* (1. basım). HW Wilson Company.

Başkale, H. (2016). Nitel Araştırmalarda Geçerlik, Güvenirlik ve Örneklem Büyüklüğünün Belirlenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi* 9(1): 23-28. dergipark.org.tr/tr/download/article-file/753041 (Erişim Tarihi: 29.03.2025).

Batu, K. ve Görmez, A. (2024). Siyah Feminizm ve Kesişimselliğe Eleştirel Bir Yaklaşım. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 36: 399-411. dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3558393 (Erişim Tarihi: 29.03.2025).

Berktaş, F. (2020). Kadınlar Doğaya Sahip Çıkıyor. (Haz. E. Değirmenci) *DoğaveKadın:EkolojikDönüşümdeFeministTartışmalar*(s.17-20) içinde.KADAV. tr.boell.org/sites/default/files/2024-05/doga-ve-kadin-ekolojik-donusumde-feminist-tartismalar.pdf (Erişim Tarihi: 29.03.2025).

Biehl, J. (1990). *Finding Our Way: Rethinking Ecofeminist Politics*. Black Rose Books.

Birgün. (2021, 6 Temmuz). Gökçealan'da JES'e izin yok: Bizim cesedimizi çığnemedен buraya giremezsiniz. www.birgun.net/haber/gokcealan-da-jes-e-izin-yok-bizim-cesedimizi-cignemedен-buraya-giremezsiniz-350844 (Erişim Tarihi: 29.03.2025).

Björkman-Nyqvist, M. (2013). Income shocks and gender gaps in

education: Evidence from Uganda. *Journal of Development Economics* 15(C): 237-253. doi.org/10.1016/j.jdeveco.2013.07.013

Bozlağan, R. (2005). Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi* (50): 1011-1028. dergipark.org.tr/tr/download/article-file/9155 (Erişim Tarihi: 29.03.2025).

Bullard, R. (1996). *Unequal Protection: Environmental Justice and Communities of Color*. Sierra Club Books.

Can, Ö. ve Gönenç, D. (2022). Ege Bölgesi'ndeki Çevreci Sivil Toplum Kuruluşları: Örgütsel Özellikler ve İlişkiler. *Yönetim Bilimleri Dergisi* 20(44): 329-356. dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1675279 (Erişim Tarihi: 29.03.2025).

Cannon, T. (2002). Gender and Climate Hazards in Bangladesh. *Gender and Development* 10(2): 45-50. www.researchgate.net/publication/248929963_Gender_and_climate_hazards_in_Bangladesh (Erişim Tarihi: 29.03.2025).

Carson, R. (2004). *Sessiz Bahar*. (Çev. Ç. Güler). Palme Yayıncılık.

CEDAW. (2022). *İklim Değişikliği Bağlamında Afet Riskinin Azaltılmasının Toplumsal Cinsiyet Boyutları Hakkında 37 Sayılı Genel Tavsiye Kararı*. www.stgm.org.tr/sites/default/files/2022-08/iklim-degisikligi-baglaminda-afet-riskinin-azaltilmasinin-toplumsal-cinsiyet-boyutlari-hakkinda-37-sayili-genel-tavsiye-karari.pdf (Erişim Tarihi: 29.03.2025).

Christian, P., Kandpal, E., Palaniswamy, N. ve Rao, V. (2019). Safety nets and natural disaster mitigation: evidence from cyclone Phailin in Odisha. *Climatic Change* 153(9). doi:10.1007/s10584-018-02364-8

Cole, L. W. ve Foster, S. (2000). *From the Ground Up: Environmental Racism and the Rise of the Environmental Justice Movement*. NYU Press.

Crenshaw, K. (1991). Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence Against Women of Color. *Stanford Law Review* 43(6): 1241-1299. blogs.law.columbia.edu/critique1313/files/2020/02/1229039.pdf (Erişim Tarihi: 29.03.2025).

Cutter, S. L. (1995). Race, class and environmental justice. *Progress in Human Geography* 19(1): 111-122. doi:10.1177/030913259501900111

Çakmak, B. ve Göktuğ, T. H. (2021). Çekirdek Köylerin Eko-köy Kapsamında Değerlendirilmesi: Kuşadası ve Söke Ekoturizm Ağı Örneği. *Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi* 6(2): 444-460. dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1780332 (Erişim Tarihi: 29.03.2025).

Çelebi, N. (1990). *Kadınlarımızın Cinsiyet Rolü Tutumları*. Sebat Ofset.

Çetin, O. B. (2005). Ekofeminizm: Kadın-Doğa İlişkisi ve Ataerkillik. *Sosyoekonomi* (1): 61-76. dergipark.org.tr/tr/download/article-file/197575 (Erişim Tarihi: 29.03.2025).

Çevre Kanunu. (1983, 11 Ağustos). *Resmî Gazete* (Sayı: 18132). www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2872.pdf (Erişim Tarihi: 29.03.2025).

Çoban, A. (2018). Ekolojik Ortaklaşım (Müşterekler) ve Türkiye’de Uygulanan Çitleme Politikaları. (Haz. E. Erdoğan, N. Yüce ve Ö. Özbay) *Teoriden Mücadeleye Müşterekler Siyaseti* (s. 27-47) içinde. Sivil ve Ekolojik Haklar Derneği. musterekler.sehak.org/2018/12/09/ekolojik-ortaklasimlar-musterekler-ve-turkiyede-uygulanan-citleme-politikalari-aykut-coban/ (Erişim Tarihi: 29.03.2025).

Çobanoğlu, Y. (2014). Türkiye’de Ekolojik Hareketler: Yerelden Evrensele (Bergama, Muğla ve Tunceli Örnekleri). *Tunceli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2(4). dergipark.org.tr/tr/download/article-file/616759 (Erişim Tarihi: 29.03.2025).

d’Eaubonne, F. (2022). *Feminism or Death: How the Women’s Movement Can Save the Planet*. (Çev. R. Hottell). Verso.

Delaney, C. (2001). *Tohum ve Toprak: Türk Toplumunda Cinsiyet ve Kozmoloji*. (Çev. A. Bora ve S. Somuncuoğlu). İletişim.

Demirbaş, M. ve Aydın, R. (2020). 21. Yüzyılın En Büyük Tehdidi: Küresel İklim Değişikliği. *Ecological Life Sciences (NWSAELS)* 15(4): 163-179. dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1356196 (Erişim Tarihi: 29.03.2025).

Demirci, M. (2013, Ekim). İklim Değişikliği ve Dağıtıcı Adalet. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi* 8(2): 183-203. dergipark.org.tr/tr/download/article-file/65413 (Erişim Tarihi: 29.03.2025).

Diñer, Y. (2025, 24 Nisan). 24 Nisan 1973: Ağaçlara siper olan kadınlar – Hindistan’da Chipko hareketi. *Çatlak Zemin*. catlakzemin.com.

com/24-nisan-1973-agaclara-siper-olan-kadinlar-hindistanda-chipko-hareketi/ (Erişim Tarihi: 29.03.2025).

Duru, B. (2002, Eylül-Ekim). Türkiye’de Çevrenin Siyasallaşması: Yeşiller Partisi Deneyimi. *Mülkiye* 26(234): 179-199. dergipark.org.tr/tr/download/article-file/461 (Erişim Tarihi: 29.03.2025).

Duygu, A. E. (2005). Küreselleşme ve Çevresel Etkileri. *TMMOB Türkiye V. Enerji Sempozyumu Bildirileri*. s. 589-605. www.emo.org.tr/ekler/56a18e0eacdf51a_ek.pdf (Erişim Tarihi: 29.03.2025).

Dünya Kadın Yürüyüşü. (2024). *Hakkımızda*. dunyakadinyuruyusu.org/hakkimizda/ (Erişim Tarihi: 29.03.2025).

Ege’de SonSöz. (2021, 6 Temmuz). Halk Toplantıyı Yaptırmadı... Selçuk’ta JES isyanı! www.egedesonsoz.com/halk-toplantiyi-yaptirmadi-selcuk-ta-jes-isyani (Erişim Tarihi: 29.03.2025).

Equity Action Plan Summary. (2022). *U.S. Environmental Protection Agency: Equity Action Plan Summary*. [Executive Order 13985, “Advancing Racial Equity and Support for Underserved Communities Through the Federal Government”]. [bidenwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2022/04/EPA-EO13985-equity-summary.pdf](https://www.bidenwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2022/04/EPA-EO13985-equity-summary.pdf) (Erişim Tarihi: 29.03.2025).

FAO (2024). *The unjust climate: Measuring the impacts of climate change on rural poor, women and youth*. openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/62b46527-6ddc-4b8b-9078-bc32c14978f5/content (Erişim Tarihi: 29.03.2025).

Gazete Duvar. (2018, 3 Nisan). Selçuk’taki taş ocağına ikinci iptal. www.gazeteduvar.com.tr/turkiye/2018/04/03/selcuktaki-tas-ocagina-ikinci-iptal (Erişim Tarihi: 29.03.2025).

Glesne, C. (2015). *Nitel Araştırmaya Giriş*. (Çev. A. Ersoy ve P. Yalçınoğlu). Anı Yayıncılık.

Gökalp Alica, S. S. (2017). Kadın ve Çevre. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* (Özel Sayı): 151-172. tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2017-2017-1719 (Erişim Tarihi: 29.03.2025).

Güçlü, S. (2012). Feminist Metodoloji Tartışmaları. *Mediterranean Journal of Humanities* 2(1): 107-120. dergipark.org.tr/en/download/article-file/3734870 (Erişim Tarihi: 29.03.2025).

Hardin, G. (1968). The Tragedy of the Commons. *Science* 162(3859): 1243-1248. www.jstor.org/stable/1724745 (Erişim Tarihi: 29.03.2025).

Harris, L. M. (2011). Neo(Liberal) citizens of Europe: Politics, scales, and visibilities of environmental citizenship in contemporary Turkey. *Citizenship Studies* 15(6): 837-859. www.researchgate.net/publication/232835375_NeoLiberal_citizens_of_Europe_Politics_scales_and_visibilities_of_environmental_citizenship_in_contemporary_Turkey (Erişim Tarihi: 29.03.2025).

Harris, L. M. (2018). Water Rich, Resource Poor: Intersections of Gender, Poverty, and Vulnerability in Newly Irrigated Areas of Southeastern Turkey. *World Development* 36(12): 2643-2662. DOI: 10.1016/j.worlddev.2008.03.004

hooks, b. (2014). *Feminist Theory From Margin to Center* (3. basım). Routledge.

İşıl, Ö. ve Aslan, Ö. (2014). Kadınlığın Su Hâli: HES Direnişlerindeki Karadenizli Kadın Temsilleri Üzerine. *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar* (22): 40-48. feministyaklasimlar.org/wp-content/uploads/2014/02/5_Isil_Aslan.pdf (Erişim Tarihi: 29.03.2025).

İlkkaracan, İ. (2016). The purple economy complementing the green: towards sustainable and caring economies. *Gender and Macroeconomics: Current State of Research and Future Directions*. s. 1-17.

İnce, E. (2014). Bergama Altın Madeni Direnişi: Toprağın Bekçileri. *Bianet*. bianet.org/haber/bergama-altin-madeni-direnisi-topragin-bekcileri-160766 (Erişim tarihi: 29.03.2025).

IPCC. (2023). *Climate Change 2023: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cenevre, İsviçre. www.ipcc.ch/report/ar6/syr/downloads/report/IPCC_AR6_SYR_FullVolume.pdf (Erişim tarihi: 29.03.2025).

İzmir İl Tarım ve Orman Müdürlüğü. (2017). *Selçuk İlçesi Gökçealan Üzüm Festivali Coşkuyla Kutlandı*. izmir.tarimorman.gov.tr/Haber/453/Gokcealan-Uzum-Festivali-Coskuyla-Kutlandi (Erişim tarihi: 29.03.2025).

Kahraman, C. (2019). İklim Parametreleri Çerçevesinde Kuşadası Körfezi Çevresinde Ziraat Hayatı. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 20(37): 765-801. dergipark.org.tr/tr/download/article-file/770165 (Erişim tarihi: 29.03.2025).

Kalonya, D. (2021). Müştereklerin Çitlenmesi Ekseninde Kadınlar: Ekofeminist Perspektiften Türkiye'de Çevre Hareketleri. *Planlama* 31(3): 448-465. www.researchgate.net/publication/352378823_Mustereklerin_citlenmesi_kseninde_kadinlar_Ekofeminist_perspektiften_Turkiye'de_cevre_hareketleri (Erişim tarihi: 29.03.2025).

Kaya, Y. (2017). Paris Anlaşmasını İklim Adaleti Perspektifinden Değerlendirmek. *Uluslararası İlişkiler* 14(54): 87-106. dergipark.org.tr/tr/download/article-file/627093 (Erişim tarihi: 29.03.2025).

Kılıç, S. (2002). Çevreci Sosyal Hareketlerin Ortaya Çıkışı, Gelişimi ve Sona Ermesi Üzerine Bir İnceleme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 57(2): 93-108. dergipark.org.tr/tr/download/article-file/36214 (Erişim tarihi: 29.03.2025).

Kılıç, S., ve Tok, N. (2014). Geleneksel Adalet Anlayışlarından Çevresel Adalet Anlayışına. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi* 6(3): 213-228. dergipark.org.tr/tr/download/article-file/201810 (Erişim tarihi: 29.03.2025).

Kıral, B. (2020). Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (15): 170-189. dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1156348 (Erişim tarihi: 29.03.2025).

Köy Kanunu. (1924). Kanun Numarası: 442. Kabul Tarihi: 18 Mart 1924. *Resmî Gazete*. Sayı: 68. Yayımlandığı Tarih: 7 Nisan 1984. www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.442.pdf

Kuşadası Değişim Blogspot. (2015, 19 Mart). *Militarizme ve Şiddete Karşı Dünya Kadın Yürüyüşü*. www.facebook.com/100064536377977/posts/1004455969564847/ (Erişim tarihi: 29.03.2025).

Külcür, R. (2022). Toplumsal Cinsiyetin Çevresel Adalet ve İklim Değişikliği Bağlamında Türkçe Literatürdeki Görünürlüğü. *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi* (24): 31-54. dergipark.org.tr/en/download/article-file/1923820 (Erişim tarihi: 29.03.2025).

Kümbetoğlu, B. (2012). *Sosyoloji ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. Bağlam.

LeCompte, M. D. ve Goetz, J. P. (1982). Problems of Reliability and Validity in Ethnographic Research. *Review of Educational Research* 52(1): 31-60. www.colorado.edu/education/sites/default/files/attached-files/LeCompte_Goetz_Problems_of_Reliability_Validity_in_Ed_Re.pdf (Erişim tarihi: 29.03.2025).

Marsh, G. (2021). *Man and Nature: Or, Physical Geography as Modified by Human Action*. Dover Publications.

Marshall, C. ve Rossman, G. (2016). *Designing Qualitative Research* (6. basım). Sage Publications.

Milman, O. (2018, 20 Aralık). Robert Bullard: “Environmental justice isn’t just slang, it’s real”. *Guardian*. www.theguardian-com.translate.google.com/commentisfree/2018/dec/20/robert-bullard-interview-environmental-justice-civil-rights-movement?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=tc (Erişim tarihi: 29.03.2025).

Neumayer, E. ve Plümpner, T. (2007). The Gendered Nature of Natural Disasters: The Impact of Catastrophic Events on the Gender Gap in Life Expectancy, 1981–2002. *Annals of the Association of American Geographers* 97(3): 551-566. www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1111/j.1467-8306.2007.00563.x?needAccess=true (Erişim tarihi: 29.03.2025).

OECD. (2023). *The gender equality and environment intersection: An overview of development co-operation frameworks and financing*. [oecd.org/document/DCD/DAC/ENV\(2023\)10/en/pdf](http://oecd.org/document/DCD/DAC/ENV(2023)10/en/pdf) (Erişim tarihi: 29.03.2025).

Okyay ve Diğerleri / Türkiye Davası. (2006). Başvuru No: 36220/97. Karar: Strasbourg, 12 Temmuz 2005. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* (62): 449-468. tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2006-62-204 (Erişim tarihi: 29.03.2025).

Orhan, G. ve Yücel, Y. (2019). Kırsal Mekânın Metalaşması ve Soylulaştırmanın Köy Hâli: Doğanbey Köyü’nün Dönüşümü. *MADjournal* (1): 8-38. mekandaadalet.org/wp-content/uploads/2020/11/MADjournal_2019.pdf (Erişim tarihi: 29.03.2025).

Özberk, N. (2024). “Yoksulların çevreciliği”ne bir örnek: Kenya Yeşil Kuşak Hareketi. *ChronAfrica* 1(2): 91-117. acikerisim.nevsehir.edu.tr/bitstream/handle/20.500.11787/8865/%e2%80%98Yoksullar%c4%b1n%20%c3%87evrecili%c4%9fi%e2%80%99ne%20Bir%20%c3%96rne%C5%9fil%20Ku%C5%9fak%20Hareketi.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Erişim tarihi: 29.03.2025).

Özdemir, M. ve Tuti, G. (2023). Nitel Araştırma Desenleri: Metodolojik Bir Temellendirme. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi* 11(2): 217-235. dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3282785 (Erişim tarihi: 29.03.2025).

Özkan, O. (2022). Hak Temelli Sürdürülebilir Gelişme Politikaları: Bir İnsan Hakkı Olarak Güvenli, Temiz, Sağlıklı ve Sürdürülebilir Çevre Hakkı. *İdealkent Kent Araştırmaları Dergisi* 13(35): 197-220. dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2257132 (Erişim tarihi: 29.03.2025).

Özsoy, T. (2022). Renk Kadınları Hareketi’ni “Kesişimsellik” Bakış Açısıyla Algılamak. *Africana* 2(2): 1-10. dergipark.org.tr/en/download/article-file/2175508 (Erişim tarihi: 29.03.2025).

Öztürk, Z. A. (2015). Uluslararası Siyasette ve Karar Alma Mekanizmalarında Kadın. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi* 3(1): 1-33. dergipark.org.tr/tr/download/article-file/69525 (Erişim tarihi: 29.03.2025).

Patton, M. Q. (1987). *How to Use Qualitative Methods in Evaluation*. Sage Publications.

Peeples, J. A. ve DeLuca, K. M. (2006). The Truth of the Matter: Motherhood, Community and Environmental Justice. *Women’s Studies in Communication* 29(1): 59-87. doi:10.1080/07491409.2006.10757628

Perkins, P. E. (2019). Climate justice, commons, and degrowth. *Ecological Economics* 160: 183-190. doi.org/10.1016/j.ecolecon.2019.02.005

Plumwood, V. (1993). *Feminism and the Mastery of Nature - Opening Out: Feminism for Today*. Routledge. Türkçesi: *Feminizm ve Doğaya Hükmetmek* (Çev. B. Ertür). Metis. 2004.

Rawls, J. (2017). *Bir Adalet Teorisi*. (Çev. V. A. Coşar). Phoenix Yayınevi.

Reinart, Ü. B. (2003). *Biz Toprağı Bilirik: Bergama Köylüleri Anlatıyor*. Metis.

Resmî Gazete. (2012, 6 Aralık). “On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”. Kanun No: 6360. Kabul Tarihi: 12 Kasım 2012. Sayı: 28489. www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/12/20121206-1.htm (Erişim tarihi: 29.03.2025).

Resmî Gazete. (2013, 22 Mart). “On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”. Kanun No: 6447. Kabul Tarihi: 14 Mart 2013. Sayı: 28595. www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/03/20130322-2.htm (Erişim tarihi: 29.03.2025).

Resmî Gazete. (2020, 16 Ekim). “Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”. Kanun No: 7254. Kabul Tarihi: 16 Ekim 2020. Sayı: 31276. www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/10/20201016M1-1.htm (Erişim tarihi: 29.03.2025).

Rockström, J., Steffen, W., Richardson, K., Virkki, V., Tobian, A. ve Lucht, W. (2023, Eylül). Earth beyond six of nine planetary boundaries. *ScienceAdvances*9(37). www.science.org/doi/epdf/10.1126/sciadv.adh2458 (Erişim tarihi: 29.03.2025).

Rossmann, G. B. ve Rallis, S. H. (2017). *An Introduction to Qualitative Research: Learning in the Field* (4. basım). Sage Publications.

Sak, R., Şahin Sak, İ. T., Öneren Şendil, Ç. ve Nas, E. (2021). Bir araştırma yöntemi olarak doküman analizi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi* 4(1): 227-250. dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1456954 (Erişim tarihi: 29.03.2025).

Seager, J. (2006). Noticing gender (or not) in disasters. *Geoforum* (37): 2-3. www.academia.edu/112546485/Noticing_gender_or_not_in_disasters (Erişim tarihi: 29.03.2025).

Sefer, B. K. (2022). Tohum Toplayan Kadınlar Söylemini Yeniden Düşünmek: Kadın Kooperatifinde Tohum Toplamayı Reddeden Kadınlar

ve Kamu Kurumlarının Kadınlara Yaklaşımı. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi* 25(3): 377-396. dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2739109 (Erişim tarihi: 29.03.2025).

Seidman, I. (2006). *Interviewing as qualitative research: a guide for researchers in education* (3. basım). Teachers College Press.

Sen, A. (2009). *The Idea of Justice*. Harvard University Press.

Sezgin, İ., Bilicitürk, M. ve Altıparmak, Ö. (2023). *Afetler ve İdarenin Veri Konusundaki Yükümlülükleri: Kastamonu Bozkurt İlçesi Örneği*. Hukuk, Doğa ve Toplum Vakfı. hudoto.com/uploads/o/1689668579.pdf (Erişim tarihi: 29.03.2025).

Sharmin, Z. ve Islam, M. (2013). Consequences of Climate Change and Gender Vulnerability: Bangladesh Perspective. *Bangladesh Development Research Working Paper Series* (16): 1-14. www.researchgate.net/publication/256044726_Consequences_of_Climate_Change_and_Gender_Vulnerability_Bangladesh_Perspective (Erişim tarihi: 29.03.2025).

Sharts-Hopko, N. C. (2002). Assessing rigor in qualitative research. *Journal of the Association of Nurses in AIDS Care* 13(4): 84-86. www.sciencedirect.com/sdfe/pdf/download/eid/1-s2.0-S1055329006603749/first-page-pdf (Erişim tarihi: 29.03.2025).

Shiva, V. (2015). *İnadına Canlı: Kadınlar, Ekoloji ve Hayatta Kalma*. (Çev. E. Ayhan). Sinek Sekiz Yayınları.

Shiva, V. ve Mies, M. (2019). *Ekofeminizm*. (Çev. İ. Urkun Kelso). Sinek Sekiz Yayınevi.

Shrader-Frechette, K. (2005). *Environmental Justice: Creating Equality, Reclaiming Democracy*. Oxford University Press.

Staggenborg, S. (2012). *Social Movements*. Oxford University Press.

Strauss, A. L. (1987). *Qualitative analysis for social scientists*. Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9780511557842

T.C. Selçuk Belediyesi. (2022, 21 Eylül). *Şerefine Salkım Hanım Osmancık Üzüm Şenliği Bu Pazar Gökçealan'da*. www.selcuk.bel.tr/serefi%CC%87ne-salkim-hanim-osmancik-uzum-senli%CC%87gi%CC%87-bu-pazar-gokcealan%E2%80%99da-_7LAt3T5O (Erişim tarihi: 29.03.2025).

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı. (2022). *Çifti Kayıt Sistemi'ndeki Kadın Çiftçi Sayısı 290 Bine Yaklaştı*. www.tarimorman.gov.tr/Haber/5503/Ciftci-Kayit-Sistemindeki-Kadin-Ciftci-Sayisi-290-Bine-Yaklasti (Erişim tarihi: 29.03.2025).

Talu, N. (2016). İklim Değişikliği ve Toplumsal Cinsiyet Politika Belirleme Süreçleri. *Yasama Dergisi* 33: 68-87. dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1115313 (Erişim tarihi: 29.03.2025).

Taş, M. R. (2021). Bell Hooks'un "Ain't I A Woman: Black Women And Feminism" Kitabının Üçlü Baskı Teorisi Açısından İncelenmesi. *BŞEÜ Sosyal Bilimler Dergisi* 6(2): 203-209. dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1780184 (Erişim tarihi: 29.03.2025).

Taşkın ve Diğerleri / Türkiye Davası. (2004). Dava No: 46117/99. Karar: Strasbourg, 10 Kasım 2004. serkancengiz.av.tr/fileadmin/articles/Taskin_ve_Digerleri_Karar.pdf (Erişim tarihi: 29.03.2025).

Tatgın, E. (2019). İklim Adaleti Kapsamında Toplumsal Cinsiyet Tartışması. *Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi* 1(1): 104-114. dergipark.org.tr/tr/download/article-file/886205 (Erişim tarihi: 29.03.2025).

Taylor, D. E. (1997). Woman of Color, Environmental Justice, and Ecofeminism. (Haz. K. J. Warren) *Ecofeminism: Women, Culture, Nature* (s. 38-81) içinde. Indiana University Press.

Tombal Kara, T. ve Kara, M. (2022). Toplumsal Cinsiyet ve Türkiye'de Kadın Maden Mühendisi Olmak. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi* 24(2): 324-352. dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2583169 (Erişim tarihi: 29.03.2025).

TÜİK. (2023). *Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları*. sdg.tuik.gov.tr/5-a-1 (Erişim tarihi: 10.05.2025).

TÜİK. (2024). *Cinsiyete Göre Nüfus*. nip.tuik.gov.tr/ (Erişim tarihi: 10.05.2025).

Türk Patent. (2023, 2 Mayıs). *Coğrafi İşaret ve Geleneksel Ürün Adı Bülteni* 148: 9-13. www.turkpatent.gov.tr/bultenler (Erişim tarihi: 29.03.2025).

UN Economic and Social Council (2022). *Achieving gender equality and the empowerment of all women and girls in the context of climate*

change, environmental and disaster risk reduction policies and programmes: report of the Secretary-General. www.unwomen.org/sites/default/files/2022-03/CSW66%20Agreed%20Conclusions_Advance%20unedited%20version_25%20March%202022.pdf (Erişim tarihi: 29.03.2025).

UN Environment. (2018). *Promoting Greater Protection for Environmental Defenders Policy*. wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/22769/Environmental_Defenders_Policy_2018_EN.pdf (Erişim tarihi: 29.03.2025).

UN Women. (2022). *İklim Değişikliği Bağlamında Kadınlara ve Kız Çocuklarına Yönelik Şiddetle Mücadele*. www.unwomen.org/sites/default/files/2022-06/Tackling-violence-against-women-and-girls-in-the-context-of-climate-change-tr.pdf (Erişim tarihi: 29.03.2025).

UNDP Küresel Amaçlar. (2024). *UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı) Sürdürülebilir Kalkınma İçin Küresel Amaçlar*. www.kureselamaclar.org/ (Erişim tarihi: 29.03.2025).

Utar, S. (2023, Mart). Toplumsal Cinsiyet ve Teknoloji İlişkisi Çerçevesinde Mühendislik Mesleği ve Mühendislik Eğitimi. *Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 6(1): 1-21. dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2906936 (Erişim tarihi: 29.03.2025).

Yalçın, H. (2022). Bir Araştırma Deseni Olarak Fenomenoloji. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 22 (Özel Sayı 2): 213-232. dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2864502 (Erişim tarihi: 29.03.2025).

Yazgan, Ç. Ü. (2010). Tarihi Süreçte Toplum-Çevre İlişkileri ve Çevre Sorunlarının Ortaya Çıkışı. *e-Journal of New World Sciences Academy* 5(1): 227-244. dergipark.org.tr/tr/download/article-file/186795 (Erişim tarihi: 29.03.2025).

Yenigün, İ. ve Tuğalan, E. (2021). Geçmişten Geleceğe “Çevre Tarihi”. *Sürdürülebilir Çevre Dergisi* 1(1): 31-36. dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1618474 (Erişim tarihi: 29.03.2025).

Yıkılmış, M. S. (2020). Nitel Araştırmalarda E-Görüşme Tekniği. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 22(1): 183-197. dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1136001 (Erişim tarihi: 29.03.2025).

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* (9. basım). Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, F. ve Gül, H. (2021). Uluslararası Kalkınma Politikaları ve Kadınların Güçlendirilmesi Üzerine Bir Değerlendirme. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* 10(1): 679-695. dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1175397 (Erişim tarihi: 29.03.2025).

Yıldızeli, F. B. (2023). ABD’de Özgürlük Otoyolu: Afroamerikan Sivil Haklar Hareketi ve Özellikleri. *History Studies* 15/3. dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3068399 (Erişim tarihi: 29.03.2025).

Yücel, Y. (2016). Ekonomik Kalkınma ve Toplumsal Cinsiyet. (Haz. F. Saygılıgil) *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları* (s. 85-102) içinde. Dipnot.

HUDOTO

Hukuk, Doğa ve Toplum Vakfı

